

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

Шаповалова О.В.

РОЛЬ СІМ'Ї У ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

*Навчальний посібник
для студентів вищих навчальних закладів*

Суми 2019

УДК 373.2.091: 316.362(075.8.057.875)

Ш 24

*Рекомендовано до друку Вченою Радою Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка
(протокол № 11 від 20 червня 2019 року)*

Рецензенти:

Л.О. Базиль – доктор педагогічних наук, доцент

О.В. Лобова – доктор педагогічних наук, професор

С.М. Кондратюк – кандидат педагогічних наук, професор

Шаповалова О.В.

Роль сім'ї у дошкільній освіті: теорія і практика: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О.В. Шаповалова – Суми : Редакційно-видавничий відділ СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019 – 225с.

Навчальний посібник «Роль сім'ї у дошкільній освіті: теорія і практика» висвітлює основні завдання та зміст провідних концептуальних, базових та варіативних програмових документів з актуальних проблем теорії і методики співпраці з родинами. Подано системне висвітлення основ родинних взаємовідносин (соціально-правових, анатомо-фізіологічних, морально-етичних, соціально-психологічних, господарсько-економічних, естетичних, педагогічних). Надано основи формування теоретичної бази знань про завдання, зміст, форми та методи роботи щодо співпраці з родинами: прищеплення майбутнім вихователям знань з психології сім'ї, родинного виховання, підготовки молоді до сімейного життя, консультативної допомоги сім'ї. Охарактеризовано передовий педагогічний досвід роботи з родинами при підготовці до практичного втілення набутих знань в сучасних умовах розвитку суспільства.

УДК 373.2.091: 316.362 (075.8.057.875)

© Шаповалова О.В., 2019

© Редакційно-видавничий відділ

СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СІМ'Ї	7
ТЕМА 1.1 ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З РОДИНАМИ.....	7
1. Сім'я та її виховні функції	7
2. Проблеми сімейного виховання у спадщині видатних педагогів.....	10
3. Особливості сімейного виховання дітей дошкільного віку	22
ТЕМА 1.2 ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ І СІМ'Ї	28
1. Організація спільної діяльності сім'ї та дошкільного закладу	28
2. Зміст, організація і методика співпраці ЗДО та батьків	34
3. Основні завдання та принципи взаємодії сім'ї та ЗДО.....	40
ТЕМА 1.3 ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВЗАЄМОДІЇ ЗДО ТА РОДИНИ	42
1. Нова філософія взаємодії сім'ї і дошкільної установи	42
2. Взаємодія дошкільного закладу і сім'ї на сучасному етапі розвитку.....	46
3. Психологічний аспект обмеження взаємодії з сім'єю.....	51
ТЕМА 1.4 ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ І ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ СВІТУ.....	55
1. Етапи розвитку виховного потенціалу дошкільної освіти	55
2. Особливості взаємодії сім'ї і дошкільної установи в зарубіжних країнах світу.....	59
ТЕМА 1.5 НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ДІТЕЙ І ДОРΟΣЛИХ.....	72
1. Методи співробітництва ЗДО з родинами.....	72
2. Організація спільної діяльності сім'ї та дошкільного закладу.....	84
ТЕМА 1.6 ФОРМИ І МЕТОДИ ВЗАЄМОДІЇ ВИХОВАТЕЛЯ І БАТЬКІВ.....	89
1. Зміст взаємодії ЗДО з родинами вихованців	89
2. Традиційні форми взаємодії ЗДО з батьками	90
3. Нетрадиційні форми взаємодії ЗДО з родинами	95
4. Індивідуальні та групові форми роботи з батьками.....	97
ТЕМА 1.7 МЕТОДИКА СПІВПРАЦІ ЗДО І СІМ'Ї	101
1. Характеристика груп батьків, які відвідують ЗДО.....	101
2. Основні принципи взаємодії з батьками.	102
3. Моніторинг ефективності роботи педагога ЗДО з родиною.....	103

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО	
ПРОСВІТНИЦТВА БАТЬКІВ: ЗМІСТОВИЙ КОМПОНЕНТ	114
ТЕМА 2.1 ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ	
БАТЬКІВ.....	114
1. Педагогічна культура батьків; рівні культури батьків.....	114
2. Сімейні цінності як основний аспект розвитку дошкільника	123
ТЕМА 2.2 СІМЕЙНІ АСПЕКТИ КОМПЕТЕНЦІЇ БАТЬКІВ ЯК	
ОСНОВНИЙ ЧИННИК ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ	128
1. Сімейні взаємини в сучасній українській сім'ї.....	128
2. Особливості виникнення сімейних конфліктів.....	132
ТЕМА 2.3 РОДИНА – ПРИРОДНИЙ ОСЕРЕДОК ЛЮДСЬКИХ	
ПОЧУТТІВ. СІМЕЙНІ ТРАДИЦІЇ.....	139
1. Тлумачення понять: традиції, звичаї, обряди та свята.....	139
2. Родинні звичаї і обряди. Сімейна обрядовість, святково-трудова	
обрядовість.....	142
3. Родинне виховання на засадах народної педагогіки.....	148
ТЕМА 2.4 СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РІЗНОЇ	
СТАТТІ	152
1. Статеве виховання та сексуальний розвиток дітей дошкільного	
віку.....	152
2. Виховання хлопчиків у дошкільному віці.....	163
3. Виховання дівчаток у дошкільному віці.....	164
ТЕМА 2.5 ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ	
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	165
1. Особливості виховання обдарованої дитини в сім'ї	165
2. Наступність у роботі з обдарованими дітьми.....	173
ТЕМА 2.6 ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'Я	
ДИТИНИ В СІМ'І	179
1. Родинно-оздоровчі традиції виховання.....	179
2. Виховний потенціал сім'ї у формуванні в дитини здорового способу	
життя.....	181
3. Організація та напрямки виховання здорового способу життя дитини	
в сім'ї.....	188
4. Формування культури здоров'я в сім'ї.....	190
ТЕМА 2.7 ОСОБЛИВОСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ	
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РОДИНІ.....	195
1. Патріотизм плакається в родині.....	195
2. Основи національного та патріотичного виховання.....	198
Питання та завдання до практичних занять.....	204
Питання та завдання до самостійної роботи.....	216
Список рекомендованої літератури.....	225

*Запорука сімейного щастя в доброті,
відвертості, чуйності...
Еміль Золя*

ВСТУП

Взаємини батьків і дітей є однією з найбільш актуальних проблем, яка досліджується сучасною психолого-педагогічною наукою. Саме у взаємодії з дорослим дитина входить в оточуючий світ, оволодіває цінностями, нормами і правилами, прийнятими в суспільстві.

Нині в нашій країні спостерігається значне збільшення проблемних сімей, що призводить до соціально-психологічної та педагогічної дезадаптації дітей. Ця тенденція вимагає розширення кола послуг як батькам, так і дітям з боку вихователів, психологів та соціальних педагогів з метою забезпечення розвитку й охорони психічного та соматичного здоров'я. Така соціальна ситуація вимагає спеціальних програм освіти батьків і педагогів, що пов'язано з суттєвими ускладненнями в особистісному розвитку дітей.

Демократизація й гуманізація сучасного суспільства та виховного процесу зумовлюють актуальність вирішення проблеми формування гармонійних взаємин батьків і дітей дошкільного віку. Водночас у сучасному суспільстві спостерігається деформація взаємин дорослих і дітей. Диференціація та ускладнення суспільних відносин порушили глибинні зв'язки дорослих і дітей. У багатьох батьків спостерігається зниження відповідальності, у них «атрофується» гуманне ставлення до дітей, спостерігається серйозний дефіцит уваги і поваги до дитини. За цих умов різко загострилася суперечність між потребою дитини в опіці та безперервним послабленням, а відтак і відсутністю необхідної уваги з боку дорослих, зокрема рідних, що призводить до гострого конфлікту та штучної затримки її особистісного розвитку. Безумовно на ранній стадії освіти, наприклад, дитячий заклад або школа, закладаються основи мовлення, створюється необхідний баланс для подальшого життя і подальшої освіти.

Метою навчального посібника «Роль сім'ї у дошкільній освіті: теорія і практика» є отримання теоретичної та методичної підготовки майбутніх фахівців до розвивальної та навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку у взаємодії з родинами; систематизації та поглиблення знань, умінь, навичок у організації роботи, формування професійної компетентності майбутніх вихователів щодо вмінь ефективно будувати співпрацю з родинами своїх вихованців.

Завданнями навчального посібника є: поглиблення та уточнення знань про взаємодію ЗДО і родини, особливості становлення і функціонування інституту сім'ї в Україні; ознайомлення із можливостями врахування в освітньому процесі закладу дошкільної освіти особливостей виховання дітей в різних типах сімей; ознайомлення з формами організації, методами, засобами взаємодії педагогів дошкільних навчальних закладів з родинами. Під час практичних занять, індивідуальної навчально-дослідницької та самостійної роботи студенти набувають уміння та навички: вирішувати педагогічні ситуації; пояснювати власний вибір, щодо розв'язання певної педагогічної задачі; визначати доцільність обраних форм і методів взаємодії з родинами; застосовувати знання для роботи з батьками.

У результаті вивчення курсу студенти повинні знати: сучасні нормативні законодавчі документи щодо розвитку сім'ї та сімейного виховання в Україні; провідні методи науково-педагогічних досліджень в галузі сімейного виховання та вміння їх використовувати у практичній діяльності; методику формування педагогічної культури батьків; методи та форми сімейного виховання. Вміти: на практиці застосовувати отримані теоретичні знання, що передбачає навички аналітичної діяльності: застосовувати положення нових документів стосовно сімейного виховання; аналізувати теоретичний доробок, критично підходити до його осмислення; вибирати необхідні методи сімейного виховання; використовувати інноваційні технології у співпраці ЗДО і родини.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СІМ'Ї

ТЕМА 1.1 ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З РОДИНАМИ

1. Сім'я та її виховні функції

Дошкільне дитинство – унікальний період у житті людини, коли формується здоров'я, здійснюється розвиток особистості. У той же час це період, у плинні якого дитина перебуває в повній залежності від навколишніх дорослих – батьків, педагогів. Тому неналежний відхід, поведінкові, соціальні й емоційні проблеми, що виникають у цьому віці, приводять до важких наслідків у майбутньому.

Відповідно до Закону України «Про освіту» і «Типовим положенням про заклад дошкільної освіти» одним з основних завдань, що стоять перед дошкільним закладом, є «взаємодія з родиною для забезпечення повноцінного розвитку дитини». Тому необхідно мати активний курс на створення єдиного простору розвитку дитини, як у ЗДО, так й у родині. Педагог у ЗДО повинен працювати таким чином, щоб батьки могли: перебороти авторитаризм і побачити світ з позиції дитини; досягти розуміння того, що не можна дитину порівнювати з іншими дітьми; довідатися сильні й слабкі сторони розвитку дитини й ураховувати їх; бути емоційною підтримкою дитині. За тисячолітню історію людства зложилися дві галузі виховання підростаючого покоління: сімейне й суспільне. Здавна ведеться суперечка, що важливіше в становленні особистості: родина або суспільне виховання? Одні великі педагоги схилилися на користь родини, інші віддавали пальму першості суспільним закладам.

Тим часом, сучасна наука має у своєму розпорядженні численні дані, що свідчать: для розвитку особистості дитини неможливо відмовитися від

сімейного виховання, оскільки його сила й дієвість непорівнянні ні з яким, навіть дуже кваліфікованим вихованням у дошкільному закладі або школі.

Для забезпечення сприятливих умов життя й виховання дитини, формування основ повноцінної, гармонійної особистості необхідні зміцнення й розвиток тісного зв'язку й взаємодії дошкільного закладу й родини. Ідея взаємозв'язку суспільного й сімейного виховання знайшла своє відбиття в ряді нормативно-правових документів, у тому числі в «Концепції дошкільного виховання», «Положенні про заклад дошкільної освіти», Законі України «Про освіту».

Так, у Законі України «Про освіту» записано, що «батьки є першими педагогами». Вони зобов'язані закласти основи фізичного, морального й інтелектуального розвитку особистості дитини в ранньому віці. Відповідно до цього міняється й позиція дошкільного закладу в роботі з родиною. Кожний заклад дошкільної освіти не тільки виховує дитину, але й консультує батьків з питань виховання дітей.

Педагог дошкільного закладу – не тільки вихователь дітей, але й партнер батьків по їхньому вихованню. З перших днів свого життя дитина починає поступово всмоктувати в себе навички вживання у світ і виживання у ньому, опановувати соціальний досвід (соціалізується). Макрокосм цього світу на перших порах зведений до середовища сім'ї, яка передусім несе відповідальність за виховання дитини. Глибинний зміст, масштаб і сила цієї відповідальності обумовлені соціальним статусом сім'ї.

З часом дитина розширює сферу своєї взаємодії зі світом, на неї спрямовують свої впливи різноманітні соціальні інститути, які доповнюють, урізноманітнюють виховні зусилля сім'ї. На етапі дошкільного дитинства провідним соціальним інститутом, покликаним забезпечити різнобічний розвиток дитини, є система дошкільних закладів. Гармонійна взаємодія їх із сім'єю є запорукою повноцінності буття дитини, розкриття і реалізації її потенціалу, виходу на нові орбіти соціальної реальності. І все-таки найвища відповідальність за виховання дітей у цій взаємодії належить сім'ї.

В усі часи і серед різних народів родинне виховання було і є незмінною цінністю, головною духовною основою життя нації, могутнім соціальним феноменом, який найтісніше об'єднує людей, неперевершеним чинником самовиявлення людини в усіх її аспектах: немовля, дитина, підліток, юнак (дівчина), чоловік (жінка), син (дочка), дідусь, бабуся, онук та ін.

Сім'я – мала соціально-психологічна група, члени якої пов'язані шлюбними або родинними стосунками, спільністю побуту і взаємною моральною відповідальністю.

Соціальна роль сім'ї обумовлена потребою суспільства у фізичному і духовному відтворенні населення. Будучи одним із найважливіших елементів суспільства, значною мірою залежачи від процесів і тенденцій у ньому, сім'я є відносно автономним соціальним інститутом, що зумовлює її соціальну стійкість, захищеність, навіть недоступність для соціальних експериментувань. Як і кожне соціальне явище, вона також розвивається.

Сім'я виконує різноманітні зовнішні і внутрішні функції. З огляду на особливості соціального буття сім'ї, виокремлюють такі провідні її функції:

– виховна функція. Полягає вона у задоволенні індивідуальних потреб у батьківстві та материнстві, самореалізації особистості в дітях. Стосовно суспільства виховна функція сім'ї забезпечує соціалізацію підростаючого покоління;

– господарсько-побутова функція. Спрямована вона на задоволення матеріальних потреб членів сім'ї, забезпечення умов для збереження і зміцнення їхнього здоров'я, організацію відпочинку;

– емоційна функція. Реалізація її задовольняє потребу людини у визнанні, любові, турботі, психологічному захисті;

– функція духовного спілкування. Забезпечує взаємне розуміння і духовне збагачення особистості;

– функція формування досвіду соціального життя. У сім'ї особистість здобуває первинні знання і навички взаємодії з людьми, поведінки в

суспільстві, набуває досвіду соціального контролю за виконанням його норм і правил;

– сексуально-еротична функція. Забезпечує продовження роду, задовольняє потреби індивіда у сексуальному житті. Порушення функцій сім'ї може бути пов'язане з політичними, соціально-економічними умовами її життя, особистісними якостями її членів, особливостями їхніх взаємин. Неблагополуччя у сім'ї породжує проблеми у розвитку дітей.

У сучасній сім'ї особлива роль належить функціям духовного спілкування, емоційної підтримки, виховній функції, оскільки суспільство, навчально-виховні заклади не можуть забезпечити таких унікальних умов для емоційно-духовного життя особистості, якими володіє сім'я. Саме завдяки проживанню в сім'ї, цілеспрямованим її зусиллям людина пізнає, осягає свою людську сутність, обов'язки перед іншими людьми, передусім перед батьками і дітьми, утверджує в собі все людське. Для цього вона повинна вирости в сім'ї, в якій витає дух любові, всі чуйно, турботливо ставляться одне до одного. Адже уроки доброти, любові, здатність до співпереживання неможливо почерпнути з книжок. Ці якості виробляються в дитині передусім під час її взаємодії з найближчими їй людьми. Відчуваючи любов до себе, спостерігаючи, у чому це виявляється, дитина вчиться любити інших людей. А любов до дитини виростає із взаємної любові батьків, від уроків любові, отриманих ними у своєму дитинстві, від щирості їхніх стосунків зі своїми батьками.

2. Проблеми сімейного виховання у спадщині видатних педагогів

Сім'я та школа є тими важливими інститутами соціалізації, які паралельно з громадськістю, дитячими й молодіжними об'єднаннями сприяють прилученню індивіда до культури та формують його як повноправного громадянина суспільства, особистість з притаманними їй якостями, цінностями, характером. Важливе значення у творенні емоційного

світу дитини має сім'я, в умовах якої відбувається становлення особистості, укріплюються її якості, здібності, таланти. За умов тісної співпраці сім'ї з іншими виховними центрами начили дітей постійно розвиватимуться, вдосконалюватимуться.

Першими зародками педагогічної теорії були праці грецьких і римських філософів: Сократа, Платона, Аристотеля, які поширювали прогресивні ідеї про творення державної системи освіти, розширення змісту навчання, виховання дітей дошкільного віку в сім'ї. Одним із перших в історії педагогіки необхідність активної участі батьків у вихованні дітей, велике виховне значення сім'ї відстоював Аристотель, якому, до речі, належить і перша спроба вікової періодизації.

В епоху Відродження поширюється педагогіка гуманізму, що характеризується критикою попередньої середньовічної системи схоластичної освіти, посиленням уваги до людини. Це зумовлює пошук нових форм організації освіти і виховання. З метою гармонійного всебічного розвитку особистості педагоги намагаються оптимально поєднати переваги сімейного та шкільного виховання шляхом заборони тілесних покарань, врахування вікових та психологічних особливостей дитини, поглиблення і розширення змісту освіти.

Серед освітніх діячів другої половини XVIII - початку XIX ст. одним із тих, хто відстоював питання співпраці сім'ї та школи у вихованні дітей, був швейцарець Й. Песталоцці – представник соціальної педагогіки і водночас палкий прихильник сімейного виховання. Цю суперечність легко збагнути, якщо взяти до уваги, що Й. Песталоцці трактував сім'ю як перший елементарний осередок соціального виховання, наголошуючи, однак, що школи не можуть охопити виховання людини в цілому, замінити собою повністю сім'ю, вони можуть служити лише доповненням до сімейного виховання. А зв'язок між сім'єю та школою є очевидним і необхідним. У створених ним закладах («Установа для бідних» в Нейгофі, «Притулок для сиріт» у Станці, Бургдорфський інститут) Й. Песталоцці виконував роль

турботливого батька, згуртував вихованців в одну сім'ю. Не розкриваючи детально педагогічних поглядів ученого, зазначимо, що саме в Станці у нього зароджується ідея елементарної і освіти, за допомогою якої кожна сільська жінка могла б дати своїй дитині найпотрібніші знання.

Елементарна освіта Й. Песталоцці поділяється на інтелектуальну, фізичну й моральну. За його переконанням, всі ці три сторони освіти повинні здійснюватися в нерозривній єдності, причому починаючи з першого дня життя людини. Виходячи з того, що «час народження дитини є першою годиною її навчання», Й. Песталоцці висуває вимогу – різнобічно й гармонійно розвинути всі природні сили і здібності людини. Стосовно розумової освіти, то її елементи, як, зрештою, й фізичної та моральної, закладаються в сім'ї, проте мова йде не про загальне навчання, яке здійснюється в школі, а про виділення в процесі ознайомлення учнів з предметами найпростіших елементів для спостереження, оволодіння якими сприятиме розвиткові логічного мислення дітей та успішному здобуттю ними освіти в майбутньому. Тому педагог виділяє такі елементи навчання як число, форма, назва, ігноруючи, проте, низку інших суттєвих ознак і властивостей предмета.

Велике значення, на думку вченого, має співпраця сім'ї та школи й для здійснення фізичного виховання дітей, оскільки в сім'ї мають місце його елементи – рухи суглобів, що є початком цього виду виховання. «Природно-домашня гімнастика» починається зразу після народження дитини, коли мати пеленає її, допомагає сидіти, стояти, вчить ходити. Отримавши природне фізичне виховання в сім'ї, дитина, переконаний Й. Песталоцці, повинна засвоїти розроблену ним «шкільну елементарну гімнастику», яка складається з ряду вправ суглобів. На «елементарній гімнастиці» базується у Й. Песталоцці теорія елементарної професійної освіти. Враховуючи специфіку жіночої та чоловічої праці, він розробляє ряд послідовних вправ для хлопчиків, які б сформували силу їх руки, і дівчаток – для вироблення спритності пальців. Ці методи радить використовувати і в сім'ї, наприклад, у

процесі в'язання, виготовлення мережива тощо. Центром педагогічної системи Й. Песталоцці є елементарна моральна освіта, в основі якої лежить формування почуття діяльної любові до людей. Тут зв'язок між школою і сім'єю беззаперечний і особливо сильний, оскільки в основі любові до людства лежить природна любов дитини до матері. Турбота матері про свою дитину викликає любов, яка є джерелом усіх інших моральних почуттів: вдячності, слухняності, довір'я. Мистецтво виховання полягає в тому (тут школа має докласти максимум зусиль), щоб цю любов перенести з матері на інших членів сім'ї, потім – на друзів, близьких людей, аж поки дитина не обіймається любов'ю до всього людства. Отже, ведучи мову про співпрацю сім'ї та школи у вихованні дитини, Й. Песталоцці розглядає і ряд інших важливих питань.

В контексті розроблення ученим завдань морального виховання варто наголосити й на тому, що він вперше дав глибоку розробку методики вивчення дітей, розробив схеми проведення спостережень, підведення підсумків та висновків. Він настоює на необхідності ведення щоденника учителями і, що цікаво, пропонує вносити в нього й записи батьків, які також зобов'язані спостерігати за поведінкою дітей у вільний від занять час. Така співпраця батьків і вчителів, за переконанням Й. Песталоцці, уможливить правильний аналіз поведінки дітей та їх окремих рис. Вивчення задатків дітей, їх здібностей, нахилів рекомендує батькам і вчителям проводити в комплексі, цілісно. В історії української педагогічної думки питання співпраці сім'ї та школи має свої глибокі корені. Уже в епоху родового суспільства в перших виховних закладах слов'янських народів – «будинках молоді» – вихованці знайомилися з історією свого роду, традиціями, моральними нормами.

З прийняттям християнства в Київській Русі спостерігається активізація освітньої діяльності, проте на початку розвитку шкільної справи не доводиться говорити про співпрацю сім'ї та школи, оскільки, коли в 988 р. князь Володимир наказав віддавати дітей знаті «в ученє Божье», то це

наштовхнулося на несприйняття з боку батьків, та й у новостворених навчальних закладах діти були ізольовані від домашнього впливу. Аж в кінці XI - на початку XII ст., коли у пам'ятках давньоруської писемності з'являється термін «навчання грамоти», що було аналогічне елементарній початковій освіті, заможніші батька жертвують кошти на утримання такого типу шкіл.

В контексті висвітлюваної теми зазначимо, що у XV - XVI ст., час захоплення польською культурою, значна частина незаможної селянства й міщанства вчила своїх дітей у церковних школах або мандрівках дяків, оплачуючи курс навчання, оскільки міцно трималися своєї віри, так як вбачали в ній запоруку збереження своєї національності.

Особливе місце в історії розвитку освіти в Україні посідають братства, які стали на захист православної віри й національної культури, засновували свої школи: в Перемишлі, Рогатині, Києві, Вінниці, Львові, Луцьку та інших містах. Організація навчального процесу Львівської братської школи зафіксована у Статуті, який став зразком для інших братських шкіл. Стосовно питання, що нами висвітлюється, то Статутом було передбачено такий порядок прийому учня у школу: коли батько приводив сина, то зобов'язаний був підписати угоду з учителем, в якій зазначалося, чого школа має навчити учня; крім того, визначалися обов'язки батьків чи опікунів – сприяти навчанню та вихованню своєї дитини. Угода підписувалася у присутності двох свідків, якими найчастіше були сусіди. До обов'язків батьків відносилася й перевірка домашніх завдань, виконаних сином-учнем .

Дотримуючись хронології, наведемо міркування Дмитра Туптала (св. Дмитрій Ростовський), вихованця Києво-Могилянської колегії, про плекання дітей в сім'ї: «Мала дитина подібна до дошки, приготовленої для картини (порівняй з Дж. Локком – душа дитини нагадує «чисту дошку»): який образ намалює на ній мистець..., такий назавжди й залишиться». Так і дитина: яке виховання дадуть їй батьки, якого способу життя її навчать – богоугодного чи богоненависного, янгольського чи бісівського, в такому

вона й залишиться на все життя». Саме родина є першою школою для дитини, де закладається мова. Першими вчителями перших слів є мати-батько.

Найважливішу роль у вихованні завжди відводили матері. У народі казали: «Тільки в світі правди, що «рідна мати», В дитини пальчик заболить, а в матері – серце», «Що мати навчить, то й батько не перевчить». Так вважали і галицькі педагоги, громадські діячі початку ХХ ст.

Зокрема, І. Бартошевський писав: «Мати відіграє загалом важливішу роль при вихованні дитини, ніж батько, оскільки батько найчастіше занятий, змушений працювати на утримання цілої родини, а інколи не вистачає йому потрібних властивостей або охоти. Мати є для дитини найкращою учителькою моральності, прищеплення любові до Бога та ближнього» прикмети добрі (наприклад, лагідність і доброта серця, працьовитість, ощадність, справедливість, побожність, скромність, вірність) як і злі (гнівливість, марнотратство, легкодушність) швидше від матері, ніж від батька переходять на дітей. Навіть талант до науки, музики тощо більше унаслідують по матері ніж по батьку. Наслідки відсутності матері дуже красномовно вказано у цих рядках: «Діти, виховані без тепла, материнської любові бувають звичайно похмурі, самозакохані, злі, скриті і піддатливі до скоєння гріха; їх душа подібна на тинистий закуток, до якого не доходить промінь сонця і в якому водяться жаби, змії, оводи та інші гидкі створіння».

З огляду на те, що виховання – дуже відповідальна справа, І.Бартошевський застерігав від сліпої материнської любові, яка може привести до розвитку такої негативної якості як розпещеність. З цього приводу він зазначав: «Розпещена дитина не зможе колись у світі з відповідною силою духа боротися з труднощами і перепонами, що зустрічатимуться на шляху». Важливу роль у вихованні дисциплінованості науковець відводив батьку: «Без участі батька материнська любов може легко виродитись у велику поблажливість дитині. То ж саме батько при своїй

фізичній силі, духовній вищості є для дитини першим авторитетом, якого вона має безумовно поважати».

Народна педагогіка виходить з того, що виховання дитини слід розпочинати в ранньому віці. Таке виховання, на думку Г. Ващенка, власне, слід розпочинати з раннього дитинства, основою для якого повинна слугувати гідна поведінка самих батьків та злагода в родинному житті, що potwierджується словами самого педагога: «Дійсно любов і згода, що панують у родині, роблять життя її приємним і щасливим навіть за несприятливих зовнішніх умов і закладають основи для розвитку у дітей доброї вдачі, що є однією з передумов щасливого життя у зрілому віці. Особливо велике значення у родинному житті мають перші роки життя дитини і навіть умови народження її. Численні факти свідчать про те, що діти, які народилися в ненормальних умовах, або ті, що жили ненормальним утробним життям, часто в дозрілому віці мають великі хиби фізичні й психічні, а іноді - навіть родяться каліками. Усе це треба мати на увазі батькам, коли вони хочуть, щоб їхні діти вирости здоровими, працездатними й розумними».

Народна педагогіка, сповідувана Г. Ващенком, широко використовує принцип природо відповідності, який в свою чергу висуває інші виховні принципи. Серед них – принцип гуманності у ставленні до дитини. Традиційне поняття, сформоване у народі в сиву давнину, що дитина, як і всі живі істоти, вимагає піклування від батьків, протягом віків доповнюється емпіричним знанням дитячої психології, а з прийняттям християнства підсилюється впливом релігійної моралі, яка розглядає дитину як дар божий. Найбільш природо відповідним вихованням українська народна педагогіка вважає виховання в сім'ї.

Сім'я, на думку народу, може забезпечити нормальний розвиток дитини, її всебічне виховання. Українська народна педагогіка задовго до наукової довела, що у формуванні людини вирішальну роль відіграють перші роки її життя. Така педагогіка особливо високо підносить авторитет жінки-матері. Великої поваги заслуговує жінка й тому, що на ній лежить головна

турбота про виховання дітей. Основним фактором виховання, як уже говорилося, в українській педагогіці є сім'я. Сім'ї відводиться роль первісного колективу, де в перші роки життя дитина формується і де в основному здійснюється її підготовка до життя. З сім'ї дитина виносить перші враження, поведінка членів сім'ї є першим прикладом для наслідування дитиною. Від взаємин у сім'ї великою мірою залежить, якою буде дитина у своєму ставленні до людей. В сім'ї здійснюється перше трудове, моральне, естетичне, патріотичне виховання підростаючого покоління, і воно тим успішніше, чим розумніше будуються взаємини в ній.

«Друга, дуже важлива справа у родинному вихованні, наголошує Г. Ващенко, – це релігія, яка в усьому нашому суспільстві відсутня. А саме родинна школа - то практика релігійного життя. Ту закладаються перші навички молитви Хресного знамені, перше бачення ікони як символу всюди присутності Бога. Саме в родині практикується релігійне життя - молитва вранці і ввечері, в родинній школі релігія схоплюється, практикується, бачиться в щоденному; житті, як цінну вартість, як конечність, як потребу для життя людини й її гідності».

У педагогічній спадщині Г. Ващенка робиться акцент на поєднанні перших понять про Бога з молитвою. «Всі розмови з дитиною в дошкільному віці про Бога зводяться до однієї теми: все нам дав Бог і дерева, й сонце, й воду, і звірят. Ми його не бачимо, але він нам усе дав. Про нього нагадують нам ікони, до яких молимося. Цей Бог дав нам усе, бо Він нас любить. Ось такою повинна бути «програма родинного католицизму для батьків». Занепад релігійності в родині викликає занепад найкращого суспільства. Є цілий ряд релігійних нагод чи подій в родині, що мають виховне значення. Такими є молитви за померлих своїх рідних, предків, річниці їхньої смерті чи всякі інші родинні ювілеї, що повинні на першому місці мати релігійно-молитовний характер.

Подальшим завданням родинної школи є любов до книжки. Потім – плекання таких чеснот, як пошана до старших, допомога старшим і

релігійність, милосердя, особиста чистота, любов до порядку, ощадність, доброта, гарна поведінка за столом, у розмові, в товаристві, різні практичні щоденні функції, правдомовність, готовність допомогти, щирість, а також патріотизм, любов до рідної історії. Це формується тільки в родині. Таких міркувань стосовно релігійного родинного виховання притримувався Г. Ващенко. Як у вихованні в цілому, так і у вихованні релігійному, наголошував науковець, – перше слово належить родині. Основним засобом для цього є приклад дорослих, як уже зазначалося вище, бо слово тут, хоч і має силу, але далеко не першочергову. Отже, оточення, в якому живе дитина, на думку Г. Ващенка, мусить бути у всьому християнським. Вчений робить акцент на релігійному вихованні дитини, яке розпочинається з перших років її життя дитини і поглиблюється в дошкільному періоді. В цьому вихованні провідну роль відіграють родина і дошкільні заклади як одне органічне ціле. Також велику роль в релігійному вихованні дітей дошкільного віку, на думку педагога, відіграє природа, якщо підхід до цього питання є вмілим з боку родини і педагога. Як стверджує вчений, негативний вплив у родинному вихованні має розходження батьків у своїх вимогах до дітей, що спричиняє дезорієнтацію дитини та підриває авторитет батьків. У родинному вихованні дитини потрібно йти середнім шляхом, тобто уникати зайвої суворості і не покладатися на природу, задовільнити тільки здорові потреби дитини, застосовуючи при цьому певну дисципліну.

Професор Г. Ващенко включав родинне (сімейне) виховання до системи національного виховання як органічну її підсистему здебільшого з позиції етнопедагогіки і етнопсихології, хоча таких термінів як родинне виховання не вживав. У систему національного виховання повинно входити також родинне виховання, причому мати повинна бути увільнена від праці до трьох років після народження дитини, бо ніщо не зможе замінити материнської любові, так необхідної в тому віці для вщеплення тієї властивості в душу дитини. Це зумовлює в свою чергу знання педагогіки і дитячої психології, без чого сліпа любов може призвести до звихнення

дитячої психіки. До повного виховного процесу мусить бути міцний зв'язок між школою і родиною, виховними молодечими організаціями, які можуть мати великий доповнюючий вплив на виховання волі, характеру й патріотизму. Наслідуючи українські національні традиції, педагог закликає виховувати в юнацтва «моральну чистоту, свідомість дівочої та юнацької честі, стриманості, підкорення статевих почувань принципам моралі». Його хвилює плекання наших традицій щодо виховання у молоді потреб здорового родинного життя, пошани до батьків і взагалі до старших, що він вважає основою державного і суспільного ладу. Такими вбачає переконання Г. Ващенка в педагогічній концепції родинного виховання дослідниця А. Бойко. В основі народного виховання лежить трудовий принцип! Першим обов'язком батьків народна педагогіка вважає підготовку)! молоді до праці, а згідно з принципом природо-відповідності у навчання і вихованні, до праці необхідно привчати з раннього дитинства.

Невід'ємним та обов'язковим компонентом гармонійного розвитку підростаючих поколінь, за традиціями народної педагогіки, є естетичне і фізичне виховання. **Фізичне виховання** – один з найдавніших і найважливіших складників цілеспрямованого впливу на підростаюче покоління. У народній педагогіці чітко визначено мету фізичного виховання: зміцнення здоров'я і сприяння правильному фізичному розвитку. Фізичне виховання дітей розпочинається з перших днів і життя дитини. Мати допомагає природному розвитку дитини, тренуючи з раннього віку м'язи, скеровуючи рухи і відповідним вправлінням сприяючи розвитку в кожному з м'язів більшої сили і міцності, а в усьому організмі – більшої стійкості, спритності.

Як складову частину родинного виховання Г. Ващенко розглядає виховання поваги до батьків і старших. Розлад у родинних взаєминах, на його думку, не тільки заслуговує на осуд. Він підриває педагогічні позиції сім'ї, вкрай негативно впливає на виховання потомства, рие прірву між

батьками та дітьми, сіє ворожнечу між родичами й свояками, знецінює високі духовно-моральні вартості, ослаблює міць держави, нації.

Серед українських педагогів ХХ ст. найбільш глибоке і повне обґрунтування питання виховної ролі сім'ї знаходимо у працях В.Сухомлинського – педагога-новатора, гуманіста за своєю природою. В ранньому дитинстві людина повинна пройти велику школу тонких, сердечних, людських взаємовідносин. Ці взаємовідносини – найголовніше моральне багатство сім'ї, – переконаний вчений.

Тому він підтримував тісні стосунки з сім'ями своїх вихованців та заохочував до цього весь педагогічний колектив. Як приклад - організація і функціонування батьківської школи, в темах занять якої на першому місці розмова про те, як зробити дитину щасливою. Ця проблема стрижневою у багатьох статтях В. Сухомлинського. У них, а також у практичній педагогічній діяльності він доходить висновку, що для справжнього щастя треба навчити людину працювати, і для цього потрібні зусилля як сім'ї, так і школи. Взагалі для педагогічної спадщини Василя Олександровича, як і для його праці, характерним є паралельний розгляд виховного впливу школи та батька-матері. Які б питання він не піднімав - культ книжки, самовиховання, взаємостосунки хлопчиків і дівчат, інтелектуальна освіта – завжди наголошує, що «ні школа без сім'ї, ні сім'я без школи не можуть справитися з найтоншими, найскладнішими завданнями становлення людини».

Проблеми родинності і сьогодні відіграють важливу роль у діяльності національної школи. Адже родинне виховання повинно стати основою життєдіяльності школи, а тому новий тип національної школи в Україні визначається як школа-родина. Здоровою є лише та родина (школа), в якій вчителі люблять дітей, а діти з пошаною і любов'ю ставляться до вчителів (батьків), оточуючих і живуть у згоді між собою. Школа, яка будується на таких принципах і є майбутнім нашого суспільства, основою життєдіяльності народу. Українська національна школа-родина дає можливість виховати дітей етнічно-національно усвідомленими, із засвоєними загальнолюдськими

цінностями (родина, праця, здоров'я, гуманність, воля, мова народу, історична пам'ять тощо). Школа-родина дає можливість навчити дітей жити в полі культурному просторі.

Отже, історико-педагогічний досвід переконує в тому, що співпраця сім'ї та закладу дошкільної освіти надзвичайно важливий чинник становлення й розвитку особистості, запорука ефективності виховних впливів, гарант міцності сформованих ідеалів й переконань. Особливості виховної функції сім'ї полягають у тому, що вона одночасно виховує дорослих і дітей та реалізується у таких трьох головних аспектах:

Становлення, розвиток, виховання дитини як особистості, сприяє розвитку її здібностей. Сім'я репрезентує дитині суспільство, забезпечує передавання їй соціального досвіду, охороняє її права. Здійснення виховного впливу сім'ї на кожного індивіда впродовж усього його життя. Кожна сім'я має свою систему виховання, засновану на певних ціннісних орієнтаціях. Спочатку несвідомо, орієнтуючись на почуття близьких людей, дитина починає розуміти, що в її поведінці їх радує, а що засмучує. Пізніше у неї формуються уявлення про те, що є прийнятним у сім'ї, а дорослішаючи, вона починає усвідомлювати принципи, на яких вибудовуються стосунки в її сім'ї, порівнювати їх з ідеальною, на її погляд, системою.

Спонування дітьми саморозвитку, самовдосконалення своїх батьків та інших родичів. Дитина є невичерпним джерелом життєвих успіхів, емоційних стимуляторів для дорослих. Ледей з'явившись на світ, вона значно розширює його горизонти для своїх батьків, вносить у їхнє життя багато нового. Підростання, дорослішання дитини потребує нових знань, виховних умінь і навичок дорослих, реалізації своєї соціальної ролі на більш високому рівні. Виховуючи дитину, батьки самі повинні поводитися на рівні вимог, які їй пред'являють. Очевидно, на цьому ґрунтуються твердження, що не сім'я соціалізує дитину, а дитина соціалізує дорослих.

Отже, у дошкільні роки дитина повністю ототожнює себе зі своєю сім'єю, передусім із батьками; її емоційний світ майже цілком залежить від

атмосфери в сім'ї. Саме тут вона пізнає й опановує моделі моральної поведінки, взаємодії з іншими людьми, природою, на основі всього вище сказаного виробляє своє світобачення навколишнього середовища.

3. Особливості сімейного виховання дітей дошкільного віку

В сім'ї дитина отримує перші уявлення про себе та інших людей, розвиває необхідні для життя соціальні почуття, навички спілкування і спільної діяльності. Унікальні виховні можливості сім'ї впливають на людину протягом усього її життя.

Універсальний, постійний виховний вплив сім'ї на особистість є наслідком дії таких чинників:

1. Безкорислива любов до дитини, яка вселяє їй почуття захищеності, створює атмосферу душевності, соціального і життєвого оптимізму. Взаємини дітей і дорослих у сім'ї є справжньою школою почуттів, найважливішим фактором, що формує емоційно-мотиваційну сферу дошкільника, його ставлення до людей і життя. Все це є важливими передумовами розвитку індивідуальності дитини.

2. Природне включення дитини у найрізноманітніші людські стосунки. Відбувається це передусім завдяки участі дитини у спільних з дорослими видах діяльності. Багатоплановість життєвих ситуацій, які виникають в сімейному житті дитини, неможливо змоделювати в жодній досконалій виховній системі.

3. Багаторольова структура сімейного колективу, яка забезпечує багатогранність, постійність і тривалість його виховного впливу. Цей вплив відбувається у процесі взаємодії дитини і дорослих за найрізноманітніших життєвих ситуацій, щодня повторюється у різних формах.

4. Можливість набуття дитиною позитивного досвіду і переживання негативних почуттів. Усе це відбувається в атмосфері довіри, гуманного ставлення до дитини, які є необхідними для набуття почуття впевненості,

відповідальності, уміння долати життєві негаразди, гідно поводитись за будь-яких обставин.

Головне, щоб дитина сприймала сім'ю як фактор емоційного затишку, внутрішнього комфорту, гарантією того що за будь-яких умов вона знайде тут розуміння, підтримку і захист. У сім'ї дитина вперше пізнає почуття ревності. Вона повинна навчитися визнавати свої негативні почуття, уміти тактовно стримувати, вгамовувати їх. Як зауважував П.Лесгафт, «таємниця сімейною виховання у тому і полягає, щоб дати дитині самій розгортатися, робити все самій». Тому дорослі повинні «завжди дивитись до дитини з першого дня появи її на світ, як до людини, з повним визнанням її особистості...».

Характерною особливістю виховного впливу сім'ї є його первинність. Йдеться про те, що сім'я є першим джерелом цього впливу, як зазначав Ж.-Ж. Руссо, кожен наступний вихователь значно слабше впливає на дитину, ніж попередній. Крім того, процес виховання в сім'ї є більш природним, ніж у виховному закладі. Взаємодія у сім'ї передбачає ширші можливості для дитини бути суб'єктом діяльності, ніж у дошкільних закладах, у яких вона є більш зарегламентованою.

Виховні можливості сім'ї можуть бути реалізовані за наявності відповідних об'єктивних і суб'єктивних умов.

До об'єктивних умов реалізації виховного потенціалу в сім'ї належать:

- рівень матеріального достатку сім'ї (рівень і структура використання доходів, матеріальні умови життєдіяльності);
- забезпеченість дитячими дошкільними закладами, школами, закладами охорони здоров'я;
- кількість і склад.

Суб'єктивними умовами реалізації виховного потенціалу сім'ї є:

- громадянська спрямованість і культура батьків, їхнє прагнення бути авторитетними для своїх дітей, виховувати їх як гармонійних особистостей;

– загальний культурний потенціал, традиції, моральні та духовні цінності сім'ї;

– місце дитини в сімейному колективі, моральний авторитет батьків в її очах;

– педагогічна культура батьків.

Політична, соціально-економічна нестабільність деструктивно впливають на соціальне самопочуття сім'ї, породжують нервозність, апатію, соціальний песимізм дорослих або їх гіпертрофоване ставлення до матеріальних чинників буття, що неминуче позначається на формуванні внутрішнього світу дітей. Адже, переймаючись пошуком джерел існування або нагромадженням багатства, батьки все менше приділяють уваги моральним чинникам функціонування сім'ї. Із матеріальними аспектами пов'язаний авторитет батька в сім'ї, оскільки він за традиційним розподілом тендерних ролей відповідальний за це. Нерідко зниження його авторитету у складні періоди життя пов'язане з не цілком тактовною поведінкою матері. Часто батьки або хтось один із них змушені шукати заробітки) далеко від дому, що породжує властиві неповним сім'ям проблеми, передусім позбавляє дітей спілкування, душевного тепла, зразків соціальної поведінки.

За твердженням психологів, неповна сім'я є одним з найпотужніших джерел психогенних переживань особистості (неврозів, гострих афективних реакцій, ситуативно обумовлених порушень поведінки). Психічно травмує дітей розлучення батьків та їхня боротьба за дитину чи, нам паки, збайдужіння до дитини одного з них. Розлучення породжує проблему дозованого спілкування, дитини як засіб підтвердження любові до неї та інші болісні явища. Часто переживання дитини посилює психічна травма того з батьків, з ким вона залишилася.

Відчуття дошкільником неповноцінності сім'ї, в якій він виховується, може позначитися на його статевій соціалізації, розвитку очікувань стосовно власної майбутньої сім'ї. У дівчинки формується підсвідоме уявлення про те що без батька її діти можуть обійтися, тобто повноцінна сім'я не стає

головною цінністю її життя. Хлопчик за такої ситуації має матір за зразок чоловічої поведінки у сім'ї, оскільки вона перебирає на себе роль захисника, хазяїна створювача і розпорядника матеріальних благ. За таких умов він виростає малоініціативним, несміливим, йому не вистачає необхідних для дорослого життя чоловічих якостей, що в майбутньому плодитиме проблеми формування його дітей.

Труднощі виховання дітей у молодих сім'ях полягають у:

- нерозумінні батьками самоцінності дошкільного дитинства, його значення для формування особистості дитини;
- не сформованості у батьків педагогічної рефлексії — вміння аналізувати, критично оцінювати власну виховну діяльність, знаходити причини педагогічних помилок, неефективності методів, які вони використовують, тощо;
- орієнтації на виховання з дитини «генія», намагання реалізувати в дитині власний невикористаний, як вони вважають, потенціал, упущені ними життєві шанси.

Молоді батьки часто вдаються до авторитарного виховання, вважають покарання найефективнішим виховним засобом, пред'являють суперечливі вимоги до поведінки дитини, непослідовно, суб'єктивно оцінюють її дії, що породжує або надмірну жорстокість у ставленні до неї, або вседозволеність.

Взаємини, тактику виховання дітей у сім'ї можна віднести до одного з таких типів:

- Диктат. Такі взаємини засновані на жорсткій регламентації поведінки дитини, суворому контролі за нею, використанні покарань, погроз тощо. Як правило, у таких сім'ях діти живуть у страху, постійно лицеміряють, брешуть, наслідком чого стають різноманітні відхилення у їхній поведінці;
- Опіка. Вдаючись до такої тактики, батьки намагаються відгородити дитину від життєвих реалій, намагаються все вирішувати за неї, задовольняти її потреби і примхи. За таких умов дитина позбавлена змоги формувати в собі необхідні для подальшого життя психологічні, вольові

якості, об'єктивно оцінювати себе, свої можливості й інших людей, цілеспрямовано працювати над собою. Усе це деформує її внутрішній світ, систему цінності, різко занижує або завищує її вимоги до оточення.

Це породжує відчуження дітей і батьків. Діти, не маючи від батьків належної підтримки, будучи позбавленими необхідних для їх становими зразків соціальної поведінки, часто почуваються складно у ситуаціях, з якими легко справлятимуться їх однолітки, які виростили у сприятливіших педагогічних умовах. У них можливі образи на своїх батьків за байдужість до них.

– Співробітництво. Така тактика взаємин у сім'ї, виховання дітей є найпродуктивнішою, оскільки батьки намагаються бути їхніми соратниками, є відкритими і щирими з ними, охоче впускають їх у свій світ. Між ними немає таємниць, недовіри. За таких умов діти охоче експериментують, шукають, пробують себе, не боячись помилитися і бути за це покараними. Батьки охоче допомагають у всіх справах, вміло підводять дітей до вирішення проблем, завдяки чому діти відкривають у собі все нові можливості, здобувають упевненість у своїх силах. А участь у справах батьків збагачує їх соціальним досвідом, розширює світ, окреслює їм соціальну перспективу, яка часто є орієнтиром їхнього розвитку.

Дещо своєрідно тлумачить особливості виховного впливу батьків на своїх дітей зарубіжна педагогічна науки, яка розрізняє такі його стилі:

а) авторитарний стиль – регламентація батьками поведінки дітей відповідно до стандартів;

б) пермісивний стиль – відсутність контролю за рол витком, вихованням і життєдіяльністю дитини, що може бути зумовлена надмірною любов'ю до неї, недостатнім досвідом батьків, побоюванням втручатися в її розвиток, переоцінкою її можливостей;

в) авторитативний стиль – контроль за поведінкою дитини відповідно до її потреб з одночасним спрямуванням її розвитку, допомогою їй, визнанням її прав.. Цей стиль вважають оптимальним.

Особливо збагачує виховний потенціал сім'ї участі, у вихованні дітей представників різних поколінь (бабусь дідусів), які мають більший життєвий досвід, більше накопиченого часу, ніж батьки. За правильної поведінки батьків стосунки їхніх дітей з бабусями і дідусями є емоційно близькими. Адже часто дідусі й бабусі ласкавіші у спілкуванні з онуками, ніж батьки.

Старше покоління менш-більше орієнтоване на те, щоб онуки повноцінно провели своє дитинство, батьки здебільшого розглядають, шкільний вік своїх дітей як підготовку до успіхів у дорослому житті, намагаючись урізноманітнити її заняттями іноземними мовами, спортом, музикою та ін. Там, де існує гармонія поглядів і впливів на розвиток, становлення дитини, вона має найбільше шансів повноцінно сформуватися як гармонійна особистість.

Особливу роль у сімейному вихованні, соціалізації дитини відіграють родинні традиції і звичаї. Традиція – історично складені порядки, способи, правила поведінки, що передаються від покоління до покоління. Сімейні традиції регламентують створення сім'ї, появу дитини, подружні, батьківські стосунки, ведення домашнього господарства, організацію дозвілля, вшанування пам'яті предків. Вони призначені слугувати зміцненню сімейно-родинних зв'язків як механізму передачі таких особистих і соціальних цінних якостей, як любов, вірність, доброта, взаєморозуміння, щирість. До них належать спільні заняття певними видами трудової діяльності, передавання родинних реліквій (документів, нагород, пам'ятних речей), складання родовідного дерева тощо. Звичаї – безпосередні приписи певних дій у конкретних ситуаціях, що відтворюють сімейні стосунки у життєдіяльності наступних поколінь. Стосуються вони як зовнішніх (прихід у гості, прийом гостей, пошанування предків), так і внутрішніх (колискова і поцілунок на добраніч, побажання доброго ранку тощо) форм поведінки.

Традиції та звичаї є взаємопов'язаними у реальному житті. Традиції є більш динамічним і багатоманітним явищем родинного життя, ніж звичаї, вони створюють простір для творчого використання звичаїв. Регулюючи

прості форми взаємин у сім'ї, звичаї доповнюють традиції, однак вони не настільки динамічні, як традиції.

Отже, щирі стосунки між членами сім'ї, безпосередність почуттів одне до одного є джерелом формування гармонійної, самодостатньої особистості дитини, а також збагачення взаємин дорослих, стимулювання їхнього самовиховання.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Розвиток теорії сімейного виховання в Україні.
2. Закономірності родинного виховання.
3. Принципи, зміст і завдання родинного виховання.
4. Визначити найперші завдання родинного виховання.
5. Розкрити стратегію сімейного виховання відповідно до її вікових особливостей.
6. Розкрити стан, особливості та тенденції розвитку сучасної української родини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алешина Ю. Цикл розвитку семьи: исследования и проблемы // Вестник МГУ. Психология. – Сер. 14. – 1987. – № 2. – С. 21-27.
2. Антонов А., Медков В. Социология семьи. - М.: Изд-во Московского ун-та, 1996. – 304 с.
3. Антонова Н. Культурно-дозвіллева діяльність як засіб соціалізації особистості // Соціальна педагогіка і адаптивність особистості / Відп. ред. В. Слюсаренко. - Суми, 1994. – С. 385-389.

ТЕМА 1.2 ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ І СІМ'Ї

1. Організація спільної діяльності сім'ї та дошкільного закладу

Процеси демократизації в системі освіти, її варіативність, інноваційні програми обумовили необхідність пошуку рішення проблем взаємодії закладу дошкільної освіти з родиною, створення умов для підвищення педагогічної культури батьків.

Практики й дослідники виявили й сформулювали в цьому зв'язку наступні протиріччя:

- між правами й обов'язками батьків і невмінням ними користуватися;
- між потребою батьків на освітні послуги й відсутністю умов їхнього надання;
- між прагненням батьків до активної діяльності в дошкільному закладі й строго регламентованим характером діяльності закладу;
- між низьким рівнем педагогічної культури й недостатніх знань основ психології батьками й відсутністю систем навчання їх у дошкільних закладах.

Зміцнення й розвиток тісного зв'язку й взаємодії різних соціальних інститутів (дитячий сад, родина, суспільство) забезпечують сприятливі умови життя й виховання дитини, формування основ повноцінної, гармонійної особистості.

На сучасному етапі в основу спільної діяльності родини й дошкільного закладу закладені наступні принципи:

- батьки й педагоги є партнерами у вихованні й навчанні дітей;
- це єдине розуміння педагогами й батьками цілей і завдань виховання й навчання дітей;
- допомога, повага й довіра до дитини як з боку педагогів, так і з боку батьків;
- знання педагогами й батьками виховних можливостей колективу й родини, максимальне використання виховного потенціалу в спільній роботі з дітьми;
- постійний аналіз процесу взаємодії родини й дошкільного закладу, його проміжних і кінцевих результатів.

Відповідно до цього міняється й позиція дошкільного закладу в роботі з родиною. Кожен ЗДО не тільки виховує дитину, але й консультує батьків з питань виховання дітей. У цьому зв'язку заклад дошкільної освіти повинен визначати умови роботи з батьками, вдосконалювати зміст, форми й методи співробітництва ЗДО й родини у вихованні дітей з урахуванням умов,

варіативних освітніх програм і запитів родин. Педагог дошкільної установи – не тільки вихователь дітей, але й партнер батьків по їхньому вихованню.

Про необхідність створення міцного союзу школи й родини писав у свій час В. Сухомлинський: «Без виховання дітей, без активної участі батька й матері в житті школи, без постійного духовного спілкування дорослих і дітей неможлива сама родина як первинний осередок нашого суспільства, неможлива школа як найважливіша навчально-виховна установа й неможливий моральний прогрес суспільства». «Питання про роботу з батьками – це велике й важливе питання. Отут треба піклуватися про рівень знань самих батьків, про допомогу їм у справі самоосвіти, озброєння їх відомим педагогічним мінімумом, їхній практиці в дитсадках, залученні їх до цієї роботи» (Н. Крупська).

Істотною стороною взаємодії дитячого саду й родини, неодноразово підкреслювала Н. Крупська, є те, що дитячий сад служить «організуючим центром» й «впливає на домашнє виховання», по-цьому необхідно якнайкраще організувати взаємодію дитячого саду й родини по вихованню дітей. Разом з тим вона вважала, що батькам, які не вміють виховувати, необхідно допомагати.

В 50-70 р. вивчалися умови морального виховання дітей у родині (Л. Загик, Т. Маркова, Л. Пелипенко, В.Титаренко), які виявили залежність рівня спрямованості поведження з однолітками від їхнього положення в сімейному колективі. Теоретики й практики дошкільного виховання, підкреслюючи необхідність зв'язку ЗДО з родиною й необхідність удосконалення форм і методів роботи з батьками, виявили специфіку цієї роботи і її завдання.

Керівна й організуюча роль дитячого саду по відношенню до родини **характеризується комплексом факторів:** планомірне, активне поширення педагогічних знань серед батьків; практична допомога родині у вихованні дітей; організація пропаганди позитивного досвіду суспільного й сімейного

виховання; залучення батьків у педагогічну діяльність; активізація їхньої педагогічної самоосвіти.

В. Сухомлинський уважав, що педагогіка повинна стати наукою для всіх – і для вчителів, і для батьків. Скільки-небудь успішна виховна робота зовсім немислима без системи педагогічної освіти, підвищення педагогічної культури батьків, що є важливою частиною загальної культури.

Під педагогічною культурою батьків розуміється їх підготовленість, розвиток тих якостей особистості, які відбивають ступінь їхньої зрілості як вихователів і проявляються в процесі сімейного й суспільного виховання дітей. Провідним компонентом педагогічної культури батьків є їхня педагогічна підготовленість, що характеризується певною сумою психолого-педагогічних, фізіолог-гігієнічних і правових знань, а також уміннями й навичками батьків, виробленими в процесі практики виховання дітей. Досить істотно при цьому й відношення батьків до виховання. Відповідальне відношення до батьківських обов'язків, бажання якнайкраще виховати своїх дітей - невід'ємна складова частина педагогічної культури батьків.

В області дошкільної педагогіки батькам важливо: знати основні закономірності й особливості виховання й навчання дітей; знайомити зі змістом і методами виховання; опанувати методами організації дитячої діяльності, спілкування, спрямованими на формування соціально кошовних форм поведінки й відносин дитини з оточуючими людьми.

Педагогічну культуру розглядають у зв'язку із загальними соціально-педагогічними умовами виховання, які містять у собі сукупність основних вимог суспільства до особистості батьків, зміст ідейних, моральних норм, що регулюють внутрішньо сімейні відносини, характер між особових відносин у родині.

Відповідно до цього робота з батьками будується на принципах співробітництва.

Ознаками такого співробітництва є: усвідомлення мети діяльності кожним учасником процесу; чіткий поділ і кооперація праці між його

учасниками; особистий контакт між учасниками процесу з обміном інформацією, взаємною допомогою, самоконтролем; позитивні міжособистісні відносини.

Наприкінці 90-х - початку 2000 року міняється позиція батьків: вони стають активними учасниками процесу виховання дітей. «..Необхідно зробити так, щоб дитячий сад не підміняв батьків, не відривав їх від дітей, а з'єднував їх один з одним, давав можливість для їх багатого й тонкого спілкування й взаємодії».

Робота з батьками – це складна й важлива частина діяльності педагога, що включає:

- підвищення рівня педагогічних знань, умінь і навичок батьків;
- допомога педагогів батькам у сімейному вихованні для створення необхідних умов правильного виховання дітей;
- взаємодія вихователів і батьків у процесі розвитку дітей.

Можна виділити й основні завдання, що стоять перед дошкільним закладом в роботі з батьками:

- вивчення родин дітей;
- залучення батьків до активної участі в діяльності дошкільної установи;
- вивчення сімейного досвіду виховання й навчання дітей;
- освіта батьків в області педагогіки й дитячої психології.

Основним протиріччям, що виникає при реалізації завдань співробітництва дитячого саду й родини, є недостатнє «розведення» сфер діяльності, з одної сторони, і використання тільки традиційних методів і форм роботи з родиною, у той час як необхідно інше рішення завдань співробітництва вихователів і батьків. Мова йде не про повну відмову від традиційних форм роботи з батьками, а про адаптацію їх до сучасних умов.

Цікавий досвід дослідження такого співробітництва в Англії. Так, Ліндон Джені досліджувала участь батьків у вихованні дітей дошкільного й раннього шкільного віку. На основі цих досліджень виділено п'ять головних

підходів до співпраці: три - запропоновані, в основному, професіоналами й два - батьками. Зрозуміло, вони не виключають один одного.

Професіонали, що намагаються допомогти «неблагополучним» дітям, розглядають батьків як важливий потенціал у поліпшенні перспектив розвитку дітей, але в той же час й як «частину проблеми». Дитячі труднощі розглядаються як сімейні, які не можна розглядати у відриві від проблем родини. Без впевненості інших членів родини в необхідності змін ймовірні причини таких проблем не будуть усунуті. Професіонали реально оцінюють свої можливості й на основі ряду експериментів по залученню батьків до навчання дитини вдома приходять до думки, що батьки не заважають і не перешкоджають роботі, а навпаки, можуть допомогти успіхам своїх дітей. При цьому не обов'язково бачити у батьках «частину проблеми» – скоріше, вони здатні стати «частиною» її рішення: батьки можуть опанувати новими навичками, керуючись активним бажанням допомогти своїм дітям.

Зміст, організація й методика співпраці ЗДО та батьків включає в себе:

- єдність у роботі дитячого саду й родини по вихованню дітей;
- взаємна довіра у взаєминах між педагогами й батьками, розуміння потреб й інтересів дитини й своїх обов'язків як вихователів;
- зміцнення авторитету педагога в родині й батьків у дитячому саду;
- установлення правильних відносин на основі доброзичливої критики й самокритики;
- заємодопомога в спільній роботі з виховання дошкільників. Дитячий сад повсякденно допомагає батькам у вихованні дітей. У свою чергу батьки допомагають дитячому саду в різноманітній виховній і господарській роботі;
- вивчення кращого досвіду сімейного виховання, пропаганду його серед широкого кола батьків, використання в роботі дитячого саду позитивних методів сімейного виховання;
- використання різноманітних форм роботи дитячого саду з родиною в їхньому взаємозв'язку: знайомлення з батьками й іншими членами родини;

консультації; групові й загальні батьківські збори; конференції, лекторій, батьківські університети, наочні форми пропаганди;

- індивідуальні й групові форми роботи з батьками, які доповнюють один одного.

Щоденне спілкування вихователя з батьками створює більші можливості для індивідуальної роботи, для зміцнення зв'язку між родиною й дитячим садом.

Перші контакти між родинами й ЗДО: запрошення батьків з дітьми або без них відвідати установу до початку заняття; відвідування співробітниками родин вдома; подання батькам письмової інформації про установу; зустріч для з'ясування умов відвідування дитиною установи; складання договору.

Подальший взаємозв'язок батьків і персоналу реалізується в процесі: щоденних безпосередніх контактів, коли батьки приводять і забирають дітей; неформальних бесід про дітей або запланованих зустрічей з батьками, щоб обговорити успіхи, не зависимо від конкретних проблем; ознайомлення батьків з письмовим матеріалом про їхніх дітей; рекомендацій відвідати лікаря; відвідувань батьків для того, щоб вони могли бачити, як займається їхня дитина, або знайомити з роботою установи.

Батьки можуть брати участь й у щоденних заняттях дітей: залишатися в ЗДО, щоб дитина звикла до закладу; допомагати й брати участь у різних заходах, наприклад, у чаюванні з дітьми, і т.п.; допомагати в повсякденних заняттях; надавати допомогу при проведенні екскурсії й інших заходів.

2. Зміст, організація й методика співпраці ЗДО та батьків

ЗДО надає допомогу батькам у конкретних проблемах по догляду за дитиною, методах його виховання; у накопиченні інформації із сімейного

виховання й практичних порадах; у пошуках виходу із кризових ситуацій. Багато перерахованих аспектів участі батьків потребують від персоналу напружених міркувань, а можливо, і переоцінки своєї професійної ролі: переорієнтація на роботу з батьками може виявитися складною для працівників, чиє мислення й планування діяльності раніше були повністю зосереджені на дітях.

Формування співробітництва дітей, батьків і педагогів залежить насамперед від того, як складається взаємодія дорослих у цьому процесі. Результат виховання може бути успішним тільки за умови, якщо педагоги й батьки стануть рівноправними партнерами, тому що вони виховують тих самих дітей. В основу цього союзу повинна бути покладена єдність прагнень, поглядів на виховний процес, вироблені спільно загальні цілі й виховні завдання, а також шляхи досягнення намічених результатів. Як педагоги, так і батьки хочуть бачити своїх дітей здоровими й щасливими. Батьки готові підтримати задачі педагогів, спрямовані на задоволення й розвиток інтересів, потреб дітей. Батьки – дорослі люди, які мають великий життєвий досвід, знання, що вміють аналізувати ситуації, тому в рішенні ряду проблем педагог може одержати їх потрібну й корисну раду.

Співробітництво педагогів і батьків дозволяє краще пізнати дитину, подивитися на неї з різних позицій, побачити в різних ситуаціях, а отже, допомогти в розумінні її індивідуальних особливостей, розвитку здатностей дитини, у подоланні її негативних учинків і проявів у поведінці, формуванні цінних життєвих орієнтації. У той же час переважна частина батьків – не професійні вихователі. Вони не мають спеціальних знань у сфері виховання й освіти дітей, нерідко зазнають труднощів у встановленні контактів з дітьми. Педагоги й батьки повинні разом шукати найбільш ефективні способи рішення цієї проблеми, визначати зміст і форми педагогічної освіти в цьому зв'язку.

Визначальна роль у встановленні такої взаємодії належить педагогам ЗДО. Союз, взаєморозуміння педагогів і батьків, їхня взаємна довіра можливі

лише в тому випадку, якщо педагог виключає в роботі з батьками дидактизм, не повчає, а радить, міркує разом з ними, домовляється про спільні дії, тактовно підводить їх до розуміння необхідності педагогічних знань. Вся атмосфера взаємодії, спілкування педагога з батьками повинне свідчити про те, що педагог має потребу в батьках, в об'єднанні зусиль, що батьки – його союзники й він не може обійтись без їхньої ради й допомоги.

Не всі батьки відгукуються на прагнення педагога до співробітництва з ними, виявляють цікавість до об'єднання зусиль по вихованню й навчанню своєї дитини. Вихователю необхідне терпіння й цілеспрямований пошук шляхів рішення цієї проблеми. Варто починати роботу й взаємодію з тими, хто бажає брати участь у житті групи, підтримує педагогів, навіть якщо таких батьків буде мало. Поступово, тактовно вихователь утягує й інших батьків у співробітництво, опираючись на батьків, з огляду на інтереси кожного дитини та її родини.

На сучасному етапі в роботі з батьками з'являється поняття «включення батьків» в діяльність дошкільного закладу, тобто їхня активна участь у роботі ЗДО, що має вплив на його функціонування й розвиток. Для формування співробітництва між дорослими й дітьми важливо представляти колектив як єдине ціле, як більшу згуртовану родину, життя якої цікаве, якщо організовано спільну діяльність педагогів, батьків, дітей. Це сприяє встановленню взаєморозуміння між родителями й дітьми, створенню комфортних умов у родині.

Таким чином, доцільно значну частину виховної роботи організовувати одночасно з дітьми й батьками, а виникаючі проблеми, поставлені завдання вирішувати спільно, щоб прийти до згоди, не ущемляючи інтересів один одного, і об'єднати зусилля для досягнення ефективних результатів.

Для залучення батьків до діяльності дошкільної установи розроблена спеціальна методика, що включає три етапи:

1. Актуалізація потреб батьків в освіті власної дитини;

2. Педагогічна освіта батьків як замовників на освітні послуги в дошкільній установі;

3. Партнерство педагогів і батьків у діяльності дошкільної установи, в основу якого закладені ідеї гуманізації відносин, пріоритет загальнолюдських цінностей з акцентом на особистісно-діяльнісний підхід.

Впровадження такої методики дозволяє створити ускладнену систему роботи з батьками, представлену двома блоками, кожний з яких включає завдання, форми й види діяльності. Для реалізації змісту цієї роботи в дошкільному закладу використовуються колективні й індивідуальні форми діяльності. Доцільне сполучення колективних й індивідуальних форм взаємодії: бесіду, задушевну розмову, консультації-міркування, виконання індивідуальних доручень, спільний пошук рішення проблеми. Ці форми можуть стати ефективними в тому випадку, якщо вдалося знайти індивідуальний стиль взаємин з кожним батьком. Важливо розташувати до себе батьків, завоювати їхню довіру, розбудити бажання поділитися з педагогом своїми думками, сумнівами. Все це допоможе краще зрозуміти дитину, знайти оптимальні способи рішення проблем виховання конкретної особистості в дошкільній установі й вдома. Психологічною умовою такої успішної міжособистісної взаємодії є уважність, проникливість, неквапливість.

Аналіз практики роботи педагогів і керівників дошкільних установ виявив види спільної роботи. Однак часто використовуються в основному стандартні форми роботи: батьківські збори, батьківські комітети, конференції, які проводяться нерегулярно, а тема не завжди збігається зі змістом. У Днях відкритих дверей мало батьків беруть участь. Такі заходи, як турнір знавців, КВК, вікторини, фактично не проводяться.

Вихователі не завжди вміють поставити конкретні задачі, наповнити їхнім відповідним змістом, вибрати методи: зміст батьківських зборів, консультацій досить диференційовано, вихователі при виборі методів співробітництва не враховують можливостей й умов життя конкретних

родин; досить часто вихователі, особливо молоді, використовують лише колективні форми роботи з родиною.

Причинами є:

1. Недостатнє знання специфіки сімейного виховання;
2. Невміння аналізувати рівень педагогічної культури батьків й особливості виховання дітей;
3. Невміння планувати спільну роботу з дітьми й батьками. В окремих, особливо молодих, вихователів недостатньо розвинені комунікативні вміння.

Аналіз теорії й практики роботи з родиною виявив ще одну проблему на сучасному етапі – **організація спільної діяльності батьків і дітей**. Одне з головних завдань педагогів – створити умови для розвитку нормальних відносин у родині, а це може бути досягнуто тільки при діяльності батьків і дітей, що може бути реалізована в різних формах.

Наприклад, **форми пізнавальної діяльності** – це суспільні огляди знань, умінь і навичок, творчі відпарі по напрямках діяльності, свята знань, турніри знавців, Дні відкритих дверей і т.д. Тему, методику проведення батьки й вихователі визначають спільно. Вихователь становить завдання, допомагає сформувати групи, організувати підготовчу роботу, а батьки беруть участь в оформленні, підготовці призів, оцінці результатів.

Форми трудової діяльності – оформлення приміщення групи, трудовий десант по благоустрої й озелененню двора, посадка алеї у зв'язку зі знаменною подією в житті дітей й їхніх батьків, створення бібліотеки й т.п.

Форми дозвілля – підготовка, проведення й обговорення спектаклів, свят, змагань, конкурсів, КВК; різних клубів й ін.

Форми активізації – дискусії, діалоги, обговорення ситуацій, рішення кросвордів, аналіз дитячих висловлень або дитячої творчості, тренінги, метод ігрового моделювання й ін.

Наочні форми: бібліотеки й папки-пересувки, відеофільми, пам'ятки-рекомендації для батьків і дітей, візитки, виставки книг, устаткування, настільних ігор, дитячих або спільних малюнків, виробів з батьками,

фотовиставки, газети, Куточки для батьків. Цікавою формою співробітництва є випуск газети. У створенні газети беруть участь адміністрація дитячого саду, педагоги, фахівці, батьки й діти.

У теорії й практиці визначений ряд загальних завдань по роботі з батьками в дошкільних установах:

- вивчення інтересів, думок і запитів батьків, не реалізованих в інших соціальних інститутах (родині й ін.);
- забезпечення оптимальних умов для саморозвитку й самореалізації батьків в освоєнні ними різних соціальних ролей;
- використання досвіду діяльності інших дошкільних установ для побудови моделі взаємодії з батьками;
- розширення засобів і способів роботи з батьками;
- забезпечення простору для особистісного росту учасників об'єднання, створення особливої творчої атмосфери.

Проведення батьківських зборів за старою структурою не виправдує очікування батьків. Відповідно до нормативно-правової бази дошкільних установ батьки є замовниками освітніх послуг і мають право приймати участь в організації освітнього процесу, організовувати свої органи самоврядування й вирішувати деякі питання самостійно на батьківських зборах, конференціях й в інших формах роботи. У цей час все частіше дошкільні установи стали проводити батьківські конференції, які мають на увазі розширення, поглиблення й закріплення знань про освіту дітей, які можуть бути науково-практичними, теоретичними, по обміну досвідом й ін. Конференції проводяться раз у рік, але вимагають ретельної підготовки, мають на увазі активну участь батьків, організацію виставок дитячих малюнків, книг, концерту дітей.

Таким чином, робота батьків і педагогів в умовах дошкільної установи носить яскраво виражений специфічний характер співробітництва, тому що змінилися й зміст, і форми взаємин між батьками й робітниками дошкільної установи.

3. Основні завдання та принципи взаємодії сім'ї та ЗДО

Проведений теоретичний аналіз наукових джерел та літератури дозволив зробити наступні висновки:

1. Основна мета роботи дошкільних закладів – допомогти вихователеві у формуванні насправді єдиного і повноцінного соціального середовища для щасливого життя і правильного виховання кожної дитини. При цьому під повноцінним соціальним середовищем слід розуміти не тільки зовнішні, організаційні умови (єдиний режим життя, харчування, єдині правила поведінки вдома й у дитячому садку), а й єдині норми та стиль спілкування дорослих з дитиною, гуманне ставлення до малюка, повага до його потреб у спілкуванні з дорослими і товаришами, в цікавих іграх і спостереженнях, предметно-практичній діяльності, а також у схваленні, позитивній оцінці батьками і вихователями своєї особистості в цілому і конкретних вчинків або дій.

2. Умовами, що забезпечують ефективність взаємодії є: висока культура спілкування батьків та педагогів, доброзичливість, неупередженість у розв'язанні різних проблем, забезпечення мотивації взаємодії, актуальність та конкретність спільних завдань. Взаємодія являє собою спосіб організації спільної діяльності з родинами, яка здійснюється на основі соціальної перцепції за допомогою спілкування. Сутність взаємодії полягає в узгодженні в інтересах дитини вимог, дій дошкільного закладу і сім'ї як суб'єктів її виховання. Активне залучення батьків до педагогічного процесу. Надання допомоги педагогічному колективу дошкільного закладу.

Завдання взаємодії: забезпечення дитині в сім'ї та дошкільному закладі оптимальних умов для повноцінного фізичного та психічного розвитку, сприяння задоволення її потреби в емоційно – особистісному спілкуванні, розвиток її творчих інтересів та здібностей, підвищення рівня сформованості педагогічної культури вихователів та батьків. Щоб найкраще, найвідповідальніше підійти до виховання дитини, батьки разом з

вихователями повинні збудувати свої стосунки на принципах взаємної поваги, розуміння важливості один одного і усвідомлення того, що таке партнерство матиме довготривалий вплив, на користь усіх. Вихователь та батьки діють в інтересах дитини, приймають рішення стосовно її виховання та навчання, створюють для неї належні умови.

Від того наскільки ці взаємовідносини будуть узгоджені, настільки залежить успіх формування особистості в цілому. А саме, взаємодія в педагогічному процесі сім'ї та дошкільної установи здатна формувати індивідуальність, активізувати особистий творчий потенціал не тільки дитини, але і педагогів та батьків. Взаємодія, що ґрунтується на засадах коопераційної інтерпретації, передбачає взаємодопомогу, співробітництво, узгодження зусиль, розглядається як цілісне явище в психолого-педагогічній системі.

Удосконалювати роботу з батьками – це у разі необхідності вносити зміни, які збагачують зміст і форми роботи, покращують різні її показники, роблять більш доцільною, сучасною, гнучкою.

Процес удосконалення – довготривалий та безперервний. Його можна здійснювати у різних напрямках. Методологічна основа всеобуч: народний педагогічний досвід та досягнення вітчизняної та зарубіжної наукової педагогіки з питань родинного виховання.

Щоб педагогічний всеобуч був достатньо ефективним, він має бути диференційованим. Тобто, він повинен передбачати якісні відмінності та особливості різних груп сімей, які до них відносяться.

Отже, форми педагогічного всеобучу батьків різноманітні – батьківські лекторії, методичні консультації, батьківські конференції, батьківські дні. Вищою, але не єдиною ланкою освіти є університети педагогічних знань, вони працюють на громадських засобах при дитячих садках.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Історико-етнографічні, культурологічні дослідження сімейних традицій у спадщині українських вчених.
2. Педагогічне значення народних виховних традицій.

3. Функції родинних виховних традицій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків. 3-є вид. Полтава, 1994. Т. 1.
2. Євтух М., Тхоржевська Т. Українська етнопедагогіка в навчально-виховному процесі як проблема вищої педагогічної освіти // Вища і середня педагогічна освіта. 1993. Вип. 16.
3. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. К.: Обереги, 1994.

ТЕМА 1.3 ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВЗАЄМОДІЇ ЗДО ТА РОДИНИ

1. Нова філософія взаємодії сім'ї і дошкільної установи

В основі нової філософії взаємодії сім'ї та дошкільного закладу лежить ідея про те, що за виховання дітей несуть відповідальність батьки, а всі інші соціальні інститути покликані допомогти, підтримати, направити, доповнити їх виховну діяльність. Отже, йде в минуле офіційно здійснювана в нашій країні політика перетворення виховання з сімейного в суспільне, суть якої відображена у відомій формулі основоположників марксизму-ленінізму. «Виховання всіх дітей з того моменту, як вони можуть обходитися без материнського догляду, в державних установах і на державний рахунок» (К.Маркс, Ф.Енгельс, Соч. Т. 3. – С. 333).

Протягом довгих років складалося зневажливе ставлення до сім'ї і домашньому вихованню, під впливом якого у професійних педагогів вкоренилося переконання в педагогічній некомпетентності батьків, їх небажання її долати «Вони нічого не хочуть знати, не вміють виховувати». Тим часом педагоги не прагнули ознайомити «некомпетентних» батьків зі змістом, методикою виховання дітей, носіями яких були вони – професіонали. У дитячий сад батьки допускалися, коли була потрібна їхня допомога у прибиранні, благоустрій приміщення, озелененні ділянки, ремонті, їх запрошували на свята, зборів. А в інші дні двері дитячого садка

для них закриті. Педагоги вважали, що їх місія повчати, контролювати сім'ю, вказувати їй на помилки і недоліки. В результаті склалися вельми живучі способи і форми роботи з сім'єю з домінуванням монологу педагога (інструктивні повідомлення на зборах, консультації, інформаційні стенди).

Це спричинило за собою багато помилок в спілкуванні педагога з батьками (безособові звернення, квапливість в оцінці дитини з акцентом на негативні прояви, зневага до співрозмовника, ігнорування його настрою, стану, життєвого досвіду та ін.). Зазначені помилки, недбалість - свідок комунікативної некомпетентності педагога, яка практично зводить нанівець його педагогічну компетентність: недостатньо багато знати, треба вміти так би мовити, щоб тебе почули. А педагог як професіонал відрізняється тим, що йому як раз «дано передбачити», як його «слово відгукнеться» в свідомості, поведінці інших учасників виховного процесу.

Визнання пріоритету сімейного виховання вимагає інших ліній відносин сім'ї і дошкільного закладу. Новизна цих відносин визначається поняттями «співпраця» і «взаємодія». Нагадаємо суть цих понять. Співпраця – це спілкування «на рівних», де нікому не належить привілей вказувати, контролювати, оцінювати. Взаємодія являє собою спосіб організації спільної діяльності, яка здійснюється на підставі соціальної перцепції і за допомогою спілкування.

Результатом взаємодії є певні взаємовідносини, які, є внутрішньою особистісною основою взаємодії, залежать від відносин людей, від положення взаємодіючих. Якщо взаємодія здійснюється в умовах відкритості обох сторін, коли не обмежується нічия свобода, воно служить прояву справжніх відносин. Коли ж взаємодія протікає в умовах придушення однієї людини іншою, воно здатне маскувати справжні стосунки (В. Мясіщев). Головний момент в контексті «сім'я – дошкільний заклад» – особиста взаємодія педагога і батьків з приводу труднощів і радостей, успіхів і невдач, сумнівів і роздумів в процесі виховання конкретної дитини в цій сім'ї. Неоціненна допомога один одному в розумінні дитини, в рішенні його індивідуальних

проблем, в оптимізації його розвитку. Перейти до нових форм відносин батьків і педагогів неможливо в рамках закритого дитячого садка: він повинен стати відкритою системою.

Результати зарубіжних і вітчизняних досліджень дозволяють охарактеризувати, з чого складається відкритість дошкільного закладу, що включає «відкритість всередину» і «відкритість назовні». Надати дошкільної установи «відкритість всередину» означає зробити педагогічний процес більш вільним, гнучким, диференційованим, гуманізувати стосунки між дітьми, педагогами, батьками. Створити такі умови, щоб у всіх учасників виховного процесу (діти, педагоги, батьки) виникала особиста готовність відкрити самого себе в якійсь діяльності, заході, розповісти про свої радощі, тривоги, успіхи та невдачі.

Приклад відкритості демонструє педагог. Ось, наприклад, після вихідних днів, свят педагог планує бесіди з дітьми про те, де вони були, що бачили. І часто виходить нудний «допит» дітей. Педагог може продемонструвати свою відкритість дітям, розповівши їм про щось своє цікаве, побачене і пережите в святкові дні, ініціюючи тим самим у дітей бажання брати участь в бесіді. Після відпустки педагог приносить фотографії, пригощає дітей яблуками зі свого саду, залучає їх до розмови про те, як вони провели літній відпочинок, де були з батьками, що робили.

Закінчивши університет, він показує дітям свій диплом, запрошуючи тим самим розділити з ним радість. Він вводить дітей у світ своїх переживань: хвилюється перед відвідуванням зубного лікаря, стурбований хворобою мами і ін. Спілкуючись з батьками, педагог не приховує, коли в чомусь сумнівається, він просить поради, допомоги, всіляко підкреслюючи повагу до досвіду, знань, особистості співрозмовника. Разом з тим педагогічний такт, найважливіше професійну якість, не дозволить педагогу опуститися до панібратства, фамільярності. Особистої готовністю відкрити самого себе педагог «заражає» дітей, батьків. Своїм прикладом він викликає батьків на довірче спілкування, і вони діляться своїми тривогами,

труднощами, просять допомоги і пропонують свої послуги, вільно висловлюють свої претензії.

«Відкритість дитячого саду всередину» – це залучення батьків до освітнього процесу дитячого садка. Батьки, члени сім'ї можуть значно урізноманітнити життя дітей в дошкільному закладі, внести свій внесок в освітню роботу. Це може бути епізодичне заход, який під силу кожній родині. Одні батьки із задоволенням організують екскурсію, «похід» в найближчий ліс, на річку, інші допоможуть в оснащенні педагогічного процесу, навчать дітей.

Таким чином, від участі батьків у роботі дошкільного закладу виграють всі суб'єкти педагогічного процесу. Перш за все – діти. І не тільки тому, що вони дізнаються щось нове. Важливіше інше – вони вчаться з повагою, любов'ю і вдячністю дивитися на своїх тат, мам, бабусь, дідусів, які, виявляється, так багато знають, так цікаво розповідають, у яких такі золоті руки! У них зміцнюється почуття гордості за свою сім'ю. Ще важливіше допомогти батькам спробувати себе в ролі «колективного» педагога. Особливо це важливо для бабусь, дідусів: їм так необхідно частіше відчувати, що вони потрібні, цікаві оточуючим людям. Педагоги, в свою чергу, мають можливість краще пізнати сім'ї, зрозуміти сильні і слабкі сторони сімейного виховання, визначити характер і міру своєї допомоги, а іноді просто повчитися! Таким чином, можна говорити про реальний додатку сімейного і суспільного виховання.

«Відкритість дитячого саду назовні» означає, що дитячий сад відкритий впливам мікросоціуму, свого мікрорайону, готовий співпрацювати з розташованими на його території соціальними інститутами, як: загальноосвітня школа, музична школа, спортивний комплекс, бібліотека та ін. Так, на базі бібліотеки проводиться «Книжчин свято», в якому беруть участь старші вихованці дитячого садка; учні музичної школи дають концерт в дитячому садку; діти, співробітники і батьки залучаються до районних заходи.

Наприклад, на святах, присвячених Дню міста, Різдва, Великодня та ін., виступає хор дітей, співробітників, батьків дошкільного закладу. Дошкільна установа представляє на виставки дитячої творчості, що проводяться в масштабі району, роботи своїх вихованців. По місцевому кабельному телебаченню організовується трансляція з дитячого саду (наприклад, святкування Масляної). У День захисника Батьківщини діти за допомогою батьків запрошують на свій концерт ветеранів, військовослужбовців, які проживають в сусідніх будинках. Зміст роботи дитячого садка в мікросоціумі може бути вельми різноманітним, багато в чому визначається його специфікою.

2. Взаємодія дитячого закладу і сім'ї на сучасному етапі розвитку

Розвиток людини, як процес, детерміновано внутрішніми протиріччями, психофізичних особливостей індивіда; соціальними ситуаціями, що представляють собою «Особливе поєднання внутрішніх процесів розвитку і зовнішніх умов» (Л. Божович); мірою його власної активності, спрямованої на самовдосконалення, участь у діяльності та спілкуванні. «Людський розвиток», – стверджує Б. Ананьєв, обумовлено взаємодією багатьох факторів: спадковості, середовища (соціального, біогенного, абіогенного), виховання; власної практичної діяльності людини. Ці чинники діють не окремо, а разом на складну структуру розвитку.

У документах ООН (Конвенція «Про права дитини»; Всесвітня декларація «Про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей») сім'я розглядається як основний осередок суспільства, яка виконує важливі соціально-економічні функції, забезпечує природне середовище для матеріальної, фінансової та емоційної підтримки, необхідної для зростання і розвитку його членів, особливо дітей, а також для турботи про людей похилого віку, інвалідів та немічних. Сім'я залишається найважливішим середовищем збереження і передачі культурних цінностей.

Протягом усіх періодів розвитку суспільства функцію виховання постійно здійснювала сім'я. Виховна роль сім'ї ґрунтувалася і ґрунтується на інстинктивних прагненнях і діях людини. Природність тісному сімейному житті, задоволення потреб, спільність інтересів старших і молодших членів сім'ї містять в собі необмежені і безцінні можливості у вихованні підростаючого покоління. Саме в сім'ї все багатство життєвого досвіду, знань, навичок і вмінь передавалося від одного покоління до іншого, від батьків до дітей за допомогою живого прикладу старших, поваги предків та їх звичаїв.

Сімейне виховання – загальна назва для процесів впливу на дітей з боку батьків та інших членів сім'ї з метою досягнення бажаних результатів. Соціальне, сімейне та дошкільне виховання здійснюється у нерозривній єдності. Визначальна роль сім'ї обумовлена її глибоким впливом на весь комплекс фізичного і духовного життя росте в ній людини. Родина для дитини є одночасно і середовищем проживання, та виховним середовищем. Вплив сім'ї особливо в початковий період життя дитини набагато перевищує інші виховні впливи. За даними досліджень, сім'я тут відображає і установи освіти, і засоби масової інформації, громадські організації, трудові колективи, друзів, вплив літератури і мистецтва. Це дозволило педагогам вивести досить певну залежність: успішність формування особистості обумовлюється перш за все сім'єю. Чим краще сім'я і чим краще впливає вона на виховання, тим вище результати фізичного, морального, трудового виховання особистості. За рідкісним винятком, роль сім'ї у формуванні особистості визначається залежністю: яка сім'я, така і виросте у ній людина.

Ця залежність давно використовується на практиці. Досвідченому педагогу досить подивитися і поспілкуватися з дитиною, щоб зрозуміти, в якій сім'ї вона виховується. Точно так само не складає труднощів, поспілкувавшись з батьками, встановити, які в їх сім'ї виростають діти. Сім'я та дитина - дзеркальне відображення одне одного.

Важливий чинник становлення особистості – усвідомлення себе як представника певної статі та оволодіння відповідною рольовою поведінкою. Вчені називають це формуванням психологічної статі і відзначають особливу роль сім'ї у даному процесі. Дитина бачить приклад поведінки батьків, їх взаємин, трудового співробітництва, будує свою поведінку на основі наслідування, погодившись зі своєю статтю.

Якщо сім'я так сильно впливає на процеси і результати становлення особистості, то, природно, саме сім'ї повинні приділяти першорядне значення суспільству та державі в організації правильного виховного впливу. Міцні здорові, духовні сім'ї – потужна держава. Сім'я стоїть біля колиски формування особистості в самому прямому сенсі, закладає основи відносин між людьми, формує орієнтації на все трудове і соціальне життя людини. Дуже важливо, щоб виховання дитини в сім'ї відповідало тим вимогам, які пред'являє людині суспільство. Більшість сімей усвідомлює свою відповідальність перед суспільством за виховання дітей. Але ще не у всіх сім'ях дітей виховують правильно. Це пояснюється різними причинами: незнанням батьками основ педагогіки, недостатнім культурним рівнем частини сімей, впливом пережитків минулого. Чимале значення мають труднощі у встановленні між батьком і матір'ю дитини єдності виховних впливів, наявність яких надзвичайно важливо для повноцінного розвитку дитини, формування її особистості.

За тисячолітню історію людства склалися дві гілки виховання підростаючого покоління: сімейне і суспільне. Кожна з цих гілок, являє собою соціальний інститут виховання, володіє своїми специфічними можливостями у формуванні особистості дитини.

Здавна ведеться суперечка, що важливіше в становленні особистості: сім'я чи суспільне виховання (дитячий сад, школа, інші освітні установи). Одні великі педагоги схилилися на користь сім'ї, інші віддавали пальму першості громадським установам. Так, Я.Каменський назвав материнською школою ту послідовність і суму знань, яку отримує дитина з рук і вуст

матері. Уроки матері – без змін у розкладі, без вихідних і канікул. Чим різноманітніше і осмисленіше стає життя дитини, тим ширше коло материнських турбот. Я.Каменському вторить інший педагог-гуманіст Й. Песталоцці: сім'я – справжній орган виховання, вона вчить ділу, а живе слово тільки доповнює і, падаючи на розораних життям ґрунт, воно робить зовсім інше враження. А ось соціаліст-утопіст Роберт Оуен вважав сім'ю одним із лих на шляху формування нової людини. Його ідея про необхідність виключно суспільного виховання дитини з ранніх років активно втілювалася в нашій країні з одночасним введенням сім'ї до положення «осередку» з «відсталими» традиціями і звичаями. Протягом багатьох років словом і ділом підкреслювалася провідна роль громадського виховання у формуванні особистості дитини. Тим часом сучасна наука має численні данні, що свідчать про те, що без шкоди для розвитку особистості дитини неможливо відмовитися від сімейного виховання, оскільки його сила і дієвість незрівнянні ні з яким, навіть дуже кваліфікованим вихованням у дитячому садку чи школі.

Типовим для сучасної сім'ї є прагнення поєднувати сімейне виховання з громадським, правильне розуміння виховних функцій громадських установ. Єдність у вихованні, здійснюване дитячим садом і родиною, забезпечує певну системність роботи організму дитини, вироблення динамічних стереотипів. Виховний процес проходить з меншими труднощами, дитині набагато легше опанувати встановленими нормами, правилами. Співпраця дошкільного закладу та сім'ї передбачає наявність у батьків відповідальності, а у вихователів – сімейної педагогічної діяльності, заснованої на розгляді дитини тільки в контексті родини. Основний шлях налагодження такої співпраці – організація освітньої взаємодії, результатом якого стане реалізація цілей і принципів. У програмі виховання і навчання в дитячому саду підкреслюється, що перед педагогічним колективом дошкільних установ стоїть завдання поширювати серед батьків педагогічні

знання, повсякденно допомагати сім'ї правильно виховувати дітей, пропагувати кращий досвід виховання.

Спільна робота дитячого садка і сім'ї будується на таких основних положеннях, які визначають **зміст, організацію і методику цієї роботи:**

1. Єдність у роботі дитячого садка і сім'ї у вихованні дітей. Воно досягається в тому випадку, коли цілі і завдання всебічного виховання добре відомі і зрозумілі не тільки вихователям, а й батькам, коли батьки знайомі з основним змістом, методами і прийомами виховання маленьких дітей і певною мірою оволоділи ними.

2. Взаємна довіра у взаєминах між педагогами та батьками, розуміння потреб та інтересів дитини і своїх обов'язків як вихователів, зміцнення авторитету педагога в сім'ї і батьків у дитячому садку. Встановлення правильних відносин на основі доброзичливої критики і самокритики.

3. Взаємодопомога у спільній роботі з виховання дошкільників. Дитячий садок повсякденно і різноманітними шляхами допомагає батькам у вихованні дітей. У свою чергу батьки і матері допомагають дитячому саду в різній виховній та господарчій роботі, піклуючись тим самим про виховання не тільки свою дитину, але й інших дітей.

4. Вивчення кращого досвіду сімейного виховання, пропаганда його серед широкого кола батьків, використання в роботі дитячого садка позитивних методів сімейного виховання (в підході до окремих дітей та ін.)

5. Використання різноманітних форм роботи дитячого саду з сім'єю в їх взаємозв'язку: ознайомлення з життям дітей вдома, в сім'ї; педагогічні бесіди з батьками та іншими членами сім'ї, консультації; групові та загальні батьківські збори; конференції, лекторії, батьківські університети, вечори запитань і відповідей, усні журнали, наочні форми педагогічної пропаганди.

Індивідуальні та колективні форми роботи з батьками доповнюють один одного. Щоденне спілкування вихователя з батьком чи матір'ю дитини створює великі можливості для індивідуальної роботи, для зміцнення зв'язку між сім'єю та дитячим садом.

6. Систематичне за певним планом здійснення зв'язку дитячого саду з батьками протягом усього року з урахуванням завдань і змісту виховно-освітньої роботи з дітьми.

7. Залучення активу батьків (батьківський комітет), громадськості до діяльності дошкільного закладу, роботі з сім'ями.

Дошкільними установами накопичений значний досвід організації співробітництва з батьками з метою підвищення ефективності морального, трудового, розумового, фізичного, художнього виховання та розвитку дітей. Вихователі дитячих садів, методисти постійно вдосконалюють зміст і форми цієї роботи, прагнучи домогтися органічного поєднання виховних впливів на дитину, забезпечити всебічний розвиток особистості.

Таким чином, дитина, отримуючи первинну соціалізацію в сім'ї, набуває в дошкільному закладі досвід: спілкування з однолітками, співпраці з іншими дітьми та дорослими, самостійної діяльності. Можливість займатися гімнастикою, музикою, образотворчим мистецтвом. Виховання в сім'ї та робота педагогів у дошкільному закладі доповнюють один одного, в результаті чого дитина гармонійно розвинена.

3. Психологічний аспект обмеження взаємодії з сім'єю

Деякий час назад вважалося, що в зоні особливої уваги педагогів дошкільного закладу повинні знаходитися молоді сім'ї, які не мають досвіду виховання, які не володіють необхідними знаннями і вміннями. Серйозним гальмом у вихованні дитини в таких сім'ях стає невміння батьків організувати домашнє господарство, раціонально розподілити свій час і сили, а часто і налагодити правильні взаєностосунки в сім'ї. До розряду молодих сімей були віднесені ті, де вік батьків не перевищує 20 років, а подружній стаж 2 роки, виховують першу дитину. Треба сказати, що сьогодні в зв'язку з тим, що багато подружніх пар свідомо обмежуються народженням однієї дитини, практично переважна більшість сімей можна віднести до

молодих. Завдання педагога сприяти підвищенню відповідальності батьків за виховання дітей, збагаченню їх відповідними знаннями та вміннями. Причому важливо вчити молодих батьків розуміти свою дитину, враховувати його вікові можливості.

Молоді сім'ї потребують кваліфікованої допомоги, уваги та підтримки педагогів і психологів, але не вони сьогодні основна біль суспільства. Значно більшої уваги потребують неповні сім'ї, оскільки дитячий заклад, орієнтовно не можливе повне задоволення потреб дітей і їхніх родин, має підтримувати батьків, допомагати їм в різних кризових ситуаціях, соціальних катаклізмів. Враховуючи, що у самотніх матерів діапазон батьківських позицій достатньо різноманітний, педагог повинен використовувати гнучку тактику взаємодії з ними.

Неповна сім'я, в якій мати манкірує батьківськими обов'язками не приділяє дитині належної уваги, перекладає всі турботи про виховання на дошкільний заклад, вимагає від педагога особливої уваги і специфічних способів впливу. Виявлення неблагополуччя сімейного виховання служить вивчення поведінки дитини, його емоційного стану. Спостереження, бесіди з дитиною дають уявлення про його положенні в родині, про відносини з мамою, про засоби і методи сімейного виховання. Зазвичай дитина погано доглянутий, неохайно одягнений, часто не по погоді, хоча у нього є дорогі речі, іграшки.

Такі діти потребують особливо ставлення з боку педагога, який проявляється в турботі, догляді, увазі. Але слід мати на увазі, що всі відхилення в поведінці дитини, його розвитку в цілому це наслідок несприятливої ситуації. Тому основним об'єктом педагога повинна стати матір: «достукатися» до її серця, свідомості, щоб вона зрозуміла, що дитина травмований розлученням, сімейними негараздами, співпереживає відсутність батька, потребує любові і ласки. Так, педагог в подібній ситуації виступає як посередник, допомагаючи матері зрозуміти власну дитину, переживає після розлучення кризу. І якщо вдається змінити позицію матері,

підвищити її відповідальність за виховання дитини, пробудити у неї можливість допомогти йому, то можна говорити про майстерність педагога.

По відношенню до одиноких матерям, які намагається знайти втіху у вихованні дитини, але не завжди вміє це добре робити, ефективною може бути наступна тактика педагога демонструвати свою підтримку одинокій матері в її побажанні бути хорошим вихователем своєї дитини;

- звертати увагу інших батьків на її педагогічні дослідження, помічати і підкреслювати позитивні зміни в розвитку дитини, радіти їм;
- бути особливо обережними при оцінці поведінки, діяльності дитини, з огляду на вразливість матері щодо всього, що робить дитини.

Одинока мати, яка демонструє свою незалежність, успіх по службі, всім Своїм вигляд вселяє оточуючим, що розлучення, її самотність - незначні факти її біографії, потребує іншого підходу педагога. Таку маму слід спантеличити проблемою: які очікування щодо власної сім'ї можуть скластися у її дитини? І чи треба весь час підкреслювати, що можна обійтися без чоловіка, а батько зовсім необов'язковий? Чи не краще вести з дитиною чесні і відкриті бесіди, вчити його розуміти ситуацію такою, яка вона є? Руйнуючи образ батька в очах дитини, мати підриває і свій авторитет.

Серйозна проблема, в рішення якої бувають втягнуті вихователі дошкільного закладу, це категоричне небажання розведених матерів, щоб батьки брали участь в вихованні дітей. А батьки, з яких закон не знімає відповідальності за виховання дитини, хочуть хоча б зрідка бачити своїх дітей, що приходять в дитячий сад і наполягають на зустрічі. У такому ж становищі опиняються бабуся і дідусь дитини з боку батька. Якщо батько, бабуся, дідусь не роблять на дитину негативного впливу, то у завідуючої немає підстави позбавляти їх можності зустрічатися з дитиною. Але якою буде реакція матері, як вона позначиться на дитині? Тому спочатку слід обговорити виниклу колізію з матір'ю. Сенс роботи, яку призводять педагоги, психолог з розведеними матерями, полягає в тому, щоб змінити їх позицію по відношенню до участі колишнього чоловіка, його батьків у вихованні

дитини. Змінити позицію – це значить переключити мати з власних образ на інтереси дитини: чим більше у нього рідних людей, які його люблять, тим вона щасливіша. Слід допомогти цій на ситуації прагматично: чому не відпустити сина на неділю до батьків колишнього чоловіка, чи не попросити їх взяти онука на дачу, щоб він не втомилася в задушливому місті в очікуванні маминого відпустки, що не заперечить батькові зводити хлопчика в цирк? Хто від цього виграє? Дитина якого власні батьки «покарали» крахом сім'ї і продовжують втягувати в свої проблеми. Важливо переконати мати в тому, що аморально підключати дитину до своїх проблем, «очорняти» батька і його родичів в очах малюка. Не в його інтересах заважати спілкуванню з татом, його родичами. незначні факти її Біографії, потребує іншого підходу педагога.

Таку маму слід узагальнити проблемою: Які очікування відносно власної сім'ї можуть скластись у її дитини? І чи треба весь час підкреслювати, що можна обійтись без чоловіка, а батько зовсім необов'язковий? Чи не краще вести з дитиною чесні і відкриті бесіди, вчитись розуміти ситуацію такою, яка вона є? Руйнуючі образ батька в очах дитини, мати підриває свій авторитет.

Серйозна проблема, в рішенні якої бувають втягнуті педагогічний склад дошкільного закладу, – це категоричне небажаним розведення матерів, щоб батьки брали участь в вихованні дітей. А батьки, з яких закон не знімає відповідальності за виховання дитини, хоча б зрідка бачити своїх дітей, які приходять в дитячий сад и наполягають на зустрічі. У такому ж становищі будуть бабуся и дідусь дитини з боку батька. Якщо батько, бабуся, дідусь не роблять на дитину негативного впливу, то у завідуючої немає Підстави позбавляти їх можності зустрічатися з дитиною. Тому спочатку слід обговорити ситуацію з матір'ю. Сенс роботи, якові приводять педагоги, психолог з розведення матерями, Полягає в тому, щоб змінити їх позицію по відношенню до участі колишнього Чоловіка, його батьків у вихованні дитини. Змінити позицію – це значить перейти з власного образу на

захоплення дитини: чим більше у нього рідних людей, які його люблять, тим вона щасливіша. Слід допомогти подивитися на ситуацію більш прагматично чому не відпустити сина на неділю до батьків колишнього чоловіка, чи не попросити їх взяти онука на дачу, щоб він не томився в місті де очікує маминої відпустки, що не дозволить батькові зводити хлопчика в цирк? Хто від цього виграє? Дитина, власні батьки «покарали» крахом сім'ї і подовжують втягувати в свої проблеми. Важливо переконувати мати в тому, що аморально підключати дитину до своїх проблем, «очорняти» батька і ще родичів в очах малюка. Чи не в його інтересах заважати спілкуванню з татом, його родичами.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Визначення цілей співпраці закладу дошкільної освіти і батьків дітей дошкільного віку.
2. Характеристика етапів становлення взаємодії ЗДО з родиною.
3. Взаємодія закладу дошкільної освіти та родини на сучасному етапі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Євтух М., Тхоржевська Т. Українська етнопедагогіка в навчально-виховному процесі як проблема вищої педагогічної освіти // Вища і середня педагогічна освіта. 1993. Вип. 16.
2. Кравець О. Сімейний побут і культура українців. К.: Наук, думка, 1967.
3. Лозко Г. Українське народознавство. К.: Зодіак; ЕКО, 1995.

ТЕМА 1.4 ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ І ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

1. Етапи розвитку виховного потенціалу дошкільної освіти

Потенціал (від лат. potentia - сила) – джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути використані для вирішення якої-небудь задачі, досягнення певної мети; можливості певної особи, суспільства, держави в певній галузі.

Виховний потенціал сім'ї – це коло факторів і умов, що сприяють всебічному розвитку дітей, що включає сімейну мікросередовище, спосіб життя сім'ї, а також можливості сім'ї у сфері духовно-практичної діяльності.

Виховний потенціал сім'ї має складну структуру і являє собою єдність таких компонентів (представлені за значимістю для виховання дитини):

- педагогічного;
- соціально-психологічного;
- культурно-ціннісного;
- соціально-економічного;
- техніко-гігієнічного;
- демографічного.

У таблиці 1 наведена коротка характеристика кожного з виділених компонентів виховного потенціалу.

Таблиця 1. Типологія сімей по виховного потенціалу

Компонент виховного потенціалу	Характеристика компонента	Основні типи сімей
Педагогічний	<p>Педагогічна культура батьків, тобто педагогічна підготовленість і зрілість їх як вихователів, яка дає реальні позитивні результати в процесі сімейного і суспільного виховання дітей, заснована на досвіді виховання дітей у сім'ї, придбаному різними категоріями батьків безпосередньо у своїй країні, інших країнах, а також взятому з народної родинної педагогіки.</p> <p>Знання з педагогіки та психології.</p> <p>Знання вікових та індивідуальних особливостей дитини.</p> <p>Уміння визначати мету виховання.</p>	<p>Виховано стійкі.</p> <p>Виховано нестійкі.</p> <p>Сім'ї, що поважають дітей.</p> <p>Педагогічно неграмотні сім'ї</p>

	<p>Уміння вирішувати конфліктні ситуації.</p> <p>Усвідомлення цілей виховання і прагнення їх досягти, використовуючи різні методи і засоби виховання</p>	
Соціально-психологічний	<p>Психологічний клімат у сім'ї. Характер батьківського авторитету.</p> <p>Стиль сімейного виховання.</p> <p>Система і характер взаємин між членами сім'ї (розбіжності і спільність поглядів, оцінок різних явищ життя, ставлення батьків до своїх обов'язків, природа конфліктних ситуацій, статус авторитету кожного з батьків)</p>	<p>Виховано слабкі з втратою контакту з дітьми.</p> <p>Виховано слабкі з постійною конфліктною атмосферою.</p> <p>Виховано слабкі з агресивно-негативною атмосферою</p>
Культурно ціннісний	<p>Соціальний, культурний або конфесійний статус сім'ї.</p> <p>Рівень освіти. Культура в побуті. Орієнтація і установки на виховання та освіту дітей.</p> <p>Активна або пасивна позиція по відношенню до суспільства (громадянська позиція), професії, праці</p>	<p>Національні або багатонаціональні.</p> <p>Сім'ї мігрантів.</p> <p>Гармонійні або дисгармонійні.</p> <p>Висококультурні, з низькою культурою або примітивні</p>
Соціально-економічний	<p>Матеріальні умови життєдіяльності сім'ї (рівень доходів, житлові умови).</p> <p>Допомога, яку сім'ї робить суспільство і держава в освіті та вихованні дітей</p>	<p>Малозабезпечені.</p> <p>Матеріально-орієнтовані</p>
Техніко-гігієнічний	<p>Умови проживання.</p> <p>Оснащеність житла.</p> <p>Особливості способу життя родини.</p>	<p>Благополучні, сім'ї групи ризику, неблагополучні, асоціальні, маргінальні.</p> <p>За характером деморалізації: алкоголізуються,</p>

		злочинні, психічно обтяжені
Демографічний	Стадія розвитку сім'ї. Склад сім'ї. Характер внутрі-сімейного управління.	За кількістю дітей: однодітні, багатодітні. За складом: змішані з нерідними батьками), опікунські, неповні (батько-одинак). Сім'ї з дитиною-інвалідом. Патріархальні, матріархальні, егалітарні.

Механізми сімейного виховання – це конкретні засоби і способи реалізації індивідуального виховного потенціалу сім'ї. Основні механізми сімейного виховання: авторитет батьків; стилі сімейного виховання; сімейні традиції; характер організації дозвілля.

Цінним засобом виховання є сімейні традиції – передаються з покоління в покоління звичаї, норми поведінки:

- сімейні традиції – цікаве проведення днів народжень, днів пам'яті рідних;
- національні традиції – формує любов і повагу до свого етносу в поєднанні з переконаністю в рівності людей і плюралізмі культур;
- патріотичні традиції – пов'язані з життям та історією країни: покладання квітів до пам'ятників воїнам, загиблим у боях з фашизмом, державні свята: День конституції, незалежності та ін.

Коли дитину поступово долучають до існуючих традицій і створюють умови для співпереживання, співучасті в них, то виховна сила традицій значно зростає.

Аналіз поняття виховний потенціал сім'ї дозволяє виділити три умови успішного виховання в сім'ї: знання батьками своєї дитини; включення дитини в систему сімейних відносин та діяльності; самовдосконалення батьків і сімейних відносин. Завдання освіти – допомогти батькам здійснювати цю роботу в сім'ї.

2. Особливості взаємодії сім'ї і дошкільної установи в зарубіжних країнах світу

У багатьох країнах світу значна увага приділяється розвитку дошкільних закладів і вдосконаленню процесу виховання дітей. Дошкільне виховання є початковою ланкою єдиної системи виховання і навчання, ним опікуються місцеві органи влади, промислові та сільськогосподарські підприємства, релігійні та громадські організації, приватні особи. У містах і селах набули поширення такі типи дошкільних закладів, як стаціонарні та сезонні ясла і садки з різною тривалістю роботи, дошкільні відділення при початкових класах, материнські школи або майданчики.

У кожній країні існує система підготовки педагогічних працівників (курси, середні спеціальні чи вищі навчальні заклади). Виховна робота, головною метою якої є гармонійний розвиток дітей, формування навичок життя в колективі, здійснюється відповідно до програм. Кожна національна система освіти (зокрема, дошкільного виховання) має свої особливості та власний передовий досвід.

Болгарія. Система державного дошкільного виховання в Болгарії сформувалась у повоєнний час. Основними типами дошкільних закладів у країні є: дитячі садки та ясла-садки з денним і на південним перебуванням дітей (садки при школах). Дошкільні заклади відвідують майже всі діти. Існує державна програма виховання дітей дошкільного віку. Значна увага приділяється їхньому фізичному вихованню (проведенню спортивних свят, навчанню плавання, загартуванню). Проблеми дошкільної педагогіки

досліджують Е. Петрова (питання гри, морального і трудового виховання), С. Аврамова (трудове, моральне виховання), Л. Георгієв (підготовка до школи) та інші вчені.

Для системи державного дошкільного виховання Болгарії характерні спільні з іншими країнами ознаки:

- широка мережа дошкільних закладів, наявність спеціальних норм їх проектування і будівництва;
- державний характер системи дошкільного виховання;
- визнання дошкільного виховання складовою системи народної освіти, її першою ланкою;
- державна програма виховання дітей у дошкільних закладах;
- наявність дошкільних установ: ясел, ясел-садків, дитячих садків повного дня, цілорічних, сезонних, у разі необхідності цілодобових;
- державний характер підготовки педагогічних кадрів. Нині в Болгарії відбувається реформування державного дошкільного виховання, як і системи народної освіти загалом.

Велика Британія. Дошкільні заклади Великої Британії пройшли шлях розвитку від закладів державного догляду дітей із небагатих сімей до сучасних різноманітних типів дошкільних закладів, які забезпечують диференційований підхід до виховання дітей. Дошкільних закладів у країні недостатньо для того, щоб забезпечити доглядом усіх дітей до школи, навчання в якій починається з 5 років. Основні типи дошкільних закладів – муніципальні та приватні денні ясла, ясельні школи, ясельні класи, ігрові групи, клуби матері й дитини, «групи можливостей». За змістом роботи їх можна об'єднати в такі групи:

- 1) денні ясла, в яких забезпечується належний догляд за дітьми;
- 2) ясельні класи і школи заклади інтелектуального розвитку, підготовки до школи;
- 3) ігрові групи, клуби матері й дитини, «групи можливостей», які організують батьки. Такі заклади гарантують найвищий рівень усебічного

виховання. Муніципальні денні ясла відкриваються місцевими органами влади для дітей віком від кількох місяців до 4 – 5 років. Такі заклади у країні досить поширені, вони працюють з 8 до 18 год. упродовж усього року і призначені для виховання дітей, чий батьки працюють, але мають невисокий рівень доходів і потребують послуг закладів державного дошкільного виховання.

Приватні денні ясла створюються різними приватними організаціями та особами, благодійними товариствами, релігійними організаціями тощо. До таких закладів належать: церковно-общинні денні ясла; ясла, які відкривають для своїх працівників керівники фабрик, компаній, корпорацій, банків; комерційні ясла; кооперативні ясла; психолого-педагогічного профілю, при науково-дослідних центрах, мета яких надавати матерям, що мають малих дітей, кілька годин вільного часу на день. У країні налічується велика кількість приватних вихователів, які за бажанням батьків працюють із дітьми упродовж усього робочого дня, починаючи від їхнього народження і до 5 років.

У Великій Британії популярними є безоплатні муніципальні ясельні школи і класи для дітей віком 3 – 5 років. Існують навіть черги бажаючих влаштувати до них своїх дітей. Ясельні центри – об'єднані денні ясла і ясельні школи – досить незначні за кількістю. Ясельні класи організовуються при початкових школах з метою розумового, фізичного, морального, естетичного і трудового розвитку дитини, формування її індивідуальності.

Ігрові групи – найпоширеніший тип дошкільних закладів, об'єднаних в Асоціацію, що фінансуються частково за рахунок держави, благодійних внесків і значною мірою – батьків. Тут виховується понад третина всіх дітей віком 2 – 3 роки, група налічує від 6 до 40 дітей і працює 2 – 3 год. від двох до п'яти днів на тиждень. Керівники ігрових груп (часто це матері вихованців групи) проходять спеціальну психолого-педагогічну підготовку.

Лікарняні ігрові групи призначені для виховання дітей, які проходять лікування. «Групи можливостей» призначені для виховання дітей з різними вадами розвитку. Такі групи працюють за зразком ігрових груп, але зі значно меншою кількістю дітей, використовуючи спеціальний ігровий і навчальний матеріал. У клубах матері й дитини обов'язковою є присутність матері протягом усього періоду перебування дітей у групі. Особливістю англійської системи освіти є необхідність отримання дозволу про прийом 3 –4-річних дітей до початкової школи. У зв'язку з цим деякі місцеві органи освіти організують підготовчі класи (групи) для п'ятирічних дітей.

Різноманітність типів дошкільних закладів і програм відображає головну концепцію англійського дошкільного виховання, яка розглядає дитину як активного учасника пізнання навколишнього середовища. Тому виховання спрямовується на розвиток індивідуальної особистості дитини, її самостійності в оволодінні різними видами діяльності. Значний вплив на розвиток дошкільного виховання в Англії мали теорії Ф. Фребеля, М. Монтесорі, Р. Штейнера, Ж. Піаже, Дж. Брудера.

Данія. Найпоширенішими типами закладів державного дошкільного виховання у Данії є: денні ясла, садки, ясла-садки, ігрові майданчики та цілодобові дошкільні заклади, призначені для виховання і лікування дітей з проблемами фізичного та психічного розвитку, надання їм психолого-педагогічної допомоги і здійснення корекції. Педагогічний персонал отримує трирічну підготовку з психології, фізіології, педагогіки.

Характерною особливістю датських дошкільних закладів є те, що значна частина **вихователів – чоловіки** (вони становлять майже п'яту частину педагогів, які працюють з дошкільниками). Це має велике значення для дітей з неповних сімей, де вихователем є тільки мати. У Данії працює центр Міжнародної Монтесорі-асоціації, яка активно пропагує ідеї досвіду Марії Монтесорі в усіх країнах світу і має в них свої «дочірні» організації.

Ізраїль. Дитячі садки в Ізраїлі утримуються муніципалітетами, релігійними та жіночими організаціями. Працюють вони цілорічно, за

винятком невеликих канікул у серпні. Найпоширенішим закладом дошкільного виховання є платні при-ватні садки і групи по 5–10 дітей раннього (з 3 місяців) і дошкільного віку. Відкрити приватний дитячий садок має право лише вихователь із педагогічною освітою.

Як і муніципальні, приватні дитячі садки контролює Міністерство освіти. Обов'язковою і безплатною є старша група, в якій готують дітей до школи, зокрема навчають чита-ти і рахувати, працювати з комп'ютером, різних видів худож-ньої діяльності, читають з ними оповідання й казки, ознайомлюють із народними традиціями.

Німеччина. Традиції державного дошкільного виховання в Німеччині – одні з найдавніших у світі. З 1957 р. у ФРН діє закон про вільне відвідування дитячих садків, з яких 20 % утримує держава, а 80 – належать церковним громадам, профспілкам, німецькому товариству Червоного Хреста, службі молоді, іншим благодійним організаціям. Характерною особливістю освіти в Німеччині є те, що батьківська платня становить 50 %, решту витрат бере на себе власник дошкільного закладу.

Слід відзначити різноманітність типів дошкільних закладів. Дитячі садки (кіндергартен) з повним або неповним днем, призначені для дітей віком 3 – 6 років. Існують одnogрупні дошкільні заклади (переважно для старших дошкільників), пришкільні групи (для п'ятирічних дітей), а також підготовчі класи основної школи (в них виховуються і навчаються п'ятирічні діти, які досягають шкільного віку). Крім того, працюють цілодобові інтернати для здорових дітей віком від 3 до 6 років, а також інтернати для дітей з вадами здоров'я і розвитку.

Головні концептуальні підходи щодо виховання дітей у Німеччині здійснюються в дитячих садках вільного і відкритого типу. Найпоширеніший тип вільного дитячого садка – штейнерівські дитячі садки і дитячі садки Монтессорі.

Відкритий дитячий садок ґрунтується на ситуативно-орієнтовній концепції дошкільного виховання, для якої характерні: відкрите планування,

в якому беруть участь діти; навчання на основі реальних життєвих зв'язків; єдність гри і навчання; різновікова організація життя і діяльності; зв'язок із громадськістю; співробітництво батьків і дошкільного закладу. Основні вимоги до вихователя дошкільного закладу – здатність до систематичних і тривалих спостережень, аналізу результатів педагогічної діяльності, прогнозування можливих варіантів. Для роботи з дошкільниками використовується багате предметно-дидактичне середовище, різноманітний ігровий матеріал.

Особливістю системи виховання в Німеччині є наявність так званих материнських центрів, в яких діти разом із матерями займаються цікавою і корисною діяльністю. При цьому матері мають можливість отримувати платню, а головне – спілкуватися між собою та з фахівцями з педагогіки і психології.

Польща. Система дошкільного виховання у Польщі представлена типами дошкільних закладів, спільними для багатьох країн Східної Європи 1940 – 1990 рр. Це дитячі садки, ясла-садки з повним (міста) і неповним (сільська місцевість) днем перебування дітей. Є також цілодобові двотижневі ясла-садки та тимчасові дитячі садки на зразок сімейних мікросадків, які функціонують в одній із квартир великих будинків.

США. Велике значення для американської системи дошкільного виховання мала реалізація програми «Хад Старт» (1965), яка передбачала, зокрема, значне збільшення асигнувань на створення дошкільних закладів (особливо розрахованих на дітей із малозабезпечених сімей). Перший директор програми, вчений-педіатр Дж. Річмонд велику увагу приділяв вихованню дітей раннього віку. Якщо у 1965 р. дитячі садки відвідували 10 % 3 – 4-річних дітей, то у 1985 р. – 40 %, а дітей віком 5 – 6 років – 96 %. Нині відвідування дошкільних навчальних закладів у США стало нормою підготовки до школи.

Найпоширеніший тип дошкільних закладів у США – групи дітей віком 4 – 5 років, організовані при школах. Ці державні дитячі садки працюють 2 –

3 год. , головний зміст їхньої роботи – інтелектуальний розвиток дитини. Для дітей раннього віку (з 3 років) працюють школи-ясла. Особливе місце серед них належить тим, що діють при наукових центрах і педагогічних коледжах їхні програми мають прогресивний розвивальний характер. Приватні центри організуються переважно при підприємствах і організаціях для дітей робітників і службовців, які в них працюють, і функціонують протягом дня. Кожен штат США має свої освітні стандарти, тому обов'язкових програм для дошкільних закладів немає. Кожний заклад має власну програму.

Загальна концепція дошкільного виховання полягає у розвитку особистості дитини через організацію її досвіду. Значну увагу вчені й практики приділяють проблемі розвитку дитячої творчості та обдарованості. Наприклад, Р. Хесс і Д. Крофт відзначають специфіку самовираження дитини через засоби художнього та естетичного виховання. За допомогою мистецтва вчені радять розвивати у дітей здатність до спілкування. Так, Л. Хаскелі розглядає педагогічні умови формування певних особистісних якостей, які є складовими творчості (оригінальність, гнучкість, вільність, сприйнятливність). З метою їх розвитку він пропонує використовувати графічні види продуктивної діяльності, нестандартні ситуації розумових завдань, цікавий і привабливий дидактичний матеріал тощо, а також відзначає роль особистості педагога, який спонукає дитину до творчості, пробуджує її інтереси.

Фінляндія. Характерною особливістю державного дошкільного виховання у Фінляндії є тісний зв'язок із сім'єю. Держава приділяє велику увагу проблемам сім'ї, забезпечуючи її матеріальною, моральною та педагогічною підтримкою. Одним із найстаріших типів дошкільного закладу є народні дитячі садки, покликані надавати допомогу у вихованні дітей сім'ям, батьки яких працюють. Існують й інші типи дошкільного виховання: денний догляд за дітьми у сім'ях, відкриті дитячі садки, пересувні дитячі садки (на зразок сезонних). Великою популярністю користуються так звані сімейні дитячі садки, які нині дуже поширені в усьому світі. Для сімейного догляду за дітьми слід мати спеціальну підготовку. Відкриті дитячі садки

працюють на зразок ігрових майданчиків, куди батьки приводять дітей для прогулянки та спільних ігор з однолітками. Рівень оснащення дошкільних закладів доволі високий.

У садках для дітей віком до року має бути не більше 6 осіб, від року до двох – не більше 12, після трьох років – не більше 20 дітей. Усі дошкільники за рік до школи обов'язково відвідують заклад системи дошкільного виховання.

Франція. Одне з перших місць у світі за охопленням дітей державним дошкільним вихованням посідає Франція. Традиції французької дошкільної педагогіки, яка формувалася упродовж двох століть, увібрали найкращі теорії виховання як вітчизняних (П. Кергомар, С. Френе), так і зарубіжних (М. Монтесорі, О. Декролі, Ж. Піаже) педагогів. Основні типи навчальних закладів для виховання дошкільників 2 – 6 років: материнські школи, класи малят при початкових школах, дитячі садки.

Загальна мета дошкільного виховання – забезпечити всебічний розвиток дітей. Головні завдання дошкільних закладів Франції – ввести дитину в атмосферу колективу, розвинути у неї різні види діяльності, сформувати прагнення до знань, навчити працювати, вчитися, будувати стосунки з іншими дітьми. Роль вихователя полягає в організації дозвілля дітей, у спрямуванні їхнього розвитку, створенні розвивального середовища, вивченні поведінки та психології дітей. Основна форма занять у материнській школі – гра.

У 1975 р. у Франції було прийнято Закон про школу, яким передбачалися заходи щодо забезпечення наступності між дошкільним вихованням і шкільним навчанням. У країні існує унікальний досвід навчання дітей у материнській і по-чатковій школах одним педагогом. Хоча це і не є системою, однак такі приклади свідчать про можливість посилення зв'язку між дошкільним і шкільним навчанням. Завдяки заходам у цьому напрямі молодші діти забезпечені дошкільними закладами на 75 %. Нині у

материнських школах і класах для малят при школах навчаються всі дошкільники віком 5 – 6 років.

Чехія і Словаччина. Серед країн світу, в яких майже всі діти охоплені державним дошкільним вихованням, належне місце посідають Чехія і Словаччина.

Значна увага приділяється підготовці педагогічних кадрів у період вузівської та післявузівської освіти. Доволі часто керівник дошкільного закладу працює й вихователем групи дітей, щоб власною практичною діяльністю показувати при-клад педагогічному персоналу закладу.

Науковці цих країн (Я. Бердихова, Л. Кліндова, Л. Белінова та ін.) ефективно розробляють програми підготовки дітей до шкільного навчання, проблеми елементів гри у навчальному процесі тощо.

Швейцарія. Дошкільні заклади Швейцарії – дитячі садки або дитячі школи – призначені для виховання дітей віком 4 – 6 років. Окрім державних у країні існує чимало приватних дошкільних закладів, що працюють п'ять днів на тиждень по кілька годин на день і розміщені переважно в одноповерхових котеджах з майданчиками для прогулянок і занять фізичною культурою. Історично склалися такі концепції виховання дітей дошкільного віку: у німецькій частині Швейцарії – заснована на ідеях Ф. Фребеля, а в романомовній – женеvського напрямку (Е. Клапаред, Ж. Піаже) та монтессорівського типу. Для німецьких і романомовних дитячих садків розроблено різні програми. Проте вони мають багато спільного завдяки ідеям гуманізації та збагачення розвитку дитини шляхом організації її предметного педагогічного середовища й досвіду. Швейцарські дошкільні заклади добре обладнані, в них багато дидактичного, ігрового матеріалу для занять і самостійної діяльності дітей. У країні розробляються ефективні напрями взаємодії дошкільних закладів і початкової школи, організуються комплекси «дитячий садок – школа» для якнайширшого охоплення дітей вихованням і підготовки до школи.

З метою посилення зв'язку зі школою дошкільні заклади дають кожній дитині психолого-педагогічну характеристику.

Японія. Цікава та оригінальна система дошкільного виховання в Японії. Дошкільні заклади (ясла, дитячі садки, ясла-садки) для дітей віком від народження до 6 років підпорядковані муніципалітетам, а також приватним організаціям та особам. Тривалість робочого дня в дошкільних закладах – від 2 – 3 до 10– 12 год. на день. У Японії існують однорічні заклади для дітей віком від 5 до 6 років для повноцінної підготовки їх до школи. Дошкільні заклади, за винятком муніципальних, платні й за бажанням батьків забезпечують програму індивідуального розвитку кожної дитини.

Визначальна риса японської традиційної системи виховання – увага до раннього виявлення задатків і природного розвитку здібностей. Теоретичне забезпечення виховання здійснює науково-дослідне товариство, починаючи з дошкільного виховання. Значну увагу японські вчені приділяють вивченню і використанню теорії етичного та практичного досвіду виховання дітей дошкільного віку в Україні. Серед педагогів Японії дуже популярні праці А. Макаренка, В. Сухомлинського, О. Запорожця.

Характерною особливістю дитячих садків Японії є велика кількість дітей у групах (у середньому – 40 осіб) і дбайлива організація виховного середовища. Все, що оточує дитину, має добиратися з великим художнім смаком. Неодмінною вимогою виховання дітей є участь самих дітей у створенні затишку й краси помешкання: вирощуванні та аранжуванні квітів, конструюванні, виготовленні панно, гобеленів тощо. На думку японців, необхідно активно залучати дітей до художньої праці, оскільки рукотворна краса підносить людину до філософського розуміння прекрасного як доцільності буття.

Не менш важливою є проблема, над якою працюють педагоги Японії, навчити дітей спілкуватися. Країна з тисячолітньою історією не може бути байдужою до їх духовності й культури. Обговорюється питання про роль вихователя у розвитку здатності дітей спілкуватися між собою: педагог як

носії соціальних стосунків, які належить зрозуміти дитині, вводить її у спілкування різних видів. Виховання дітей у японських дошкільних закладах відзначається також спільною роботою вихователів і батьків. Практикуються дні відвідувань батьками дитячих закладів, спортивні дні, дні спостережень, спільні записи цікавих думок педагогів і батьків про розвиток дитини, батьківські збори.

Слід зауважити, що **розвиток дитячого таланту в Японії** – це важлива проблема, яка хвилює не лише педагогів і батьків. Як зазначає керівник Асоціації раннього розвитку і організації «Навчання талантів» (м. Мацумото), автор популярних книг про виховання здібностей у дітей Масару Ібука, основа розвитку розумових здібностей дитини це її особистий досвід пізнання у перші три роки життя, коли активно розвиваються структури мозку. Жодна дитина не народжується ге-ніальною або дурною, кожна може вчитися добре – все залежить від методу навчання, який має бути гуманним і враховувати можливості кожного малюка, його нахили та інтереси.

Туреччина. Система дошкільного виховання в Туреччині ґрунтується на принципах задоволення потреб як індивідуума, так і суспільства, реалізації права на освіту і рівність можливостей, спільного виховання дівчат і хлопців, співробітництва школи і сім'ї. Дошкільна освіта існує для дітей віком від народження до 6 років, тобто до початку обов'язкового шкільного навчання. Для 5-річних дітей при школах організуються підготовчі класи, відвідування яких необов'язкове. Для дошкільників існують ясла, приватні, фабричні, експериментальні дитячі садки. Характер догляду за дітьми визначається як ісламом, так і принципами соціальної справедливості. З 1923 р., із часу проголошення республіки, здоров'я, освіта дітей – основні завдання системи дошкільного виховання, покликано надійно забезпечити майбутнє країни.

Традиційно сім'ї в Туреччині багатодітні, родинні зв'язки міцні, спілкування між представниками різної статі допускається не в усіх сферах

громадського життя. Роль чоловіка й жінки в домі і поза ним дуже різна, і виховання дітей проходить під знаком їхньої майбутньої статевої ролі. У 60 – 70-х роках ХХ ст. гостро постали питання підготовки педагогічного пер-соналу, створення будинків для охорони матері й дитини, запобігання злочинності й виховання дітей з вадами розвитку, рівномірного розподілу освітніх установ, планування народжуваності, догляду за дітьми, їх харчування.

Від вирішення цих питань залежало майбутнє країни. У 80–90-х роках увага громадськості та органів освіти зосередилась на підвищенні якості денного догляду за дітьми та освітніх цілях. Було роз-роблено спеціальні програми для дітей робітників-мігрантів, які перебували за кордоном: вони не повинні забувати турецьку мову, культуру, релігію. Ставиться також завдання розроблення дидактичних матеріалів, зокрема книжок і фільмів, оскільки матеріальна база дошкільних освітніх закладів була досить бідною. Також існують значні розбіжності в умовах життя людей різних районів країни, між містом і селом, між освітою для дівчаток і хлопчиків. У великих містах серед вищих класів суспільства в освіті європейзовані правила, проте релігійні обряди зберігаються.

Україна. Дошкільна освіта і виховання в Україні здійснюється у дитячих яслах, садках, яслах-садках, сімейних, прогулянкових дошкільних закладах компенсуючого (для дітей, які потребують корекції фізичного і психічного розвитку) та комбінованого типів з короткотривалим, денним, цілодобовим перебуванням дітей, а також у дитячих садках інтернатного типу, дитячих будинках тощо. Метою вітчизняних дошкільних закладів є забезпечення фізичного, психічного здоров'я дітей, їх всебічного розвитку, набуття життєвого досвіду, ви-роблення умінь і навичок, необхідних для подальшого навчання. Дошкільне виховання спрямоване на практичне оволодіння рідною мовою, забезпечення пізнавальної активності, розвиток творчих здібностей в ігровій та інших видах діяльності, виховання культури спілкування, поваги і любові до батьків, родини, батьківщини. Дошкільне

виховання ґрунтується на засадах родинного виховання, народної педагогіки, національної культури, надбань світової педагогічної науки та практичного досвіду.

Для багатьох дитячих садків нашої країни характерний особистісно-орієнтований тип освіти, головна мета якого — сприяння становленню дитини як особистості. Основними шляхами спілкування з дитиною є розуміння, визнання та прийняття її особистості. У спілкуванні, яке ґрунтується на співробітництві, потрібно виходити з інтересів дитини та перспектив її розвитку. У такому разі дитина стає повноправним партнером, тому маніпулятивний підхід виключається. З метою успішної її адаптації до дитячого середовища вихователі зосереджують увагу на колективних формах ігрової діяльності, у процесі якої засвоюються норми взаємодопомоги та правила поведінки.

Нині важливим є питання забезпечення рівного доступу українських дітей до здобуття дошкільної освіти, що має здійснюватися за таких умов:

- а) здобуття безоплатної дошкільної освіти у державних і комунальних навчальних закладах;
- б) збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я дитини, розвиток її творчих здібностей, реалізація потенційних можливостей особистості;
- в) розвиток матеріально-технічної бази дошкільних навчальних закладів;
- г) створення широкої мережі дошкільних навчальних закладів різних типів, профілів і форм власності;
- д) надання державою дотацій на утримання дітей у дошкільних навчальних закладах;
- є) запровадження соціально-педагогічного патронату сім'ї.

Ґрунтовне вивчення та осмислення зарубіжних теорій і досвіду виховання дає можливість визначити ефективні шляхи розвитку педагогіки і дошкільного виховання зокрема, допомагає уникнути помилок і стереотипів

у справі розбудови сучасної системи виховання в нашій країні, оскільки розроблення сучасних моделей індивідуалізації виховання неможливе без урахування історико-педагогічного досвіду. Велика увага приділяється особистості вихователя, його внутрішньому світу та людським якостям.

Сутність професійної діяльності педагога полягає в тому, Щоб допомогти сім'ї виховати всебічно і гармонійно розвинену особистість – громадянина відкритого суспільства XXI ст. Тому більшість позитивних елементів у системі підготовки педагогічних кадрів різних країн світу можна використати для розбудови нової освітянської парадигми в Україні. Отже на стадії інтенсивного пошуку оптимальних форм, методів змісту підготовки педагогічних кадрів в Україні досвід інших розвинених держав може слугувати надійним джерелом ре формування освіти, вдосконалення нової концепції, яка відповідатиме загальносвітовим стандартам.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Педагогічне значення народних виховних традицій.
2. Функції родинних виховних традицій.
3. Особливості виховного процесу в зарубіжних країнах світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Українознавство: Програма і методичні рекомендації до вивчення курсу у вищих навчальних закладах / Укл. В. Струменський, І. Мартинюк. — К.: РНКО, 1992.
2. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка: Навч. посібник. К.: ІСДО, 1996.
3. Сбруєва А.А. Порівняльна педагогіка: навчальний посібник: Суми-Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка.

ТЕМА 1.5 НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА ДІТЕЙ І ДОРΟΣЛИХ

1. Методи співробітництва ЗДО з родинами: метод документалістики, метод опосередкованого вивчення сім'ї, метод спостереження і прямого вивчення сім'ї, «педагогічний паспорт сім'ї»

Важливою умовою для успішного співробітництва з батьками є

оволодіння вихователем методами поглибленого вивчення сім'ї, до яких належать: метод документалістики, метод опосередкованого вивчення сім'ї, метод спостереження і прямого вивчення сім'ї.

Метод документалістики передбачає вивчення документальних даних про дитину і сім'ї (медична картка дитини, відомості про перебування дитини в дошкільному закладі, особиста справа дитини, характеристика. Дані, одержані з цих документів, дадуть уявлення про стан здоров'я дитини, її психофізіологічний розвиток (відповідність віковим вимогам, відставання від них, прискорення). Це дає педагогу змогу конкретніше підготуватися до зустрічей з батьками, визначити основні питання, яким треба приділити увагу.

При застосуванні **методу опосередкованого вивчення сім'ї** увага вихователя спрямовується на дитину як на члена сім'ї: поведінка, характер, темперамент, стосунки з батьками та іншими членами сім'ї, ровесниками, навчальні здібності й пристрасті, захоплення, уподобання тощо. Доречним при цьому буде метод опитування, бесіда тощо.

Для надання батькам конкретної допомоги з виховання дітей необхідно виявити ті труднощі, проблеми, які в них виникають. Для цього є сенс застосувати письмове опитування. Навіть якщо і не всі батьки дадуть вичерпні й об'єктивні відповіді на запитання, уже сама постановка таких примусить багатьох замислитись над своїми діями, поведінкою, що теж сприятиме поліпшенню виховного процесу в сім'ї.

Наводимо приклад такого питальника:

1. Чи правильно, на Вашу думку, Ви виховуєте свою дитину?
2. Що не подобається Вам у поведінці Вашої дитини?
3. Які риси характеру ви хотіли б виховати у своєї дитини?
4. Чи караєте Ви дитину? Якщо так, то в якій формі?
5. Як Ви заохочуєте свою дитину?
6. Що хвилює Вас у виховній роботі з дітьми?
7. Яку допомогу Ви хотіли б одержати від ЗДО?

8. На які запитання сподіваєтесь знайти відповідь під час наших зустрічей?

Метод спостереження і прямого вивчення сім'ї має на меті конкретне вивчення сімейного оточення дитини, взаємовідносин між батьками і дітьми, сімейної атмосфери з метою визначення засобів, форм і методів педагогічного впливу на батьків, виявлення «слабких» місць і можливостей їх усунення з допомогою раніше описаних методів. У цілому програма вивчення сім'ї може мати такий, приблизно, вигляд:

1. Прізвище дитини.
2. Адреса.
3. Тип сім'ї: повна проста (батьки, діти), повна складна (батьки, діти, бабуся, дідусь), повна, але один з батьків нерідний, неповна.
4. Скільки років існує сім'я.
5. Кількість дітей.
6. Житлові й матеріальні умови.
7. Характеристика сім'ї за віком: вік дорослих членів сім'ї, вік дітей.
8. Де і ким працюють батьки.
9. Освіта дорослих членів сім'ї.
10. Культурний рівень батьків: наявність домашньої бібліотеки; читання періодичної преси; читання педагогічної літератури; відвідування осередків культури.
11. Сімейна атмосфера: доброзичлива; дружелюбна; нестійка; байдужа; гнітюча, недоброзичлива.
12. Хто з батьків більше приділяє уваги дітям.
13. Система виховного впливу: єдність всіх членів сім'ї у питаннях виховання дитини; відсутність чи наявність конфліктів з приводу виховання дітей; відсутність виховання як системи цілеспрямованого впливу.
14. Рівень психолого-педагогічних знань і практичних умінь. Наявність (відсутність) інтересу і бажання поповнювати свої психолого-педагогічні знання.

Крім виявлення загального стану сімейної атмосфери необхідно мати дані, що стосуються характеру виховного впливу батьків на дитину. Тут бажано з'ясувати такі питання, як ставлення батьків до дітей (повна опіка, рівне, дбайливе, байдуже, таке, що пригнічує особистість дитини); що саме є основним предметом турботи батьків (здоров'я дитини, навчальна діяльність, розвиток пізнавальних інтересів, художні, спортивні здібності); на основі яких знань виховується дитина (використання життєвого досвіду і народно-сімейних традицій, поради телебачення і радіопередач, читання психолого-педагогічної літератури, відвідування спеціальних заходів для батьків, консультації вчителя). З'ясування цих питань має на меті: виявлення знань батьків про загальні методи виховання дітей; виявлення ступеня розуміння батьками слухності застосування тих чи інших методів виховання, яким методам батьки надають перевагу; вивчення практики застосування в сім'ї тих чи інших методів виховання дітей.

На основі систематизації одержання даних доцільно скласти «Педагогічний паспорт сім'ї», в якому занотувати найбільш характерні для кожної конкретної сім'ї відомості. Форма такого «Паспорта» цілком довільна. Ця копійка, але важлива робота допоможе вихователю скласти чітке і повне уявлення про кожну сім'ю свого класу, що сприятиме подальшому формуванню педагогічної культури сім'ї, залученню батьків до систематичної роботи над собою, винайденню адекватних шляхів поліпшення виховного процесу в родині. «Педагогічний паспорт» оновлюється, доповнюється протягом усього періоду перебування дитини в ЗДО. Як вже зазначалося, робота вихователя ЗДО з формування педагогічної культури батьків розпочинається з вивчення сім'ї різноманітними методами: спостереження, відвідування родини, система характеристик, опитування, творчі роботи батьків, анкетування. При цьому важливо дотримуватися двох обов'язкових умов: кожний з методів треба застосовувати в органічній єдності один з одним і кожний має виконувати стосовно інших компенсуючу й контролюючу функції. Цим, звичайно, не вичерпується арсенал прийомів

вивчення сімей дітей. Вибирати їх необхідно, виходячи з конкретних умов регіону.

Наприклад, застосовується *метод ретроспективного аналізу* біографій. Суть його полягає в тому, що діти малюють на теми: «Я і моя сім'я в минулому, сьогодні, у майбутньому», «Я», «Мій родовід», «Портрет моєї сім'ї». Цей метод потребує доброзичливості і великого педагогічного такту. Обговорювати такі малюнки показувати, на батьківських зборах або заняттях з батьками недопустимо. Потрібну інформацію про сім'ю можна одержати і за допомогою анкетування.

Певну допомогу педагогу надасть *метод незакінчених речень*: батькам пропонується у швидкому темпі закінчити фрази: у ЗДО, де виховується моя дитина, мені подобається..., у ЗДО, де виховується моя дитина, мене хвилює..., коли мені складно прийняти правильне рішення у питаннях виховання, я..., мені хотілося б порадитись з вихователем про..., у моїй дитині мене хвилює..., якби я був на місці вихователя

Зіставлення відповідей на ці питання дає можливість краще зрозуміти умови сімейного виховання, більш обґрунтовано, предметно готувати поради, рекомендації для батьків. Вивчення вихователем ЗДО сімей дітей за запропонованими нами методами допоможе йому отримати узагальнені дані про атмосферу в сім'ї, характер сімейного виховання і взаємостосунки в кожній конкретній родині, що є необхідною умовою для організації роботи з формування педагогічної культури батьків.

I. Загальна характеристика сім'ї:

1. Склад сім'ї: повна, формально повна, неповна.
2. Характеристика сім'ї: гармонійна, проблемна (конфліктна, анти-педагогічна, асоціальна, аморальна).
3. Типовий стан сім'ї: емоційний комфорт; тривожність; емоційно-психологічний дискомфорт і нервово-психічне напруження.
4. Стиль сімейного виховання: ліберальний, демократичний, авторитарний, нестійкий.

5. Суть сімейного виховання: домінуюча гіперпротекція; потураюча гіперпротекція; емоційна байдужість; жорстоке поводження; підвищена моральна відповідальність.

6. Ставлення до ЗДО: підтримують тісний зв'язок, підтримують контакти епізодично, зв'язки мають випадковий характер, батьки уникають контактів, протидіють вихованню.

II. Особливості сімейного виховання:

1. Батьки створюють умови для правильного розвитку дитини: нормальні житлово-побутові умови; організація місця для занять; створення домашньої бібліотеки; наявність ігрових куточків; контроль за дотриманням санітарно-гігієнічного режиму.

2. Батьки розвивають пізнавальні інтереси дитини:

разом з дітьми слухають радіопередачі; дивляться й обговорюють телепередачі; читають книжки, розмовляють про прочитане; ходять з дітьми до театру; ходять з дітьми в кіно; заохочують улюблені заняття дитини.

3. Батьки подають допомогу у навчанні, організації домашньої навчальної праці.

4. Діти мають конкретні трудові обов'язки в сім'ї.

5. Батьки виконують рекомендації педагогів щодо виховання дитини.

6. Батьки бачать недоліки у вихованні своїх дітей.

7. Сім'я допомагає педагогу в організації навчально-виховної роботи.

8. Батьки добре виховують дитину.

Для уточнення власних міркувань щодо окремих сімей вихователям корисно використовувати тестування батьків, яке розкриває їхні позиції стосовно один одного і характеризує загальну атмосферу сім'ї. У зв'язку з тим, що в останні роки Україна стає все відкритим суспільством, на книжковому ринку з'являється все більше наукових праць фахівців з США, Канади, Англії, ФРН з проблем сімейної терапії, сімейного консультування, психодіагностики. Одним з головних методів дослідження в таких роботах є тестування. Тести набувають все більшого поширення в дослідженнях

вітчизняних науковців з проблем профорієнтації і профвідбору, формування особистості, її розумових та морально-вольових якостей.

Успішним є метод **тестування і при дослідженні проблем** родинного виховання, зокрема формування педагогічної культури батьків.

Вивчення сім'ї досить складна справа, і передусім потребує вміння встановлювати з батьками ділові взаєностосунки, досягати взаєморозуміння, однак ретельно організоване і проведене вивчення родин дошкільника значно полегшує вихователю складання плану і програм формування педагогічної культури сім'ї, а також забезпечує оптимальний вибір організаційних форм цієї роботи.

У сучасній дошкільній практиці склалися досить різноманітні організаційні форми проведення занять з батьками з метою формування педагогічної культури: лекції, бесіди, семінари, педагогічні практикум рольові ігри, диспути, науково-практичні конференції, консультації батьків тощо.

Помічено, що інтерес у батьків до занять на психолого-педагогічні теми виявляється тоді, коли вивчення теорії супроводжується конкретні аналізом виховної роботи в сім'ї, коли батьки обмінюються досвідом сімейного виховання, спільно займаються пошуком шляхів поліпшення цього процесу. Віддаючи належне **лекціям і бесідам**, вихователі, формуючі педагогічну культуру родини, повинні ширше застосовувати в роботі : батьками активні та практичні форми проведення занять.

Перш, ніж розглянути кожен форму окремо, зауважимо, що підготовка вихователя до проведення занять з батьками може відбуватись приблизно за таким планом: мета заняття; форма організації батьків; місце і час проведення; які питання необхідно з'ясувати; основні й допоміжні засоби; можливі труднощі; бажаний результат.

Спершу розглянемо таку форму педагогізації батьків **як лекція**. Цінність лекції полягає в тому, що нею можна охопити практично всі проблеми сімейного виховання. Але не треба дуже захоплюватись цією

формою проведення занять, яка, в основному, залишає батьків пасивними слухачами. У деяких ЗДО перевагу віддають лекціям на загальні теми, що цілком зрозуміло, оскільки таку лекцію легше підготувати, вона не потребує особливих спеціальних знань, найчастіше не викликає запитань, на які вчителю не завжди просто відповісти. Але, як свідчить практика, батьки не дуже люблять таку форму роботи, оскільки вона, на їхню думку, часто не має нічого спільного з тими конкретними проблемами, які виникають у них у повсякденному житті.

Як свідчить досвід, лекційного викладу потребують проблеми, з яких батьки мають обмежені знання, а їх вивчення не завжди посилене для самостійного опрацювання. Наприклад: «Батьки головні вихователі», «Відповідальність батьків за виховання дітей», «Дитячі громадські організації і сім'я», «Акселерація та її наслідки» тощо. При цьому необхідно пам'ятати, що зміст має бути цілісним, висвітлювати окрему проблему, питання або сукупність питань, об'єднаних єдиною думкою. При підготовці до лекції обов'язково треба враховувати вік дітей, для чиїх батьків читають лекцію. Матеріал, який викладають батькам, має бути доступним, актуальним для конкретної аудиторії. Виклад теоретичного матеріалу необхідно ілюструвати життєвими прикладами виховання дітей, за потреби підтвердити статистичними даними, реальними і зрозумілими для батьків. Крім розкриття проблем, мають бути певні рекомендації, завдання батькам. Треба добре продумати кінцівку, яка підсумовує сказане.

Не треба забувати і про вимоги до організаторської майстерності вихователя лектора. Важливою умовою є емоційність лектора, урахування аудиторії, вміння встановлювати зв'язок з нею.

Також, важливими засобами виховання є:

- **позакласний педагогічний всеобуч**, спрямований на ознайомлення батьків з проблемами виховання дітей різних вікових груп, починаючи роботу із першого класу; роботу організовує та проводить керівник школи;

- **університет педагогічних знань**, який передбачає серйозну підготовку з теоретичних знань; заняття відбувається у формі як лекцій, так і семінарів; батьками беруть участь у обговоренні проблеми;

- **підсумкова річна науково-практична конференція** батьків з проблем виховання, учасники якої наперед визначають найактуальнішу проблему сімейного виховання та вивчають її протягом року. Доповіді розподіляються між батьками, враховуючи їх бажання, досвід виховання дітей, вміння поділитися своїми думками. Вчитель підбирає необхідну літературу, яку рекомендує прочитати при підготовці до конференції (література повинна бути доступною для всіх). У ході підготовки до конференції з батьками проводяться консультації, на яких увага звертається на саме необхідне, суттєве, на те, про що треба сказати обов'язково. Конференція починається вступним словом вчителя або когось з батьківського активу, хто користується загальною повагою, вміє організувати аудиторію, спрямувати її роботу в потрібне русло. Потім ще раз батькам нагадують основні питання, які будуть обговорюватись. У кінці конференції обов'язково треба зробити підсумок, розпитати батьків, виявити їх побажання на майбутнє. Приблизна тематика конференцій: Книга і читання у Вашому домі. А.С.Макаренко радить батькам. В.О.Сухомлинський про виховання дітей у сім'ї. Сім'я – колыска гуманізму, патріотизму, милосердя.

- **день відкритих дверей**, головна мета яких – показати роботу школи, привернути увагу батьків до проблем виховання; цей метод потребує детальної організації: оформлення школи тощо;

- **класні батьківські збори**, урізноманітнити та покращити які допоможе підготована наперед анкета чи питальник;

- **відвідування батьків вдома** з метою налагодження індивідуальних контактів;

- **листування**, що передбачає періодичне надсилання батькам листів;

- **консультації батькам**, як усні, так і письмові; індивідуальні та групові; з ініціативи вчителя, і за проханням батьків; метою консультації є

вирішення конкретних особистих питань, які постають перед батьками в щоденному житті. Адже іноді у батьків виникають індивідуальні проблеми, запитання стосовно саме їх дитини, що теж бажано вирішувати індивідуально, віч-на-віч з учителем.

- **запрошення батьків до школи** з метою проведення конфіденційних розмови;

- **тематичні вечори запитань та відповідей**, які сприяють глибокому пізнанню методики сімейного виховання; запрошуються працівники різних галузей для професійної поради, консультації; на них розглядаються проблеми як виховання, так і навчання;

- **ознайомлення батьків із психолого-педагогічною літературою** (Д.Карнегі);

- **позакласні заходи із залученням батьків;**

- **диспут, який має бути спрямованим на засвоєння батьками нових знань у процесі полеміки, зіткнення думок, дискусій, навчання аргументовано захищати свої думки, переконання, моральні ідеали і цінності.** Сформувавши тему диспуту, вчитель ознайомлює з нею всіх батьків приблизно за місяць до його проведення. Із запропонованої теми розробляються питання, які розкривають суть проблеми. На початку диспуту вчитель (або хтось із батьків) робить вступне слово, в якому дає загальну характеристику проблеми, розповідає, які є думки з цього приводу, пояснює, чому виникла необхідність обговорення саме цієї теми. Після цього йдуть виступи батьків, і завдання педагога (ведучого) полягає тут в тому, щоб уміло спрямувати їх у потрібне русло. Орієнтовні теми диспутів: Основи моральності закладаються в сім'ї. Спосіб життя сім'ї і здоров'я підлітків. Майбутній сім'янин виховується в сім'ї.

- **рольова гра**, значення рольових ігор, їх складових – ситуацій та сценок – полягає, по-перше, у тому, що вони конкретизують для батьків і понятійно, і в емоційно-вольовому відношенні, зв'язки між педагогічною метою, заходами педагогічного впливу та їх результатами; по-друге,

сприяють виробленню вмінь володіти ситуаціями; по-третє, розвивають у батьків не лише самі вміння орієнтуватись у ситуаціях «тут і тепер», а й сприяють становленню загальних механізмів педагогічної рефлексії, емпатії, контролю і самоконтролю, загалом закладають важливі цеглинки у фундамент педагогічної культури батьків; висловити свою думку. При підведенні підсумків експерти оцінюють цікаві думки, ідеї, активність групи. Оцінка може бути бальною або будь-якою іншою.

- **бесіда**, але вона дає очікуваний результат лише за умови, коли між батьками і вчителем встановлені добрі стосунки взаємної поваги. До кожної бесіди вчитель старанно готується, намічає план розмови, веде її стримано, тактовно. Орієнтовними темами бесід можуть бути: «Навчання молодшого школяра вдома треба вміти організувати», «Роль сім'ї у вихованні працелюбства у дітей», «Роль сім'ї у фізичному розвитку молодшого школяра», «Типові конфліктні ситуації підлітків з батьками й іншими дорослими», «Роль сім'ї у професійному самовизначенні підлітків» тощо.

- **семінар**, який може застосовуватися як підсумкове заняття після вивчення певного кола питань, або як заняття, метою якого є підвищення педагогічної культури батьків через самоосвіту (самостійне опрацювання рекомендованої психолого-педагогічної літератури з питань, які не розглядались раніше або розглядались не повністю). Про час проведення семінару батьків попереджають заздалегідь, на попередньому занятті, щоб у них був час підготуватись. Якщо семінар проводиться як підсумкове заняття, то вчитель повинен мати на увазі, що з теоретичною стороною питання батьки вже знайомі. Тому їм треба порекомендувати звернути увагу в своїх виступах на практичне вирішення запропонованих питань, висловити думки з приводу даних раніше рекомендацій і побажань, поділитись власним досвідом.

- **колективне обговорення** – істотна властивість семінарських занять. Доповіді, виступи окремих батьків рецензуються рештою слухачів щодо їх змісту, інформаційного навантаження, практичного спрямування. При цьому

слід добиватись того, щоб кожний учасник семінару виявив себе як доповідач і опонент, умів передати необхідну інформацію, критично осмислити її зміст.

- **психолого-педагогічні практикуми.** Це цікава і доступна форма озброєння батьків певними педагогічними знаннями і вміннями. До цієї групи можна віднести такі види практичної діяльності: ознайомлення батьків з програмовими вимогами до певного виду навчальної діяльності (розв'язування задач і прикладів, техніка читання тощо) і конкретними рекомендаціями, які допоможуть батькам спрямовувати, контролювати навчальну діяльність молодших школярів удома.

- **обговорення педагогічних ситуацій** є важливим компонентом будь-якої форми занять з батьками. Педагогічні ситуації дають змогу батькам стати, так би мовити, співучасниками конкретних подій, переносять їх у певну життєву ситуацію. Ситуації добираються за тематичним принципом і повинні бути пов'язані з проблемою заняття. До кожної ситуації бажано розробити питання, які допоможуть залучити батьків до обговорення, висловлення думок, міркувань. Наприклад, при розгляді проблеми «Типові помилки в сімейному вихованні» батькам для обговорення може бути запропонована така ситуація: «У вашого сина з'явився товариш, з вашої точки зору не дуже добрий хлопчина... Після ознайомлення батьків з текстом ситуації їм можна запропонувати такі запитання: Яку позицію зайняли б Ви? Як Ви ставитесь до друзів своїх дітей? Чи відчинені для них двері Вашого дому? Чи спілкуєтесь Ви з друзями своїх дітей? З метою активізації батьків, залучення їх до колективного обговорення, полегшення вступу в дискусію можна запропонувати їм кілька варіантів відповідей на запитання. Після вибору батьками своєї позиції можна розглянути можливі наслідки дій в кожному конкретному варіанті. При ознайомленні батьків з будь-якою ситуацією вчитель повинен займати мов би нейтральну позицію, а не «давити» на них своїм авторитетом. Але при цьому треба вміло скеровувати хід обговорення, залучати до нього якомога більше батьків. Свої міркування

з приводу того чи іншого питання вчитель може висловити після обговорення, підводячи підсумки, аналізуючи виступи батьків.

2. Організація спільної діяльності сім'ї та дошкільного закладу

Процеси демократизації в системі освіти, її варіативність, інноваційні програми обумовили необхідність пошуку рішення проблем взаємодії закладу дошкільної освіти з родиною, створення умов для підвищення педагогічної культури батьків.

Практики й дослідники виявили й сформулювали в цьому зв'язку наступні протиріччя:

- між правами й обов'язками батьків і невмінням ними користуватися;
- між потребою батьків на освітні послуги й відсутністю умов їхнього надання;
- між прагненням батьків до активного діяльності в дошкільному закладі й строго регламентованим характером діяльності закладу;
- між низьким рівнем педагогічної культури й недостатніх знань основ психології батьками й відсутністю систем навчання їх у дошкільних закладах.

Зміцнення й розвиток тісного зв'язку й взаємодії різних соціальних інститутів (дитячий сад, родина, суспільство) забезпечують сприятливі умови життя й виховання дитини, формування основ повноцінної, гармонійної особистості.

На сучасному етапі в основу спільної діяльності родини й дошкільного закладу закладені **наступні принципи**: батьки й педагоги є партнерами у вихованні й навчанні дітей; це єдине розуміння педагогами й батьками цілей і завдань виховання й навчання дітей; допомога, повага й довіра до дитини як з боку педагогів, так і з боку батьків; знання педагогами й батьками виховних можливостей колективу й родини, максимальне використання виховного

потенціалу в спільній роботі з дітьми; постійний аналіз процесу взаємодії родини й дошкільного закладу, його проміжних і кінцевих результатів.

Ідея взаємозв'язку суспільного й сімейного виховання, а також взаємної відповідальності педагогів, батьків й суспільства знайшла своє відбиття в ряді нормативно-правових документів, «Концепції дошкільного виховання», «Положенні про дошкільний навчальний заклад», Законі України «Про освіту», «Концепції модернізації освіти».

Відповідно до цього міняється й позиція дошкільного закладу в роботі з родиною. Кожен ЗДО не тільки виховує дитину, але й консультує батьків з питань виховання дітей. У цьому зв'язку заклад дошкільної освіти повинен визначати умови роботи з батьками, вдосконалювати зміст, форми й методи співробітництва ЗДО й родини у вихованні дітей з урахуванням умов, варіативних освітніх програм і запитів родин.

Педагог дошкільної установи не тільки вихователь дітей, але й партнер батьків по їхньому вихованню. Про необхідність створення міцного союзу школи й родини писав у свій час В.А. Сухомлинський: «Без виховання дітей, без активної участі батька й матері в житті школи, без постійного духовного спілкування дорослих і дітей неможлива сама родина як первинний осередок нашого суспільства, неможлива школа як найважливіша навчально-виховна установа й неможливий моральний прогрес суспільства». Теоретики й практики дошкільного виховання, підкреслюючи необхідність зв'язку ЗДО з родиною й необхідність удосконалення форм і методів роботи з батьками, виявили специфіку цієї роботи і її завдання.

Керівна й організуюча роль дитячого саду по відношенню до родини **характеризується комплексом факторів:**

- планомірне, активне поширення педагогічних знань серед батьків;
- практична допомога родині у вихованні дітей; організація пропаганди позитивного досвіду суспільного й сімейного виховання;
- залучення батьків у педагогічну діяльність;
- активізація їхньої педагогічної самоосвіти.

В. Сухомлинський вважав, що педагогіка повинна стати наукою для всіх – і для вчителів, і для батьків. Скільки-небудь успішна виховна робота зовсім немислима без системи педагогічної освіти, підвищення педагогічної культури батьків, що є важливою частиною загальної культури.

Під **педагогічною культурою батьків** розуміється їх підготовленість, розвиток тих якостей особистості, які відбивають ступінь їхньої зрілості як вихователів і проявляються в процесі сімейного й суспільного виховання дітей. Провідним компонентом педагогічної культури батьків є їхня педагогічна підготовленість, що характеризується певною сумою психолого-педагогічних, фізіолог-гігієнічних і правових знань, а також уміннями й навичками батьків, виробленими в процесі практики виховання дітей. Досить істотно при цьому й відношення батьків до виховання. Відповідальне відношення до батьківських обов'язків, бажання якнайкраще виховати своїх дітей – невід'ємна складова частина педагогічної культури батьків.

В області дошкільної педагогіки батькам важливо: знати основні закономірності й особливості виховання й навчання дітей; знайомити зі змістом і методами виховання; опанувати методами організації дитячої діяльності, спілкування, спрямованими на формування соціально кошовних форм поведінки й відносин дитини з оточуючими людьми.

Педагогічну культуру розглядають у зв'язку із загальними соціально-педагогічними умовами виховання, які містять у собі сукупність основних вимог суспільства до особистості батьків, зміст ідейних, моральних норм, що регулюють внутрішньо сімейні відносини, характер між особових відносин у родині.

Відповідно до цього робота з батьками будується на принципах співробітництва.

Ознаками такого співробітництва є:

- усвідомлення мети діяльності кожним учасником процесу;
- чіткий поділ і кооперація праці між його учасниками;

– особистий контакт між учасниками процесу з обміном інформацією, взаємною допомогою, самоконтролем;

– позитивні міжособистісні відносини.

Основним протиріччям, що виникає при реалізації завдань співробітництва дитячого саду й родини, є недостатнє «розведення» сфер діяльності, з одної сторони, і використання тільки традиційних методів і форм роботи з родиною, у той час як необхідно інше рішення завдань співробітництва вихователів і батьків. Мова йде не про повну відмову від традиційних форм роботи з батьками, а про адаптацію їх до сучасних умов.

Професіонали реально оцінюють свої можливості й на основі ряду експериментів по залученню батьків до навчання дитини вдома приходять до думки, що батьки не заважають і не перешкоджають роботі, а навпаки, можуть допомогти успіхам своїх дітей. При цьому не обов'язково бачити у батьках «частину проблеми» скоріше, вони здатні стати «частиною» її рішення: батьки можуть опанувати новими навичками, керуючись активним бажанням допомогти своїм дітям.

Зміст, організація й методика співпраці ЗДО та батьків включає в себе:

- єдність у роботі дитячого саду й родини по вихованню дітей;
- взаємна довіра у взаєминах між педагогами й батьками, розуміння потреб й інтересів дитини й своїх обов'язків як вихователів;
- зміцнення авторитету педагога в родині й батьків у дитячому саду;
- установлення правильних відносин на основі доброзичливої критики й самокритики;
- взаємодопомога в спільній роботі з виховання дошкільників.

Дитячий сад повсякденно допомагає батькам у вихованні дітей. У свою чергу батьки допомагають дитячому саду в різноманітній виховній і господарській роботі;

- вивчення кращого досвіду сімейного виховання, пропаганду його серед широкого кола батьків, використання в роботі дитячого саду позитивних методів сімейного виховання;
- використання різноманітних форм роботи дитячого саду з родиною в їхньому взаємозв'язку: знайомлення з батьками й іншими членами родини; консультації; групові й загальні батьківські збори; конференції, лекторій, батьківські університети, наочні форми пропаганди;
- індивідуальні й групові форми роботи з батьками, які доповнюють один одного.

Батьки можуть брати участь й у щоденних заняттях дітей: залишатися в ЗДО, щоб дитина звикла до закладу; допомагати й брати участь у різних заходах, наприклад, у чаюванні з дітьми; допомагати в повсякденних заняттях; надавати допомогу при проведенні екскурсії й інших заходів.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Охарактеризуйте сучасні підходи до проблеми співробітництва дошкільного закладу і сім'ї.
2. Визначте зміст і форми організації спільної виховної роботи дитячого садка і сім'ї.
3. Визначте і обґрунтуйте методи вивчення сім'ї.
4. Обґрунтуйте необхідність формування батьків як педагогів.
5. Окресліть та охарактеризуйте шляхи оптимізації співробітництва з батьками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Машовець М. А. Підготовка студентів до співпраці з батьками дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. / Марина Анатоліївна Машовець.– К.: НПУ ім. М. Драгоманова, 2000. – 128 с.
2. Оржеховська В. М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології, моделі: [навчальний практико-зорієнтований навчальний посібник] / В. М. Оржеховська, В. І. Кириченко, Г. Г. Ковганич. – Х.: Видавництво „Точка”, 2007. – 192 с.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал : підруч. для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 356 с.

ТЕМА 1.6 ФОРМИ І МЕТОДИ ВЗАЄМОДІЇ ВИХОВАТЕЛЯ І БАТЬКІВ

1. Зміст взаємодії ЗДО з родинами вихованців

Сучасні умови діяльності дошкільних навчальних закладів висуває взаємодію з сім'єю на одне з провідних місць. На думку фахівців, спілкування педагогів і батьків повинно базуватися на принципах відкритості, взаєморозуміння та довіри. Батьки є основними соціальними замовниками ДНУ, перші і головні вихователі своєї дитини з моменту народження і на все життя. Визнання пріоритетів сімейного виховання вимагає нових відносин сім'ї та освітнього закладу. Ці відносини визначаються поняттям «Співробітництво» і «Взаємодія».

Пріоритетним напрямком в діяльності ЗДО може бути наприклад прилучення дітей до народної культури.

Необхідно виділити наступні цілі:

- Формування у дітей «базису культури» на основі ознайомлення з побутом і життям рідного народу, традиціями, особливостями культури.
- Розвиток художньо - творчих здібностей у дітей, на основі засвоєння народного мистецтва.
- Створення єдиного освітнього простору з реалізації ООП (основної освітньої програми) ЗДО.

В такому ЗДО може діяти дитячо-батьківський клуб «Рябінушка», де проходить спільна діяльність дітей, батьків і педагогів.

Основна мета сімейного клубу: створення спільних творчих робіт дітей , батьків, педагогів.

Завдання: ознайомлення дітей з виробами народних художніх промислів; розвиток художньо - творчих здібностей дітей; виховувати почуття гордості за талант і самобутність українського народу; виховувати шанобливе ставлення до праці народних майстрів.

Діяльність клубу здійснюється у відповідності з планом роботи, який

складається на навчальний рік. Зустрічі проходять один раз в місяць. Під час зустрічей в клубі батьки разом з дітьми виконують завдання педагога. Разом з батьками розписували дерев'яний посуд хохломським розписом, виготовляли ляльки-мотанки в які грали наші прабабусі, з паперу ткали рушничок, знайомили з клаптевим ковдрою. Тема зустрічей оголошується заздалегідь.

Останній етап зустрічей – **рефлексія**. На цьому етапі проводиться психологічні тренінги, виконуються вправи на згуртованість, релаксаційні вправи, дозволяють задуматися про щось важливе. В кінці дитячо-батьківських зустрічей батьки п'ють чай, обмінюються враженнями. Таким чином, відбувається знайомство дорослих не тільки зі змістом навчання, але і зі своєю дитиною.

2. Традиційні форми взаємодії ЗДО з батьками

Традиційними в ЗДО склалися такі форми роботи з родиною:

Колективно – групові батьківські збори, групові консультації, конференції, семінари, «круглі столи», педагогічні «вітальні», «школи» молодих батьків, батьківські клуби, дні відкритих дверей у ЗДО, спільні з батьками дозвілля тощо. Індивідуальні–педагогічні бесіди, індивідуальні консультації, педагогічні доручення, робота «скриньки довіри», відвідування родини тощо.

Наочно-інформаційні – дошки оголошень, інформаційні куточки, стенди, ширми, теки-пересувки, інформаційні бюлетені, довідники, брошури, журнали, відео фрагменти різноманітних видів дитячої діяльності, фотографії, виставки дитячих робіт тощо.

Відвідування родини дитини. Відвідування родини дитини багато дає для її вивчення, встановлення контакту з дитиною, її батьками, з'ясування умов виховання, якщо не перетворюється у формальний захід. Педагогові необхідно заздалегідь погодити з батьками зручний для них час відвідування, а також визначити мету свого візиту. Прийти до дитини додому - це прийти в

гості. Виходить, треба бути в гарному настрої, привітним, доброзичливим. Варто забути про скарги, зауваження, не допускати критики на адресу батьків, їхнього сімейного господарства, способу життя, поради (одиночні!) давати тактовно, ненав'язливо. Поведінка і настрої дитини (радісний, розкутий, притихлий, збентежений, привітний) також допоможуть зрозуміти психологічний клімат родини.

День відкритих дверей. День відкритих дверей, будучи досить розповсюдженою формою роботи, дає можливість познайомити батьків з дошкільним закладом, його традиціями, правилами, особливостями освітньо-виховної роботи, зацікавити нею й залучити до участі. Проводиться як екскурсія по дошкільній установі з відвідуванням групи, де виховуються діти батьків, які прийшли. Можна показати фрагмент роботи дошкільної установи (колективна праця дітей, збори на прогулянку й ін.). Після екскурсії й перегляду завідуюча або вихователь-методист розмовляють з батьками, з'ясовують їхнє враження, відповідають на питання, які виникають.

Бесіди. Бесіди проводяться як індивідуальні, так і групові. І в тім і в іншому випадку чітко визначається мета: що необхідно з'ясувати, чим можемо допомогти. Зміст бесіди лаконічний, значимий для батьків, підноситься таким чином, щоб спонукати співрозмовників до висловлення. Педагог повинен уміти не тільки говорити, але й слухати батьків, виражати свою зацікавленість, доброзичливість.

Консультації. Звичайно складається система консультацій, які проводяться індивідуально або для підгрупи батьків. На групові консультації можна запрошувати батьків різних груп, що мають однакові проблеми або, навпаки, успіхи у вихованні (примхливі діти; діти з яскраво вираженими здібностями до малювання, музики). Цілями консультації є засвоєння батьками певних знань, умінь; допомога їм у розв'язанні проблемних питань. Форми проведення консультацій різні (кваліфіковане повідомлення фахівця з наступним обговоренням; обговорення статті, заздалегідь прочитаної всіма запрошеними на консультацію; практичне заняття, наприклад, на тему «Як

розучувати з дітьми вірші»).

Семінари-практикуми. Батьки, особливо молоді, мають потребу в придбанні практичних навичок виховання дітей. Їх доцільно запрошувати на семінари-практикуми. Ця форма роботи дає можливість розповісти про способи й прийоми навчання й показати їх: як читати книгу, розглядати ілюстрації, розмовляти про прочитане, як готувати руку дитини до письма, як вправляти артикуляційний апарат.

Батьківські збори. Батьківські збори проводяться групові й загальні (для батьків усього закладу). Загальні збори організовуються 2-3рази на рік. На них обговорюють завдання на новий навчальний рік, результати освітньої роботи, питання фізичного виховання й проблеми літнього оздоровчого періоду й т.ін. На загальні збори можна запросити лікаря або представника методичної служби міста. Передбачаються виступи батьків. Групові збори проводяться раз в 2-3 місяці. На обговорення виносять 2-3 питання (одне питання готує вихователь, по інших можна запропонувати виступити батькам або комусь із фахівців). Щорічно одні збори доцільно присвячувати обговоренню сімейного досвіду виховання дітей. Вибирається тема, злободенна для даної групи, наприклад, "Чому наші діти не люблять працювати?", "Як виховати у дітей інтерес до книги", "Телевізор - друг або ворог у вихованні дітей?".

Круглий стіл. Круглий стіл по проблемі інтелектуального розвитку дошкільників. У ньому беруть участь вихователь-методист, психолог, вихователі груп і інші фахівці. Учасники вільно спілкуються один з одним. Тематами подібних засідань можуть бути такі, як «Розвиток допитливості у дошкільників», «Розвиток мовлення», «Спеціальна готовність дитини до школи» і ін. Такі засідання можна провести в кожній віковій групі, ставлячи акценти на завданнях програми, за якою працює ЗДО. Доцільно використовувати такі методи, як постановка дискусійних питань, аналіз педагогічних ситуацій, повідомлення фахівців з проблеми, обмін досвідом батьків, відповіді на їхні питання фахівців. Тут можна показати батькам

відкрите (або відеозапис) заняття з дітьми, організувати виставку літератури для дітей і батьків по проблемі. Пропонується розкрити батькам сутність навчання дошкільників, його специфіку, яка полягає у використанні ігрових прийомів. Як наочність доречним буде відкрите заняття для батьків з дітьми або ж відеоматеріали фрагментів занять з математики, розвитку мовлення й ін., варто звернути увагу на дидактичний матеріал, методи навчання дітей, сюрпризні моменти на заняттях.

Дискусія. Дискусія по проблемі, наприклад, розумового виховання дітей. Таку дискусію добре провести з батьками старшої групи, заздалегідь запросивши фахівців: учителів початкових класів, психолога, вихователів старшої групи. Можна використовувати такі методи, як постановка спірних питань, ознайомлення батьків з результатами тестування дітей, надання слова фахівцям, аналіз педагогічних ситуацій. Рекомендується проведення дискусій за аналогією з телевізійними «Ток – шоу»: наприклад, розподілити учасників на дві групи: перша – ті, хто вважає, що розумовий розвиток дитини – це вміння писати, рахувати, читати; друга – батьки з протилежною точкою зору.

Головне – це всебічний розвиток дитини, її пізнавальна активність. Необхідно дати можливість висловитися представникам протилежних думок, Надати слово фахівцеві, аргументувати правильну точку зору. Для підвищення інтересу слухачів до проблеми можна навести як приклад висловлювання дітей, продукти дитячої творчості, відеоролики й ін. Наприкінці підвести підсумок.

Усні журнали. Журнал складається з 3-6 сторінок, по тривалості кожна займає від 5 до 10 хвилин, таким чином, загальна тривалість становить 40 хвилин. Досить великий обсяг інформації, розміщений у відносно короткому відрізку часу становить значний інтерес для батьків. Кожна сторінка журналу - це усне повідомлення, яке може бути проілюстровано дидактичними посібниками, прослуховуванням магнітофонних записів, виставками виробів, малюнків, книг. Батькам заздалегідь пропонується література для ознайомлення з проблемою, практичні завдання, питання для обговорення.

Ця форма може проводитися регулярно із заданими рубриками, які мають місце в тому або іншому журналі. Наприклад, «Поради фахівця», «Це цікаво знати», «Говорять діти» і ін.; рубрики наповнюються педагогічним змістом по темі. Наприклад, поради може дати психолог, соціальний педагог, лікарі, і інші фахівці. В «Усному журналі» висвітлюються актуальні проблеми інтелектуального розвитку дитини. **Головне – зробити ці зустрічі неформальними**, а зацікавити батьків, відповідати на хвилюючі їхні питання, не захоплюватися теорією питання, а підносити матеріал переконливо, доступно, опираючись на їхній досвід.

Наочні форми роботи з батьками включають підготовку пам'яток, папок – пересувок, матеріалу на стендах, фотовиставки й ін. Наприклад, можна підготувати для батьків у письмовому вигляді показники розумового розвитку дітей по вікових групах або запропонувати наочний матеріал, на формування пам'яті, уваги, уяви, мислення, а також варіанти проведення дидактичних ігор з дітьми.

Брифінг. Зустріч, на якій коротенько викладається позиція по одному зі злободенних питань. Може проводитися вихователем-методистом, вихователем групи або фахівцем, що заздалегідь готується до відповіді на запитання по певній темі. Дозволяє максимально активізувати батьків. Дві команди, одна задає питання – інша відповідає; організатор задає питання – батьки відповідають.

Батьківські конференції. Основна мета конференції - обмін досвідом сімейного виховання. Батьки заздалегідь готують повідомлення, педагог при необхідності надає допомогу у виборі теми, оформленні виступу. На конференції може виступити фахівець. Його виступ дається "для запалу", щоб викликати обговорення, а якщо вийде, то й дискусію. Конференція може проходити в рамках однієї дошкільної установи, але практикуються й конференції міських, районного масштабів. Важливо визначити актуальну тему конференції ("Турбота про здоров'я дітей", "Прилучення дітей до національної культури", "Роль родини у вихованні дитини"). До конференції

готуються виставка дитячих робіт, педагогічної літератури, матеріалів, які відбивають роботу дошкільних установ, і т.п. Завершити конференцію можна спільним концертом дітей, співробітників дошкільного закладу, членів родин.

Сімейні клуби. На відміну від батьківських зборів, в основі яких навчально-повчальна форма спілкування, клуб будує відносини з родиною на принципах добровільності, особистої зацікавленості. У такому клубі людей поєднує загальна проблема й спільні пошуки оптимальних форм допомоги дитині. Тематика зустрічей формулюється й запитується батьками. Сімейні клуби динамічні структури. Вони можуть зливатися в один великий клуб або дробитися на більш дрібні, - все залежить від тематики зустрічі й задуму організаторів.

Бібліотека спеціальної літератури. Бібліотека спеціальної літератури значна допомога в роботі клубів з проблем виховання, навчання й розвитку дітей. Педагоги стежать за своєчасним обміном, підбором необхідних книг, складають анотації новинок.

3. Нетрадиційні форми взаємодії ЗДО з родинами

Назва	З якою метою використовують форму	Форма здійснення спілкування
Інформаційно-аналітичні	Виявлення інтересів, потреб, запитів батьків, рівня їх педагогічної досвідченості	Проведення соціологічних зрізів, опитувань, «поштова скринька»
Дозвілля	Налагодження емоційного контакту між педагогами, батьками, дітьми	Спільні дозвілля, участь батьків і дітей у виставках
Пізнавальні	Ознайомлення батьків з віковими та психологічними особливостями дітей	Семінари-практикуми, педагогічний брифінг, педагогічна вітальня, консультації

	дошкільного віку, формування у них практичних навичок виховання дітей	нетрадиційній формі, усні педагогічні журнали, ігри з педагогічним змістом, педагогічна бібліотека
Наочно-інформаційні: - Інформаційно-ознайомлювальні; - Інформаційно-просвітницькі	Ознайомлення батьків із роботою ЗДО, Особливостями дітей, формування у них знань про виховання і розвиток дітей	Інформаційні Проспекти для батьків, організація днів «відкритих дверей», відкритих переглядів занять та інших видів діяльності дітей, випуск стіннівок, організація міні-бібліотек.

«Батьківська пошта» і «Телефон довіри» – нетрадиційні форми спілкування з родиною. зайнятість батьків. Будь-який член родини має можливість у короткій записці висловити сумніви з приводу методів виховання своєї дитини, звернутися по допомогу до конкретного фахівця. Телефон довіри допомагає батькам анонімно з'ясувати які-небудь значимі для них проблеми, попередити педагогів про помічені незвичайні прояви дітей.

Бібліотека ігор (ігротека). Нетрадиційна форма взаємодії з родиною. Оскільки ігри вимагають участі дорослого, це змушує батьків спілкуватися з дитиною. Якщо традиція спільних домашніх ігор прищеплюється, у бібліотеці з'являються нові ігри, придумані дорослими разом з дітьми.

Гурток «Працьовиті ручки» залучає бабусь. Техногенне та швидке сьогодення, а також тіснява або, навпаки, зайва розкіш сучасних квартир майже виключили з життя дитини можливість займатися ручною працею, виготовленням виробів. У приміщенні, де працює гурток, діти й дорослі можуть знайти все необхідне для художньої творчості: папір, картон, покидькові матеріали й ін.

З метою здійснення гармонійного розвитку особистості та виховання дітей дошкільного віку, та з метою покращення роботи з батьками, необхідно провести наступні заходи:

Індивідуальні:

1. Вивчення досвіду сімейного виховання «Здоров'я дитини», «Мистецтво в родині».
2. Проводити бесіди та консультації.

Колективні:

1. Залучати батьків до благоустрою території та приміщень дошкільного закладу.
2. Використовувати цікаві форми роботи з батьками виставки, конкурси, дні відкритих дверей, круглі столи, родинні свята, тощо.
3. Проводити «Надвечір'я» - зустрічі з цікавими людьми педагогами, батьками, громадськістю району.
4. Створити бібліотеку для батьків.
5. Забезпечити інформування батьків про зміст державних освітніх програм, законодавчих документів, навчально-виховної роботи, харчування, платних послуг.
6. Залучати батьків до участі в освітньо-виховному процесі дошкільного закладу, використовувати їх вміння, знання та особисті творчі здібності.

4. Індивідуальні та групові форми роботи з батьками

Індивідуальні та групові форми роботи: консультації, бесіди, відвідування родини, де проживає дитина, спілкування з батьками та членами родини, відвідування батьками ЗДО, батьківські збори, листування з рідними, батьківський комітет. Сім'я є першою школою людських взаємин, в якій діти засвоюють моральні цінності, норми поведінки, культурні традиції. Але нерідко сімейне виховання має довільний характер і здійснюється без чіткої

системи. Тому зміст роботи з батьками має охоплювати всі сторони розвитку та виховання дитини. У даний час є актуальними індивідуальні та групові форми роботи з сім'єю.

До індивідуальних форм роботи відноситься – анкетування, попередні візити батьків з дітьми, співбесіди, консультації, телефонний зв'язок, відвідування вихованців удома.

Групові – це консультації, збори, практикуми, школа молодих батьків, засідання батьківського комітету, дні відкритих дверей. Під час спілкування з батьками індивідуально, вихователь отримує можливість встановити з ними відносини, засновані на взаємній повазі, а також намітити подальшу роботу з ними щоб дати конкретні поради.

Важливою формою роботи з батьками є відвідування сім'ї. Це дозволяє вихователю познайомитися з умовами, в яких живе дитина, з загальною атмосферою в сім'ї, з досвідом сімейного виховання. Також відвідування дають вихователю можливість спілкуватися і з іншими членами сім'ї, які часто беруть участь у вихованні дитини (з сестрами і братами, бабусями і дідусями).

Необхідно заздалегідь погодити з батьками зручний для них час відвідування, а також визначити мету свого візиту. Під час візиту треба бути доброзичливим та не допускати критики, поради (одиночні!) давати тактовно, ненав'язливо. Поведінка і настрої дитини (радісний, розкутий, притихлий, збентежений, привітний) також допоможуть зрозуміти психологічний клімат родини. Інших членів сім'ї теж потрібно залучити до бесіди. Наприклад, неувага до бабусі, яка в основному займається вихованням онука, може звести нанівець цей візит, а в деяких випадках навіть викликати конфлікт. Ефективною формою роботи з батьками є індивідуальні бесіди вихователів та інших працівників з дорослими членами сім'ї.

Бесіди проводяться як індивідуальні, так і групові. В бесіді потрібно чітко визначити мету: що необхідно з'ясувати, чим можемо допомогти. Зміст

бесіди має бути значимий для батьків, щоб спонукав до висловлення. Потрібно тільки говорити, але й слухати батьків, виражати свою зацікавленість, доброзичливість, адже під час бесіди батьки більш охоче і відверто розповідають про ті прикросці, які часом можуть бути в сім'ї, про занепокоєння, яке викликає поведінка дитини, про успіхи малюка.

Індивідуальні бесіди можуть проходити з ініціативи вихователя або батьків. Виходячи з плану роботи, індивідуальних бесід з батьками, відвідувань сім'ї, спостережень за поведінкою дітей у групі, вихователь підбирає матеріал для колективних бесід-консультацій, групових і загальних батьківських зборів.

Консультації проводяться індивідуально або для підгрупи батьків. Бувають плановими(що намічають заздалегідь) і позаплановими (призначаються ініціативи завідувача або вихователя, і на прохання самих батьків).

На групові консультації можна запрошувати батьків різних груп, що мають однакові проблеми або, навпаки, успіхи у вихованні (примхливі діти; діти з яскраво вираженими здібностями до малювання, музики). Цілями консультації є засвоєння батьками певних знань, умінь; допомога їм у розв'язанні проблемних питань. Форми проведення консультацій різні (кваліфіковане повідомлення фахівця з наступним обговоренням; обговорення статті, заздалегідь прочитаної всіма запрошеними консультацію; практичне заняття, наприклад, на тему «Як розучувати з дітьми вірші»).

Основна форма роботи з колективом батьків – **батьківські збори**.

Батьківські збори проводяться групові й загальні (для батьків усього закладу). Загальні – організовуються 2-3 рази на рік. На яких обговорюють завдання на новий навчальний рік, результати освітньої роботи, питання фізичного виховання й проблеми літнього оздоровчого періоду. На загальні збори можна запросити лікаря або представника методичної служби міста. Передбачаються виступи батьків. Групові – проводяться раз в 2-3 місяці. На обговорення виносять 2-3 питання (одне питання готує вихователь, по

іншими можна запропонувати виступити батькам або комусь із фахівців). Зі звіту про виконання рішення зборів повинні починатися наступні збори. На зборах також вибирають Батьківський комітет, метою якого є захист законних інтересів своїх дітей, а також надання допомоги педагогічному колективу в реалізації завдань дошкільного закладу (допомагає дитячому саду в оформленні приміщень, у придбанні необхідних посібників для навчання і виховання дітей, в організації ремонту установи, бере участь у проведенні батьківських зборів).

Дієвою формою педагогічної пропаганди є спеціально підготовлене відвідування дитячого саду батьками.

День відкритих дверей дає можливість познайомити батьків дошкільним закладом, його правилами, особливостями освітньо-виховної роботи, зацікавити нею й залучити до участі. Проводиться екскурсія по дошкільній установі з відвідуванням групи, де виховуються діти батьків, які прийшли. Показується фрагмент роботи дошкільної установи (колективна праця дітей, збори на прогулянку й ін.). Після екскурсії й перегляду завідувач або вихователь-методист розмовляють з батьками, з'ясовують їхнє враження, відповідають на питання, які виникають.

Також, з'явилися і нетрадиційні форми спілкування з родиною – **Батьківська пошта і телефон довіри**. Вихователь Враховує зайнятість батьків, тому будь-який член родини має можливість у короткій записці висловити сумніви з приводу методів виховання своєї дитини, звернутися о допомогу конкретного фахівця й т.п. Телефон довіри допомагає батькам анонімно з'ясувати які-небудь значимі для них проблеми, попередити педагогів про помічені незвичайні прояви дітей.

Отже, співдружність з сім'єю – є одним із першочергових завдань у кожному дошкільному закладі. Сучасне життя спонукає до урізноманітнення форм спільної роботи з батьками та використання різних форм і методів, щоб залучити батьків до співпраці. Яка є запорукою успішної взаємодії ЗДО і

родини. Здійснення цієї роботи, досягнення в ній справжнього успіху можливі лише при індивідуальному підході до кожної сім'ї. Тільки тоді батьки йтимуть до дитячого садка зі своїми радощами і сумнівами, стають єдиним колективом, завжди допоможуть і підтримають педагога.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Формування батьків як педагогів.
2. Форми співробітництва з батьками
3. Охарактеризувати індивідуальні та групові форми роботи з батьками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 356 с.
2. Євтух М. Українська етнопедагогіка в навчально-виховному процесі як проблема вищої педагогічної освіти / М. Євтух, Т. Тхоржевська // Вища і середня педагогічна освіта. – 1993. – Вип. 16. – С. 65–84.
3. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка : навч. посіб. / М. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1996 – 452 с

ТЕМА 1.7 МЕТОДИКА СПІВПРАЦІ ЗДО З РОДИНОЮ

1. Характеристика груп батьків, які відвідують ЗДО

Починати роботу з батьками необхідно з аналізу соціального складу батьків, їх настрою та очікувань від перебування дитини в дошкільному закладі. Проведення анкетування, особистих бесід на цю тему допоможе правильно побудувати роботу з батьками, надати їй ефективності, дібрати цікаві форми взаємодії з родиною.

Групи батьків дітей, які відвідують ЗДО.

Перша група – це батьки, які дуже заклопотані на роботі, яким ЗДО життєво необхідний. Незважаючи на це, вони чекають від нього належного догляду, повноцінного розвитку дитини, оздоровлення, навчання і виховання, а також організації змістовного дозвілля. Ця батьківська група навряд чи зможе через зайнятість активно відвідувати консультації, семінари, тренінги.

За правильної організації взаємодії вони із задоволенням удома виготовлять разом із дитиною сімейну роботу на конкурс тощо.

Друга група – це батьки зі зручним графіком, які мають дідусів та бабусь, що допомагають у вихованні дітей. Діти із таких сімей могли б не відвідувати ЗДО, але батьки не хочуть позбавляти дитину можливості спілкуватися з однолітками, розвитку та навчання. Завдання вихователя: не допустити, щоб ця батьківська група залишалася пасивними спостерігачами, слід активізувати їх педагогічні вміння, залучити до активної участі у житті ЗДО.

Третя група – це сім'ї, у яких мама не працює. Ці батьки також чекають від ЗДО цікавого спілкування для дитини, отримання навичок поведінки в колективі, дотримання режиму дня, навчання та розвитку. Завдання вихователя: призначити з цієї батьківської групи енергійних мам, які стануть членами батьківських комітетів й активними помічниками вихователів. Від цієї групи можна очікувати на допомогу в підготовці батьківських зборів, проведення свят, конкурсів тощо.

2. Основні принципи взаємодії з батьками

1. Доброзичливий стиль спілкування педагогів із батьками. Позитивне налаштування на спілкування є тим самим міцним фундаментом, на якому заснована вся робота з батьківським колективом.

2. Індивідуальний підхід необхідний не лише в роботі з дітьми, але і з батьками. Вихователь, спілкуючись з батьками, має відчувати ситуацію, їх настрій, своєчасно підтримати чи заспокоїти, надати пораду або дієву допомогу.

3. Співпраця, а не наставництво. Сучасні батьки – це здебільшого освічені та свідомі батьки, тому позиція настанов і звичайної пропаганди навряд чи буде успішною. Значно ефективним буде створення атмосфери

взаємодопомоги та підтримки родини у складних педагогічних ситуаціях, демонстрація зацікавленості колективу ЗДО в проблемах кожної родини.

4. Грунтова підготовка до проведення заходів із батьками. Головне в цій роботі – якість, а не кількість окремо взятих, не пов'язаних між собою заходів. Недостатньо підготований захід може негативно вплинути на імідж закладу в цілому.

5. Динамічність. ЗДО повинен розвиватися, а не функціонувати, бути мобільною системою, швидко реагувати на зміни соціального складу батьків, їх потреби і виховні запити. Залежно від цього мають змінюватися форми і напрями роботи з родиною.

Основні завдання ЗДО у роботі з батьками:

1. Вивчення родини дитини.
2. Залучення батьків до активної участі в житті ЗДО.
3. Вивчення сімейного досвіду виховання і навчання дітей.
4. Просвіта батьків щодо педагогіки і дитячої психології.
5. Надання різнопланової допомоги та підтримки.

Отже, робота з батьками – це складова важливої та складної роботи вихователя, що потребує постійного підвищення професійного рівня, передбачає надання батькам допомоги в сімейному вихованні дітей та створенні необхідних умов для навчання і розвитку.

3. Моніторинг ефективності роботи педагога ЗДО з родиною.

Моніторинг ефективності роботи педагога ЗДО з родиною – це система збирання, збереження, опрацювання та поширення інформації, що забезпечує спостереження за станом взаємодії ЗДО з родиною та прогнозування можливих умов, засобів і методів його поліпшення.

Мета дослідження – отримання інформації про ефективність роботи педагога з батьками вихованців. Об'єкт моніторингу – взаємодія вихователя з родиною. Зважаючи на модель компетентності педагога, запропоновану

В. Сластьоніним, і на технології мотиваційного програмно-цільового управління, розроблені І. Шалаєвим, можна визначити такі критерії оцінювання роботи вихователя з родиною:

- Рівень володіння вихователем знаннями щодо роботи з родиною (Т);
- Процес діяльності педагога з родиною (Д);
- Результативність цієї діяльності (Р).

Оцінює діяльність педагога, його ділові якості адміністрація ЗДО та колеги по роботі. Крім того, вихователь має право під час підбиття підсумків дослідження враховувати і власне оцінювання своєї діяльності. Тобто моніторинг відбувається відкрито. Оцінювати роботу також можуть батьки дітей. Усі, хто бере участь в опитуванні, заповнюють оцінний лист єдиного зразка. Оптимальна періодичність вимірювань упродовж навчального року – квартална або піврічна. Для ознайомлення педагогічного колективу з проведеною роботою в ЗДО і накопиченим досвідом результати моніторингового дослідження оприлюднюються на засіданні педагогічної ради, нараді при завідувачеві у вигляді публікацій.

Зміст освіти дошкільних навчальних закладів, визначений Базовим компонентом дошкільної освіти, забезпечується шляхом реалізації чинних державних та авторських парціальних програм.

Освітній процес будується відповідно до основних освітніх ліній Базового компонента: «Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина у природному довкіллі», «Дитина у світі культури», «Гра дитини», «Дитина в сенсорно пізнавальному просторі», «Мовлення дитини». Цілеспрямований виховний процес неможливий без передбачення його результатів, що налаштовує педагогічних працівників на організацію діяльності щодо дослідження умов, процесів, результатів дошкільної освіти.

На сьогодні поняття «якість дошкільної освіти» не має єдиного значення, тому кожний заклад дошкільної освіти і його керівник намагається самотужки розв'язати проблеми оцінювання якості дошкільної освіти і віднайти відповіді на такі актуальні за питання:

1. Від чого залежить результативність роботи ЗДО?
2. Як підвищити якість дошкільної освіти?
3. Як виміряти якість дошкільної освіти?

Зважаючи на те, що в наукових дослідженнях відсутня єдина система параметрів, критеріїв оцінювання і показників якості дошкільної освіти, перед педагогами давно постала проблема опанування процедури оцінювання результатів діагностичних досліджень. Для сучасної дошкільної освіти характерною є варіативність освітніх програм: «Українське дошкілля», «Дитина в дошкільні роки», «Дитина», «Я у Світі» та ін. Кожна з них визначає свої завдання щодо засвоєння дітьми програми за всіма освітніми напрямками; висуває свої вимоги до знань, які повинна отримати дитина, результатів, яких планується дістати, та інтегративних якостей дошкільників. Проте кожна з програм відповідає концептуальним принципам і змісту Базового компонента до шкільної освіти, а структурні складові будь якої програми у своєму змісті відбивають освітні лінії Базового компонента дошкільної освіти. Тож педагогам дошкільних навчальних закладів буде зручно здійснювати моніторинг і узагальнювати його результати за освітніми лініями. Та спершу для цього необхідно визначити методику діагностування, у чому допоможе моніторинг.

Моніторинг – це система організації збирання, зберігання, обробки і розповсюдження інформації про діяльність педагогічної системи, яка забезпечує безперервне стеження за її станом і прогнозування розвитку. Стосовно до закладу дошкільної освіти, можна сказати, що моніторинг дозволяє здійснити експертизу якості освітніх послуг з метою управління системою освіти, своєчасного попередження несприятливих, критичних або недопустимих ситуацій у сфері дошкільної освіти.

Моніторинг якості дошкільної освіти в ЗДО може відбуватись за різними напрямками. Одним із них є моніторинг освітньої діяльності, який проводять щороку відповідно до основної освітньої програми розвитку закладу. За допомогою цього моніторингу педагоги ЗДО визначають рівень

реалізації концепції розвитку ЗДО; стан здоров'я вихованців та рівень їхнього фізичного і психічного розвитку; готовність дітей старшого дошкільного віку до школи; відповідність предметно розвивального середовища державним стандартам.

Механізмами моніторингу є:

- 1) умови, які забезпечують якість педагогічного процесу (кадри, предметно розвивальне середовище);
- 2) відповідні діагностичні методики;
- 3) методи, використання яких дозволить отримати необхідний обсяг інформації за певний проміжок часу.

В умовах сьогодення постала необхідність проведення моніторингу якості освітнього процесу, результатів засвоєння матеріалу чинних освітніх програм, формування життєвої компетентності дітей дошкільного віку відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти. Аналіз рівня засвоєння дітьми програмового матеріалу завжди був невід'ємною складовою діяльності вихователів, музичних керівників, інструктора з фізичної культури та інших спеціалістів. Кожному вихователеві, музичному керівникові, вчителю логопеду, інструктору з фізичної культури важливо не просто провести діагностику, а й зробити висновки за результатами: що досягнуто дітьми, над чим потрібно попрацювати, які методи і прийоми допоможуть розв'язати проблеми і підтримати досягнення дітей.

Після проведення моніторингу потрібно обробити й узагальнити всі результати, за якими можна простежити розвиток не лише однієї дитини, а й групи загалом. Для цього в посібнику запропоновані варіанти проведення моніторингу, наведені діагностичні картки, таблиці, кваліметричні моделі.

Моніторинг якості дошкільної освіти дозволяє визначити успішність і результативність навчально-виховного процесу відповідно до державних стандартів; сприяє підвищенню професійної компетентності педагогічних працівників; сприяє доцільному управлінню якістю стану освітнього процесу в закладі; прогнозує перспективи розвитку ЗДО та підвищує його імідж.

Педагогічні працівники закладу дошкільної освіти, здійснюючи моніторингові дослідження щодо рівня розвитку компетенції дошкільників, використовуючи підготовлений інструментарій (анкети, кваліметричні моделі, діагностичні карти), оцінюють результативність навчально-виховного процесу та виявляють фактори, що впливають на його ефективність. Саме освітній моніторинг, за допомогою якого відстежують динаміку змін в освітній системі, допомагає спрямувати її розвиток на запланований результат.

У закладі дошкільної освіти моніторинг якості дошкільної освіти може бути здійснений за такими напрямками:

- моніторинг освітньої діяльності,
- моніторинг роботи з кадрами,
- моніторинг додаткових освітніх послуг,
- моніторинг управлінської діяльності,
- моніторинг взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї.

Моніторинг навчально-виховного процесу передбачає відстеження процесів і використання результатів під час поточних спостережень навчально-виховного процесу; проектування інноваційного розвитку навчально-виховного процесу; виявлення ефективних педагогічних технологій, що впроваджуються в навчально-виховний процес; залежність результатів якості освітньої діяльності від професійної компетентності педагогів.

Моніторингові дослідження **допоможуть** адміністрації до шкільного навчального закладу організувати управлінську діяльність, що сприятиме здійсненню освітнього процесу відповідно до державних стандартів, враховуючи особистісний розвиток дітей дошкільного віку, і творчому зростанню педагогічних кадрів.

Саме моніторинг дозволить здійснити **експертизу якості освітніх послуг** у закладі дошкільної освіти з метою управління системою освіти,

оцінки можливостей подальшого розвитку закладу та своєчасного попередження критичних і недопустимих ситуацій.

Моніторинг якості освіти в закладі дошкільної освіти – це комплексна система дій зі збирання даних (діагностики) про суб'єкти освітнього процесу (дітей, батьків, педагогів, представників адміністрації), їхні інтереси; запитів про розвиток, оцінку та аналіз даних; розробки першочергових впливів для досягнення найперших результатів в освіті дітей. Моніторинг – це засіб контролю за освітнім процесом, форма організації збирання, зберігання, обробляння та розповсюдження інформації про діяльність педагогічного колективу ЗДО, що забезпечує безперервне стеження за станом освітньої роботи і прогнозування розвитку дошкільної освіти.

Метою моніторингу є вивчення стану реалізації завдань Базового компонента дошкільної освіти, стану організації освітнього процесу в ЗДО.

Завдання моніторингового дослідження:

1. Виявити якість практичної реалізації завдань Базового компонента дошкільної освіти й отримати об'єктивну інформацію про якість дошкільної освіти, а також прогнозувати її розвиток.

2. Дослідити рівень засвоєння програмового матеріалу дошкільниками відповідно до Базового компонента дошкільної освіти та освітньої програми ЗДО.

3. Здійснити порівняльний аналіз відповідності фактичних результатів освітньої діяльності ЗДО кінцевій меті – вимогам Державних стандартів дошкільної освіти та освітньої програми.

4. Визначити чинники, що сприяють покращенню виконання освітньої програми в ЗДО.

5. Надати рекомендації педагогам і батькам дошкільників щодо визначення шляхів покращення якості дошкільної освіти, спираючись на результати моніторингу.

До об'єктів моніторингу зараховують:

- інформацію про учасників освітнього процесу (педагогів, дітей, батьків), зокрема про стан їхнього здоров'я, соціальний захист, умови життя та виховання, рівень задоволення потреби в освітніх послугах;

- навчально-методичне, матеріально-технічне, нормативно-правове, кадрове забезпечення освітнього процесу;

- результати освітнього процесу (навчально-пізнавальної, творчої, ігрової діяльності дітей тощо).

Отже, учасниками моніторингу є всі суб'єкти освітнього процесу (педагоги, діти, батьки).

Методи моніторингу
• статистичні обстеження
• експертні опитування педагогів, дітей, батьків
• вивчення документації педагогів
• метод аналізу результатів педагогічної діагностики дітей
• методи оброблення та накопичення інформації
• методи математичної статистики

Використання технології моніторингу потребує проведення низки організаційних заходів після опрацювання **нормативно-законодавчої бази** щодо здійснення моніторингових досліджень у закладі дошкільної освіти.

- Закон України «Про дошкільну освіту» (ст. 22)

- Постанова Кабінету Міністрів від 14.12.2011 № 1283 «Про затвердження порядку проведення моніторингу якості освіти»

- Лист Міністерства освіти і науки України від 06.11.2015 № 1/9535 «Про визначення рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку за допомогою кваліметричної моделі»

- Наказ МОН України від 17.06.2013 № 772 «Про затвердження орієнтовних критеріїв оцінювання діяльності дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів»

- Наказ по ЗДО «Про організацію проведення моніторингу в ЗДО»

- Наказ по ЗДО «Про підсумки проведення моніторингових досліджень»

Методичні рекомендації щодо оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку за допомогою кваліметричної моделі.

Якість дошкільної освіти визначають за багатьма параметрами, основними з яких є цілісний гармонійний розвиток дитини дошкільного віку та її готовність до наступної ланки освіти – початкової школи – і життя в сучасному соціумі. Отримати цілісне уявлення про рівень розвитку та вихованості дитини і співвіднести фактично досягнені результати з очікуваними, що необхідно для коригувально-розвивальної роботи з дітьми, дає змогу кваліметричний підхід до організації освітнього моніторингу оцінювання якісних показників за допомогою кількісних балів (за методикою доктора педагогічних наук Г Єльникової). Крім того, такий підхід сприяє створенню оптимальних умов для найбільш повного розкриття потенційних можливостей кожної дитини.

Факторами оцінювання є очікувані кінцеві результати набуття компетенції випускником закладу дошкільної освіти перед його вступом до школи, зазначені у змісті освітніх ліній Базового компонента дошкільної освіти: фізичний розвиток і здоров'я дитини; соціальний розвиток; екологічний розвиток; предметно-практична діяльність і художньо-естетичний розвиток; ігрова діяльність; сенсорно-пізнавальний розвиток; мовленнєвий розвиток.

Кожен фактор має критерії, що відповідають тим видам компетенції, яких набувають діти в межах зазначеного фактора. Оцінюють кожен критерій у балах (від 0 до 4) залежно від рівня сформованості відповідної компетенції та біологічної зрілості. Для оцінювання критеріїв використовують такі методи, як спостереження, бесіда, аналіз результатів діяльності дитини.

Невід'ємною складовою системних моніторингових досліджень є кваліметрична модель оцінювання рівня розвитку та вихованості дитини

дошкільного віку (далі – кваліметрична модель). Вона містить фактори, критерії і показники такого оцінювання.

Кваліметрія – це наука про методи кількісного оцінювання якості (від латинського «квалі» – якість і давньогрецького «метріо» – вимірювати). Сутність кваліметричного підходу полягає в тому, що будь-яке якісне явище можна розкласти на фактори та критерії, які допомагають розкрити це явище; визначити вагомість факторів, тобто їх пріоритетність, та оцінити кожний критерій у межах від 0 до 4. Чим вищий рівень розвитку того чи іншого критерію, тим вища його оцінка.

Кваліметрична модель містить:

- протокол оцінювання рівня розвитку дитини старшого до шкільного віку (далі – Протокол);
- кваліметричну модель оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку (далі – Програма);
- діаграму з показниками невикористаних резервів розвитку дитини старшого дошкільного віку (далі – Діаграма);
- портрет розвитку дитини (далі – Портрет) з результатами моніторингу рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку.

Кваліметрична модель передбачає здійснення оцінювання на початку і в кінці навчального року. Якісні показники оцінюють за допомогою кількісних балів. Під час внесення показників до програми всі розрахунки відбуваються автоматично і відбиваються на Діаграмі та в Портреті.

Здійснюючи експертизу, вихователі заповнюють Протокол, у якому в балах оцінюють компетенції дітей, орієнтуючись на зміст Базового компонента дошкільної освіти (знає, обізнана, розуміє, усвідомлює, здатна, дотримується, застосовує, виявляє ставлення, оцінює).

Орієнтовні показники оцінювання критеріїв:

- 4 бали – компетенція сформована в повній мірі;
- 3 бали – компетенція сформована в достатній мірі;
- 2 бали – компетенція сформована посередньо;

1 бал – компетенція сформована мінімально;

0 балів – компетенція не сформована.

Аналізуючи оцінки, наведені в моделі, можна одразу зроби ти висновок про те, які складові потребують доопрацювання. Так, завдяки аналізу за кожним критерієм чітко простежуються слабкі сторони, конкретні напрями, над якими педагог має попрацювати, щоб підвищити якість своєї роботи над розвитком компетенції кожної дитини. Подібне оцінювання може здійснювати як сам педагог, так і вихователь-методист закладу дошкільної освіти.

Для ефективного планування роботи з дітьми в старшій групі рекомендують здійснювати оцінювання розвитку дітей на початку навчального року у вересні-жовтні (перше оцінювання). За результатами оцінювання доречно скоригувати план роботи, щоб приділити належну увагу тим компетенціям, які в дітей недостатньо сформовані. За результатами першого оцінювання керівник закладу освіти не повинен приймати жодних управлінських рішень, оскільки перевірку здійснюють виключно для корекції освітньої діяльності вихователя.

Друге оцінювання розвитку дітей доцільно проводити у квітні травні. За його результатами визначають сумарний кінцевий показник рівня розвитку та вихованості дитини старшого дошкільного віку. При цьому Діаграма дасть змогу з'ясувати невикористані резерви розвитку дитини. Ці та інші матеріали моніторингу можуть бути використані для забезпечення наступності між дошкільною та початковою ланками освіти.

Звертаємо увагу на те, що використання кваліметричної моделі оцінювання розвитку дитини старшого дошкільного віку можливе лише за наявності комп'ютера та за бажанням педагогічного колективу закладу.

Комп'ютерну програму оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку розміщено на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України за посиланням: <http://mon.gov.ua/activity/education/doshkilna/norm-baza.html>.

Щоб скористатися наведеним посиланням, його слід скопіювати на комп'ютер. Відтак потрібно ознайомитися з інструкцією, у якій описано порядок роботи з кваліметричною моделлю.

Протокол
оцінювання рівня розвитку дитини старшого дошкільного віку
ЗДО: _____

Вихованець: _____

1- оцінювання; 2- оцінювання (потрібне підкреслити)

Фактор	Критерій	Бали оцінювання
I. Фізичний розвиток і здоров'я дитини	1 Біологічна зрілість (вага, зріст)	
	2. Здоров'язбережувальна компетенція	
	3 Особистісно-оцінна компетенція	
II. Соціальний розвиток	4 Родинно-побутова компетенція	
	5 Соціально-комунікативна компетенція	
III. Природничо - екологічний розвиток	6 Природничо-екологічна компетенція	
IV. Предметно-практична діяльність і художньо-естетичний розвиток	7 Предметно-практична компетенція	
	8 Художньо-продуктивна компетенція	
V. Ігрова діяльність	9. Ігрова компетенція	
VI. Сенсорно пізнавальний розвиток	10 Сенсорнопізнавальна компетенція	
	11 Математична компетенція	
VII. Мовленнєвий розвиток	12 Комунікативна компетенція	
	13 Мовленнєва компетенція	

Критерії оцінювання:

- 4 бали — компетенція сформована в повній мірі;
- 3 бали — компетенція сформована в достатній мірі;
- 2 бали — компетенція сформована посередньо;
- 1 бал — компетенція сформована мінімально;
- 0 балів — компетенція не сформована.

Дата: «__» _____ 20__ рік

Педагоги: _____

(підпис)

(П.І.Б.)

(підпис)

(П.І.Б.)

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Охарактеризуйте групи батьків дітей, які відвідують ЗДО.
2. В чому полягає сутність принципів взаємодії з батьками.
3. Моніторинг ефективності роботи педагога ЗДО з родиною.
4. В чому полягає сутність проведення моніторингу ЗДО
5. Дати характеристику поняття «якість послуг дошкільного закладу»

ЛІТЕРАТУРА

1. Швайка Л. А. ШЗЗ Педагогічний моніторинг у ЗДО [Текст] Х. : ВГ «Основа», 2017 —192 [1] с. — (Серія «ЗДО. Вихователю»).
2. Матвієнко О. В. Принципи виховання та розвитку особистості. Загальні методи виховання // О. В. Матвієнко практикум з курсу „Теорія виховання”. К., 2001 – С. 60–75.
3. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка: навч. посіб. / М. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1996 – 452 с.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОСВІТНИЦТВА БАТЬКІВ: ЗМІСТОВИЙ КОМПОНЕНТ

ТЕМА 2.1 ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ БАТЬКІВ

1. Педагогічна культура батьків; рівні культури батьків

Цілеспрямований науковий пошук у роботі школи з сім'ями учнів, реалізація сучасних підходів до педагогізації батьків неможливі без інновацій, які мають власну логіку і закономірності. Однак на практиці в більшості навчальних закладів, де намагаються працювати з батьками, формуючи їхню педагогічну культуру в інноваційному режимі, ця робота має стихійний і хаотичний характер. Зумовлено це тим, що на теоретичному рівні досі не розкрито сутність та структуру феномена «**формування педагогічної культури батьків**». Без цього неможливо осмислити традиції та досвід минулого й накреслити інноваційні шляхи педагогізації сім'ї.

Спробуємо з сучасних позицій проаналізувати феномен формування

педагогічної культури батьків і визначити площину його практичного застосування. Аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних дослідників свідчить, що можна розглядати формування педагогічної культури батьків як систематичну і змістовну програму, метою якої є поширення інформації, знань і навичок в різних аспектах діяльності батьків (широке тлумачення), або як формальну спробу підвищити свідомість батьків щодо виховання своїх дітей і озброїти їх певними виховними навичками (вужке тлумачення). Метою формування педагогічної культури батьків є розвиток у них рис вихователів і допомога у виконанні функцій вихователів.

Одночасно це накопичення психолого-педагогічних знань, необхідних батькам для виховання дітей і самовиховання (саморозвитку) власне батьків. Перше завдання пов'язане з набуттям знань з різних аспектів фізичного, морального, інтелектуального розвитку дітей. Самовиховання (саморозвиток, самоосвіта) батьків означає зростання самосвідомості і встановлення власної шкали цінностей.

Самовиховання батьків у цьому контексті означає такий розвиток особистості, який сприяє добробуту дітей і всієї родини в цілому. Формування педагогічної культури батьків – постійно діючий процес саморозвитку дорослих, заснований на свідомому прагненні їх до вдосконалення своєї особистості. І це процес розвитку не тільки однієї особистості – батька чи матері, це спільне вдосконалення всіх членів родини.

У широкому розумінні формування педагогічної культури батьків можна розглядати **як виховання самих батьків**. У цьому випадку до нього, крім питань, безпосередньо пов'язаних з вихованням дітей, включаються й інші необхідні для життєдіяльності сім'ї знання й уміння, а саме: знання законодавства про шлюб і сім'ю; оволодіння навичками ведення хатнього господарства; знання про фізичні та фізіологічні особливості дитячого організму, дитячі хвороби; формування стосунків між членами сім'ї та ін.

Отже, проаналізувавши феномен формування педагогічної культури батьків, доходимо висновку, що широке його визначення більш вдале, ніж

вузьке, оскільки воно враховує, що розвиток дитини і вплив на цей розвиток тісно пов'язані з добробутом, внутрішньою атмосферою, взаємостосунками і способом життя родини, а не тільки з певними методами виховання дітей і формування їх поведінки.

Формування педагогічної культури батьків – це спеціально організована спроба допомогти сучасній сім'ї у виконанні нею функцій виховання. Урешті-решт ідеться про право дитини на таких батьків, які здатні забезпечити їй можливість всебічного розвитку і сімейного добробуту. У такому вигляді формування педагогічної культури батьків є частиною соціальної політики сучасного українського суспільства, оскільки загальновідомо, що послаблення виховної ролі сім'ї стає серйозною проблемою соціальної політики в будь-якій державі. Сім'я – це основа суспільства і замінити її не може жодна офіційна організація чи установа.

Вважаємо за необхідне спеціально підкреслити, що формування педагогічної культури батьків ми розглядаємо окремо від сімейної психотерапії і консультації з питань сім'ї та шлюбу (аж ніяк не применшуючи важливість і необхідність таких у справі педагогізації батьків).

Формування педагогічної культури сім'ї – це просвітницька робота школи, учителів, звернена до свідомості батьків і матерів учнів. І хоча емоційний бік відіграє важливу роль у формуванні педагогічної культури батьків, головне тут – виконання функцій, пов'язаних з нормальною життєдіяльністю родини, розвитком взаємостосунків між членами сім'ї, здатність до виховання дітей.

Формування педагогічної культури батьків передовсім тісно пов'язане як з виховними функціями батьків, так і з тим, як треба розуміти поняття «батьки». З погляду суспільства бути батьком чи матір'ю – означає передовсім задовольняти основні потреби дитини, піклуватися про її здоров'я, розвиток і щастя. З погляду педагогіки і психології сюди належить включити і взаємостосунки з дітьми, їх виховання, спрямоване на розвиток особистості дитини. У соціологічному плані формування педагогічної

культури батьків сприймається в тісному зв'язку з розвитком сімейної спільноти. Таким чином, формування педагогічної культури батьків включає інструктаж, інформування і навчання батьків з метою допомоги їм усвідомити свою роль у розвитку сімейних зв'язків, краще піклуватися про здоров'я дитини, розвивати її особистість (в плані інтелектуальному, соціальному, етичному, естетичному та ін.), а також її свідомість.

Головне завдання ЗДО та вихователів – допомогти батькам у виконанні ними функцій вихователя. Під цими функціями розуміємо створення не тільки оптимальних взаємостосунків між батьками та їхніми дітьми, а й належних передумов для цього, тобто певного способу життя і взаємозв'язків усіх членів родини. Однак формування педагогічної культури батьків – це не тільки спеціально організована педагогічна робота, яка має запобіжний характер. Це галузь виховання й перевиховання дорослих, яка охоплює і батьків, і дітей (опосередковано), і всю родину в цілому, і яка може бути корисна і необхідна навіть тим, хто не відчуває проблем, виховуючи своїх дітей.

В останні роки в педагогічній періодиці, в засобах масової інформації, у судженнях педагогів-практиків постає питання про необхідність спеціально організованої роботи з формування педагогічної культури. Аналіз сучасного українського суспільства і стану сім'ї в ньому, проведений нами, свідчить, що сім'я часто нездатна створити сприятливі умови для соціалізації дитини, а ця нездатність призводить до виникнення різноманітних соціальних проблем. У спеціальних дослідженнях і публікаціях констатуються як факти послаблення сучасної сім'ї, так і факти зміцнення сім'ї з підвищенням рівня її педагогічної культури. Отже, на нашу думку, необхідність формування педагогічної культури батьків пов'язана саме з кризою сучасної української сім'ї та нездатністю значної кількості батьків виховувати своїх дітей згідно з вимогами суспільства. Водночас необхідність формування педагогічної культури батьків справа необхідна для суспільства, успіх якої цілком залежить від того, хто, де, як її здійснює. Спробуємо дати відповідь на ці

запитання.

За сучасних умов інформаційний простір для більшості батьків обмежений телебаченням і радіо новинами, американськими бойовиками і трилерами, книги і журнали для батьків у зв'язку з їх непомірною вартістю в сім'ях майже відсутні. Водночас центр роботи з формування педагогічної культури батьків перемістився у загальноосвітню школу, а головним провідником педагогічних знань став учитель. У сучасних умовах саме інформаційний підхід, здійснюваний учителем щодо батьків учнів свого класу стає домінуючим у справі формування педагогічної культури сім'ї. Інформаційний підхід доступний як учителю, так і батькам, які самі вирішують, що із пропонованої інформації вони беруть на озброєння у своїй повсякденній практиці. Крім того, інформаційний підхід дає змогу уникнути елементів авторитарності і примусовості в справі формування педагогічної культури батьків, нав'язування їм готових рецептів виховання дітей.

У сучасних умовах, коли держава не вимагає від батьків обов'язкової педагогічної культури, знання, які вчитель дає батькам, повинні мати практичну спрямованість, повинні інструктувати, допомагати, підтримувати і вчити батьків правильній поведінці в певних ситуаціях сімейного життя. Знання, спрямовані на формування педагогічної культури батьків, можуть застосовуватися для профілактики негативних явищ у сімейному житті, у процесі виховання дітей, для вирішення типових життєвих ситуацій, обмірковування допущених помилок і способів їх виправлення. Саме цей підхід був застосований нами для розробки комплексу занять з батьками учнів загальноосвітніх шкіл.

В організації занять з батьками найбільш доцільною, на нашу думку, переважає індивідуальна робота з групами батьків, педагогічне спілкування з конкретними членами родин, з відходом при цьому від традиційного монологу вчителя (лекції, бесіди) і широким використанням психолого-педагогічного консультування членів родин з питань освіти й виховання дітей, тестування батьків і дітей, запровадження тренінгів,

практикумів, рольових ігор тощо, спрямованих на встановлення в сім'ях міцних морально-етичних зв'язків між дорослими і дітьми, атмосфери взаєморозуміння, співробітництва, емоційної співпричетності усього того, що необхідне для гармонійного розвитку особистості дитини в сім'ї.

На часі створення інноваційного комплексу програм загальнопедагогічного навчання, психолого-профілактичного й корекційно-педагогічного консультування і тренінгу різних груп батьків. Цій роботі має передувати розробка методики вивчення і психолого-педагогічного діагностування сімей дітей.

Установлено, що вивчення сімей учнів відіграє важливу роль у формуванні педагогічної культури батьків, допомагає скласти уявлення про кожну конкретну родину, її виховні можливості, рівень педагогічної компетентності, засоби впливу на дитину тощо. Розпочинати таку роботу доцільно з першого відвідування сім'ї, яке бажано зробити ще на початку навчального року. Це дасть можливість познайомитись з членами родини учня, побачити його самого в домашній, звичній для дитини обстановці. Під час таких «візитів» необхідно пам'ятати, що в цей час батьків найбільш цікавить підготовленість їх дитини до школи, тому педагогу слід розвивати і підтримувати прагнення батьків створити необхідні умови для учня. Варто передусім поцікавитись, де дитина буде гратися, освітленням робочого місця, відповідністю його гігієнічним вимогам, наявністю необхідних допоміжних засобів (зручний стілець, пуопітр для книжок) Розмова з батьками має бути доброзичливою. Під час першого відвідування не варто робити критичних зауважень стосовно дитини (навіть якщо вони і виникають у вчителя). Але, коли вихователь помітив якісь небажані якості, наприклад непосидючість, він має тактовно звернути увагу батьків на те. Але при цьому жодного разу недопустимо залякувати «труднощами». Бесіда з батьками повинна мати цілеспрямований характер, сприяти створенню в них чіткішого уявлення щодо вимог ЗДО. Під час таких відвідин батьки часто висловлюють свої сумніви, побоювання щодо складності перебування для їхньої дитини в ЗДО,

звертаються за порадою до педагога. Вихователю необхідно уважно вислухати їх, за потреби зняти побоювання, сумніви, порекомендувати конкретні види діяльності, які допоможуть у вихованні тих чи інших якостей у дитини.

В основу формування вихователем педагогічної культури родини треба покласти взаємну зацікавленість дитиною, її фізичним, духовним, інтелектуальним розвитком. Одне з головних завдань педагога – знайти контакт з батьками, адже дуже часто сім'я стикається з серйозними труднощами у вихованні дітей, і якщо батьки в такій ситуації відчують приязнь, довіру до вихователя, то вони скоріше підуть на контакт з ним, сприймуть його інформацію, рекомендації, що завжди матиме позитивні наслідки.

Для ефективного вирішення всіх цих питань педагогу необхідно володіти певними особистісними якостями. Передовсім це вміння уважно вислухати батьків. Адже досить часто такі зустрічі зводяться до монологу вчителя з потоком негативної інформації. І єдина мета, якої можна в такий спосіб досягти, – це відвернути батьків від ЗДО, прищеплювати бажання звертатися зі своїми проблемами до педагогів, вихователів. Не одержуючи професійних порад, педагогічної підтримки, батьки починають вживати різноманітні “виховні” заходи на свій розсуд, що може призвести до небажаних наслідків.

Проте формування педагогічної культури батьків не завжди передбачає формулювання конкретних педагогічних рекомендацій чи порад. Досить часто батькам потрібна лише можливість поділитися своїми хвилюваннями, думками. Завдання педагога полягає в умінні вислухати, оскільки розповідаючи, батьки аналізують учинки дитини і свою реакцію на них. Педагогу в таких випадках потрібне вміння спрямувати розповідь у належному напрямі, допомогти всебічно, глибоко, цілеспрямовано поглянути на реальну проблему.

Внаслідок такої роботи в педагога складається більш конкретне

уявлення про учнів і їхніх батьків, що допоможе в роботі з батьками, у **формуванні їх педагогічної культури.**

1. Сімейна атмосфера: доброзичлива; дружелюбна; нестійка; байдужа; гнітюча, недоброзичлива.
2. Хто з батьків більше приділяє уваги дітям.
3. Система виховного впливу: єдність всіх членів сім'ї у питаннях виховання дитини; відсутність чи наявність конфліктів з приводу виховання дітей; відсутність виховання як системи цілеспрямованого впливу.
4. Рівень психолого-педагогічних знань і практичних умінь. Наявність (відсутність) інтересу і бажання поповнювати свої психолого-педагогічні знання.

Крім виявлення загального стану сімейної атмосфери необхідно мати дані, що стосуються характеру виховного впливу батьків на дитину. Тут бажано з'ясувати такі питання, як ставлення батьків до дітей (повна опіка, рівне, дбайливе, байдуже, таке, що пригнічує особистість дитини); що саме є основним предметом турботи батьків (здоров'я дитини, навчальна діяльність, розвиток пізнавальних інтересів, художні, спортивні здібності); на основі яких знань виховується дитина (використання життєвого досвіду і народно-сімейних традицій, поради теле- і радіопередач, читання психолого-педагогічної літератури, відвідування спеціальних заходів для батьків, консультації вчителя).

З'ясування цих питань має на меті: виявлення знань батьків про загальні методи виховання дітей; виявлення ступеня розуміння батьками слухності застосування тих чи інших методів виховання, яким методам батьки надають перевагу; вивчення практики застосування в сім'ї тих чи інших методів виховання дітей.

На основі систематизації одержання даних доцільно скласти «Педагогічний паспорт сім'ї», в якому занотувати найбільш характерні для кожної конкретної сім'ї відомості. Форма такого «Паспорта» цілком довільна. Ця

копітка, але важлива робота допоможе вчителю скласти чітке і повне уявлення про кожну сім'ю свого класу, що сприятиме подальшому формуванню педагогічної культури сім'ї, залученню батьків до систематичної роботи над собою, винайденню адекватних шляхів поліпшення виховного процесу в родині. Як вже зазначалося, робота вчителя загальноосвітньої школи з формування педагогічної культури батьків розпочинається з вивчення сім'ї різнманітними методами: спостереження, відвідування родини, опитування, творчі роботи учнів, анкетування. При цьому важливо дотримуватися двох обов'язкових умов: кожний з методів треба застосовувати в органічній єдності один з одним і кожний має виконувати стосовно інших компенсуючу й контролюючу функції. Цим, звичайно, не вичерпується арсенал прийомів вивчення сімей учнів. Вибирати їх необхідно, виходячи з конкретних умов регіону, школи, класу.

Наприклад, застосовується *метод ретроспективного аналізу* біографій. Суть його полягає в тому, що учні пишуть твори на теми: «Я і моя сім'я в минулому, сьогодні, у майбутньому», «Я», «Мій родовід», «Портрет моєї сім'ї». Цей метод потребує доброзичливості і великого педагогічного такту. Обговорювати такі твори, цитувати їх у класі, на батьківських зборах або заняттях з батьками недопустимо.

Для уточнення власних міркувань щодо окремих сімей вчителю корисно використовувати тестування батьків, яке розкриває їхні позиції стосовно один одного і характеризує загальну атмосферу сім'ї. У зв'язку з тим, що в останні роки Україна стає все відкритим суспільством, на книжковому ринку з'являється все більше наукових праць фахівців з США, Канади, Англії, ФРН з проблем сімейної терапії, сімейного консультування, психодіагностики. Одним з головних методів дослідження в таких роботах є тестування. Тести набувають все більшого поширення в дослідженнях вітчизняних науковців з проблем профорієнтації і профвідбору, формування особистості, її розумових та морально-вольових якостей. Успішним є метод тестування і при дослідженні проблем родинного виховання, зокрема

формування педагогічної культури батьків.

2. Сімейні цінності як основний аспект розвитку дошкільника

*У сімейному конфлікті винен більше
не той, хто вибухає, а той, хто
натискає кнопку.
Ілля Шевельов*

Сімейні цінності сучасного українського суспільства представлені:

– соціальними цінностями традиційної сім'ї (взаємодія на рівні подружжя, батьківства, спорідненості; побудована на основі любові, співучасті, розуміння тощо), яка має своїм результатом народження дітей, їхнє виховання і розвиток, задоволення потреб кожного члена родини (матеріальних, побутових, статевих, захисних та ін.);

– індивідуальними цінностями сім'ї та суб'єктивними виборами особистісно прийнятних поведінкових конструктів, які мають різноманітні прояви, включаючи інноваційні.

Сімейні цінності, у широкому розумінні, є цінностями-нормами, виступають орієнтаційною основою й одночасно критерієм оцінювання дійсності та вибору відповідного вчинку і дії (І. Дементьєва, О. Дробницький, О. Дибіна, М. Нікітіна, Н. Розов). Вони, на думку А. Федулова, є соціокультурними перевагами в шлюбно-сімейних сферах (сфері дошлюбної поведінки та вибору шлюбного партнера, сфері батьківства, сфері шлюбно-сімейних взаємин, сфері шлюбно-сімейних ролей, сфері подружжя). У цьому розумінні сімейні цінності пов'язані з ціннісними орієнтаціями членів сім'ї, здатні задовольняти їхні потреби, інтереси та цілі. Цінності конкретної сім'ї визначають її культуру як сукупність матеріальних і духовних цінностей, які є результатом історичного розвитку. Члени сім'ї (і діти), діючи в рамках сімейних цінностей (культури сім'ї), виступають одночасно як об'єкти культурних взаємодій і суб'єкти, творці цих цінностей. **На процес формування і розвитку системи сімейних цінностей впливають три**

основні фактори:

- історичні умови, в яких розвивалися і формувалися ціннісні уявлення про сім'ю та сімейні взаємини;
- культурно-ідеологічні аспекти життєдіяльності суспільства та сім'ї;
- економічні фактори, які в той чи інший спосіб впливають на ціннісну сферу родини.

Усвідомлюючи значущість сім'ї як соціального інституту життєдіяльності людини, ціннісної систем її творення, функціонування та розвитку, автори стурбовані, насамперед, молодим поколінням, їхньої готовністю до майбутнього сімейного життя на основі традиційних для України сімейних цінностей, родинних традицій, українських звичаїв, подружніх і батьківсько-дитячих взаємин. Для забезпечення такої готовності й започатковано створення програмно-методичного комплексу “Сімейні цінності” для учнів старших класів, який згодом має стати системоутворювальною основою цілісної системи сімейного виховання дітей та учнівської молоді в Україні.

Гармонійний і щасливий шлюб передбачає соціальну зрілість подружжя, підготовленість до активної участі в житті суспільства, здатність матеріально забезпечувати свою сім'ю, відповідальність, гнучкість. Найбільш вдалі шлюби в тих людей, які цінують у своєму партнері надійність, вірність, любов до родини.

Порушення сімейних взаємин. Основною причиною порушення взаємин у сім'ї є різні уявлення подружжя про основні сімейні цінності. Розбіжності в системах ціннісних орієнтацій можуть бути підґрунтям багатьох сімейних конфліктів, зокрема таких, як: конфлікт сімейних ролей, боротьба за лідерство в сім'ї, конфлікт як засіб зняття напруження, конфлікт як захист власного «Я». В основі кожного з них лежить суперечність між сформованими до шлюбу ціннісними уявленнями кожного з подружжя про функції чоловіка і дружини в сім'ї та способи їх реалізації.

Позитивні типи ставлення – прийняття, взаємодія, свобода активності, повага до прав кожного – забезпечують партнерські стосунки та егалітарний (рівноправний) устрій життя сім'ї. Порушення у сімейних взаєминах, як правило, пояснюються наявністю значної емоційної дистанції між членами родини, пов'язаної з прагненням уникнути контакту, неприйняттям особистості партнера або надмірною емоційною зосередженістю на ньому, що виявляється в опіці, захисті, вимогливості та спробі будь-що підігнати його під уявлюваний образ чоловіка, дружини або дитини.

Психологічний клімат сім'ї. Будь-яка сім'я є групою. І як і у будь-якої групи психологічний настрій у сім'ї, від якого залежить регуляція поведінки та діяльності, називається психологічним кліматом. Розрізняють два типи психологічного клімату сім'ї: **сприятливий і несприятливий.**

Сім'ї з несприятливим психологічним кліматом характеризуються напруженістю чи навіть конфліктністю міжособистісних стосунків, члени сім'ї байдуже або й негативно ставляться один до одного, для них властиве почуття незахищеності, емоційного дискомфорту від перебування в сім'ї.

Ознаками сприятливого психологічного клімату сім'ї є:

- високий рівень колективної єдності, згуртованість;
- подружня сумісність;
- можливість всебічного розвитку особистості кожного її члена;
- висока доброзичлива вимогливість членів сім'ї один до одного;
- почуття захищеності та емоційної задоволеності;
- гордість за належність до своєї сім'ї;
- висока внутрішня дисциплінованість, принциповість, відповідальність;
- бажання і вміння розуміти інших;
- можливість вільно висловлювати власну думку з будь-якого питання;
- прагнення її членів проводити вільний час у домашньому колі, виконувати домашню роботу, разом подорожувати;

– відкритість сім'ї, добрі стосунки з родичами, сусідами, друзями, знайомими;

– взаємна терпимість і коректність у випадках розбіжності;

– прагнення до спільного розв'язання сімейних проблем, здатність долати життєві труднощі тощо.

Найяскравіше психологічний клімат проявляється у сумісності людей, об'єктивним показником якої є сам факт збереження сім'ї, а суб'єктивним – відчуття членами сім'ї психологічного комфорту, надійності, захищеності, задоволення від спілкування один з одним.

Основні критерії психологічного клімату: схожість сімейних цінностей, функціонально-рольова узгодженість, соціально-рольова адекватність, емоційна задоволеність, адаптивність у сімейних відносинах, спрямованість на сімейне довголіття.

Основні особливості:

1. Схожість сімейних цінностей відображає єдність поглядів і ставлень членів родини до загальноприйнятих норм, правил, принципів формування, розвитку та функціонування сім'ї.

2. Функціонально-рольова узгодженість становить собою динамічний показник психологічного клімату сім'ї і відображає рівень таких соціально-психологічних механізмів внутрішньо-сімейної взаємодії, як розуміння, підтримка, довіра та терпимість між членами родини. Тісний взаємозв'язок і взаємовплив один на одного надають сім'ї стабільності та стійкості.

3. Соціально-рольова адекватність зумовлюється рольовою структурою сім'ї, відображає рівень реалізації міжособистісних, внутрішньо-сімейних очікувань: від кожного члена сім'ї очікують виконання певної ролі (батько – чоловік, лідер, опора тощо; дружина – турботлива мама, господиня, берегиня домашнього вогнища тощо; донька, син – помічники батьків, опора в майбутньому тощо).

4. *Емоційна задоволеність* показує характер емоційного прийняття один одного та поваги в сім'ї. Емоційні зв'язки між членами сім'ї опосередковуються їхньою спільною діяльністю, завданнями, які поставлені перед всією родиною. Ступінь цього показника визначається багатьма факторами, зокрема: рівнем освіти батьків, мотивами укладання шлюбу, характером подружніх взаємин, цілями виховання дітей, методами досягнення результату тощо.

5. *Адаптивність у сімейних взаєминах* характеризується здатністю дорослих членів сім'ї пристосовуватись до соціально-психологічної атмосфери сім'ї після трудового дня.

6. *Спрямованість на сімейне довголіття* становить собою постійну потребу в нових сімейних цілях, розумне їх планування та підтримку активності всіх членів сім'ї в їх досягненні. Задоволення від реалізації цілей – важлива умова підтримки активності сім'ї.

Найпоширенішими чинниками нестабільності шлюбу є: чорно-біле мислення, дуже висока або дуже низька оцінка подій, ситуацій; постійна схильність до узагальнень (“ти завжди так поводишся”, “це мені ніколи не вдасться”); постійна критика, застосування негативного фільтру, концентрування на невдачах і помилках; применшення позитивних факторів, відкидання будь-якого позитиву; звичка робити поспішні висновки; надзвичайно емоційне сприйняття світу.

Найпоширеніші міфи стосовно створення сім'ї:

1. Для створення сім'ї достатньо одного лише кохання. Міф, оскільки перед вступом у шлюб варто замислитися, що ж вас об'єднує, адже не тільки кохання буде присутнє в щоденному сімейному житті.

2. Протилежності притягуються. Міф, оскільки в спільному сімейному житті протилежності, які притягують на етапі знайомства, пізніше будуть лише дратувати і викликати сімейні суперечки.

3. Дружина повинна робити чоловіка щасливим, а чоловік – дружину. Міф, щастя кожної людини в її руках. Не можна звинувачувати у незгодах іншу людину, адже ваше щастя ви робите самі, так само, як і нещастя.

4. Люди звикають один до одного, “притерпиться – полюбитися” – каже народне прислів'я. Але незадоволеність партнером, неприйняття певних сторін його характеру, звичок із часом тільки посилюються.

5. У сім'ї не важлива матеріальна сторона стосунків, головне – кохання.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Діяльність вихователя з формування педагогічної культури батьків.
2. Педагогічна культура сучасної української сім'ї.
3. В чому полягає сутність сімейних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алешина Ю. Цикл розвитку семьи: исследования и проблемы / Ю. Алешина // Вестник МГУ Психология. – Сер. 14. – 1987. – № 2. – С. 21–27.

2. Антонов А. Социология семьи / А. Антонов, В. Медков. – М. : Просвещение, 1996. – 304 с.

3. Антонова Н. Культурно-дозвіллева діяльність як засіб соціалізації особистості / Н. Антонова // Соціальна педагогіка і адаптивність особистості. – Суми, 1994. – С. 385–389.

4. Сімейні цінності: практико-орієнтований посібник до навчальної програми “Сімейні цінності” 8–9-х класів] / [О. В. Мельник, Т. В. Кравченко, Л. В. Канішевська, І. П. Білоцерківець]. – Івано-Франківськ: НАІР, 2014 – 136с.

ТЕМА 2.2 СІМЕЙНІ АСПЕКТИ КОМПЕТЕНЦІЇ БАТЬКІВ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

1.Сімейні взаємини в сучасній українській сім'ї

В українських родинах дітей завжди вчили тому, що людина невіддільна від свого роду, нації. Головним охоронцем ладу в родинах та суспільних взаєминах був звичай. Він зобов'язував кожного члена роду досконало вивчати і знати до сьомого коліна свій родовід та пов'язані з ним життєві успіхи. Повага і любов до свого роду, рідної сім'ї, землі, національних звичаїв і традицій шанувалися. Це підтверджується писемними

пам'ятками, переказами, у предметах побуту, сімейних реліквіях, портретах та іншою інформацією про життя наших предків.

Дбаючи про майбутнє дітей, батьки усвідомлювали, що передумовою успішного виховання є духовний зв'язок між поколіннями. Тому в родинному середовищі формувалися такі якості, як повага до старших, милосердя, доброта, щирість. Вихованням дітей у сім'ї опікувалася переважно мати. Вона стояла на сторожі доброї, лагідної, світлої атмосфери в домі. Тому ідеал людини, характер моралі, спосіб життя українців підпорядковувалися нормам, що є типовими для жінки. Звідси й генетичні риси національного характеру: сердечність, доброта, щирість, гостинність, працьовитість тощо. Дотримуючись норм народної педагогіки, батьки самі розвивали в собі добродійні цінності, власними вчинками формували те, що хотіли бачити в своїх дітях.

В основу традиційного родинного виховання покладалася спільна трудова діяльність батьків та дітей. Дівчаток залучали до праці по господарству, а хлопців – до ролі годувальника, захисника сім'ї. Батьки прищеплювали дитині не тільки трудові навички, а й любов до праці, виховували свідоме ставлення до неї, культуру праці, нетерпимість до неробства, ледарства та байдикування.

Сучасна сім'я. Сім'ї різняться між собою за такими ознаками:

- за кількістю дітей;
- за складом;
- за структурою;
- за типом лідерства в сім'ї;
- за сімейним укладом;
- за однорідністю соціального складу;
- за сімейним стажем;
- за якістю взаємин та атмосферою в сім'ї;
- за типом споживацької поведінки;
- за особливими умовами сімейного життя тощо.

Взаємодію сім'ї і суспільства можна відобразити як такі відносини: економічні, правові, моральні, педагогічні, психологічні, естетичні.

Сучасна сім'я має багато відмінностей від її традиційного уявлення, до основних з яких належать:

1. Зміна ціннісних орієнтацій дітей і їхніх батьків. Багато представників сучасної молоді не вірять в істинні цінності й добродійність, відчуваються обманутими. У системі життєвих цінностей в багатьох батьків переважають прагнення до збагачення, намагання виховати в дітей прагматичність, раціоналізм, волю до успіху. Благородство, доброта, вміння співчувати і допомагати іншим часто недооцінюються.

2. Відокремлення молоді сім'ї від родини. У сучасних умовах – це об'єктивний фактор, зумовлений соціально-економічним розвитком суспільства, його продуктивних сил, рівнем культури. Комплекс цих чинників забезпечує зміцнення й розвиток сім'ї як самостійного соціального інституту, який самостверджується без нехтування життєвим досвідом старших. Досить часто молода сім'я зазнає труднощів через побутову невлаштованість, матеріальні труднощі, професійно-виробничі негаразди, що впливає на виховання дітей.

3. Зменшення чисельності сім'ї. Зменшення народжуваності дітей спричинене загостренням конкуренції на ринку робочої сили, зайнятістю подружжя, зростанням матеріальних витрат на виховання, надмірним навантаженням на жінку-матір вдома та на роботі, несприятливими житловими, побутовими умовами, егоїстичним прагненням батьків «пожити для себе». Збільшення кількості одно дітних сімей зумовлює відчуженість між дітьми, егоїзм, оскільки вони не мають зразка виявлення турботи, поваги до інших.

4. Специфічність соціального укладу в міських та сільських сім'ях. Різниця в культурі сімейного життя в місті та селі впливає на розвиток дітей. Особливості ведення домашнього господарства у сільській місцевості сприяють залученню дітей до родинних справ, формують у них

працелюбність і повагу до праці інших, уболівання за сімейні справи, відповідальне ставлення до життя.

5. Залежність виховання від рівня освіти батьків. Існує пряма залежність між освіченістю батьків та успішністю їхніх дітей. Проте з посиленням зайнятості батьків, розширенням спектру якісних освітніх послуг, створенням різноманітних закладів державного та комерційного виховання така залежність поступово зменшується.

6. Вплив соціально-педагогічних умов. За теорією Абрахама Маслоу, якщо не задовольняти біологічних потреб людини, не гарантувати їй безпеки, не формувати її впевненості у тому, що і в майбутньому ці потреби будуть задоволені, то проблематично очікувати від неї діяльності, яка сприяє самореалізації. Потреби кожної людини структуруються за ієрархічним принципом у різній послідовності. Загалом – це біологічні потреби, безпека і впевненість у майбутньому, любов та належність до конкретної соціальної групи, само здійснення, самореалізація.

У 90-х роках ХХ століття у зв'язку з трансформацією соціально-економічної та політичної системи в Україні виникли серйозні проблеми щодо задоволення первинних, базових потреб як конкретних людей, так і великих соціальних груп. Це разом з іншими чинниками (екологічна ситуація, соціально-медичні проблеми, що виникли внаслідок Чорнобильської катастрофи) значно погіршило демографічне становище в Україні, що дало підстави стверджувати про тривожний процес депопуляції в останні роки ХХ та на початку ХХІ століття. Зміна соціальних, етичних та етнічних пріоритетів, прорив у вітчизняний інформаційний простір далеко не найкращих зразків масової світової культури спричинили, попри деякі й досить незначні для більшості населення позитивні впливи, нівелювання змісту людського життя, мети та ідеалів активності, ціннісної системи створення та розвитку сім'ї.

7. Обмеження позитивного впливу соціального оточення дитини. Урбанізація населення, лібералізація інформаційного простору, прагматизм

життя, дефіцит спілкування в сім'ї та з ровесниками, недостатня окресленість морального ідеалу на рівні державної гуманітарної політики та часткова втрата національних традицій і звичаїв спричиняють маніпулювання свідомістю дитини, деформують систему життєвих пріоритетів і цінностей сімейного життя.

Глобальне дослідження сімейних цінностей. Сімейні цінності різняться по всьому світові. Відсутність консенсусу щодо моральності чи аморальності народжень поза шлюбом. Організація The Gallup наприкінці 1990-х років проводила дослідження сімейних цінностей у 16 країнах чотирьох континентів. Результати вразили: люди з різних куточків землі зовсім по-різному сприймають сім'ю, відносини в ній і її традиції. Справді, те, що вважають морально прийнятним в одних країнах, в інших вважається аморальним.

2. Особливості виникнення сімейних конфліктів

Чи може сім'я жити без конфліктів? Чому виникають конфлікти в сім'ї? Як виходити із сімейних конфліктів? Конфлікт – це погано?

Конфлікт – крайнє загострення суперечностей (ідей, інтересів, потреб, оцінок, домагань тощо), які намагаються розв'язати емоційно.

Розрізняють такі види сімейних конфліктів:

- конфлікти, що виникають на основі незадоволеної потреби в цінності та значимості свого «Я», порушення почуття гідності зі сторони шлюбного партнера, нехтування ним, неповаги;
- конфлікти, причиною яких є незадоволеність у потребі одного чи обох з подружжя у позитивних емоціях; відсутність турботи, підтримки, розуміння;
- конфлікти через шкідливі звички одного з подружжя;
- фінансові розбіжності, які виникають на основі перебільшення потреб одного із подружжя;

- конфлікти на ґрунті незадоволених сексуальних потреб одного чи обох із подружжя.

Для вирішення подружніх конфліктів є доцільним: підтримувати почуття власної гідності; постійно демонструвати взаємну повагу; стримувати себе у проявах злості, гніву, роздратованості; не акцентувати увагу на помилках та прорахунках один одного; не дорікати минулим і, зокрема, колишніми помилками; намагатися не реагувати емоційно в суперечках, а раціонально розібратися в ситуації; пам'ятати, що у шлюбі важливі терпіння, поблажливість, підтримка, довіра.

Основні стилі вирішення конфліктів. Вирізняють п'ять основних стилів вирішення конфліктів.

1. Стиль суперництва (конкуренції). Людина прагне поставити власні цілі вище інтересів інших людей і взаємин із ними. За такої позиції вона постійно намагається «загнати іншого в куток», «поставити на місце». Поведінка такої людини стає неврівноваженою, нестерпною, негнучкою, агресивною. Вона прагне здійснювати контроль над усіма, підвищує вимогливість до інших, бажає суперництва, виявляє схильність до нападок і критики. Такий стиль поведінки не найкращий для примирення, адже здатний ще більше поглибити конфлікт. Якщо людина «перемагає» в конфлікті, то не відчуває радості перемоги, а зовсім навпаки.

2. Стиль уникнення (ухиляння). Людина, яка використовує цей стиль, не співпрацює з іншими для розв'язання проблеми, а просто ухиляється від неї. Відповідальність за вирішення тих чи інших питань перекладається на партнера. Навмисне уникнення конфлікту може призвести до поганих наслідків, оскільки обидві сторони не досягають жодної мети і не будують своїх взаємин.

3. Стиль компромісу. Людина, яка бажає частково задовольнити як свої домагання, так і прагнення партнера, відзначається компромісним типом поведінки. Але оскільки повністю інтереси пари не задовольняються, то обидві сторони зберігають напруження, незадоволення, що з часом

призводить до нових конфліктів. Компроміс – це серія кроків: чим більше затягується цей процес, тим гірші стосунки між партнерами. Часто вважають, що **компроміс** – чи не найкращий вихід із конфліктної ситуації. Але це не так. Якщо вирішується не дуже важлива справа або немає часу і компроміс дає змогу його зберегти – тоді доцільно використовувати цей стиль. А в інших випадках все-таки варто звернутися до співробітництва.

4. Стиль пристосування (поступки). Пристосування (поступка) – це стиль поведінки в конфлікті, за якого учасник конфлікту відмовляється від своїх інтересів заради інтересів іншої людини для підтримання з нею добрих взаємин. Така поведінка доцільна у стосунках із найближчими людьми, особливо коли необхідна допомога і підтримка для слабкого і хворого. Але якщо такий стиль використовувати постійно – це може призвести до того, що партнер весь час буде програвати. Це позначатиметься на особистому розвитку людини та її стосунках з іншими. Протилежна сторона, що звикла до перемог, завжди чекатиме нових поступок. Якщо ж людина спробує змінити свою поведінку, то її можуть звинуватити у підступності. У яких ситуаціях доцільний цей стиль? Насамперед тоді, коли відсутня зацікавленість, коли людина знає, що помиляється, коли вона впевнена, що інші види поведінки дадуть ще гірший результат. Не слід забувати, що партнер буде чинити тиск, очікувати і вимагати все більшого і більшого. Таким чином, стосунки можуть стати підозрілими і недовірливими. Отже, виникає запитання: поступливість не завжди впливає позитивно на ближніх? Можливо, і так. Але коли назріває сімейний конфлікт – не слід забувати про поступки.

5. Стиль співробітництва. Найкращим для вирішення конфліктних ситуацій вважається саме цей стиль. Співробітництво – це такий стиль поведінки, за якого людина прагне встановити рівновагу між власною метою та зацікавленістю в реалізації інтересів іншого. У цьому разі сторони займають взаємовигідну позицію “дорослий–дорослий”. Людині, яка

використовує стиль співробітництва, властивий пошук інформації та висловлення власної думки без агресії. Позиція осіб, які прагнуть вирішити конфлікти на основі співробітництва, розкривається в таких міркуваннях: «Одна голова добре, а дві краще», «Що добре для тебе, то добре для мене», «Разом ми сильніші». Спільна перемога складається не з окремих перемог кожного, а в результаті співробітництва двох.

Співробітництво сприяє подальшому зближенню людей, їхній єдності, взаємній турботі. Цей спосіб допомагає запобігти образливості, розірвати ланцюг неприємних стосунків між людьми вдома, на роботі, із друзями. У результаті такого підходу з'являються нові ідеї, творче співробітництво, задовольняються інтереси партнерів.

Динаміка конфлікту. У більшості випадків конфлікт зумовлений об'єктивною ситуацією. Але певний час вона може не усвідомлюватися. Тому цю стадію названо стадією потенційного конфлікту. Об'єктивація конфлікту відбувається лише після усвідомлення об'єктивної ситуації як конфлікту. Саме усвідомлення породжує конфліктну поведінку. Та нерідко реальний конфлікт виникає тоді, коли об'єктивних умов конфлікту немає.

Можливі такі варіанти співвідношення між образом конфліктної ситуації та реальністю:

1. Об'єктивно конфліктна ситуація існує, її учасники вважають, що їхні цілі, інтереси конфліктні, правильно розуміють сутність себе, інших, ситуацію загалом. Це адекватно усвідомлений конфлікт.

2. Об'єктивно конфліктна ситуація існує, сприймається як конфліктна, але усвідомлюється з певними відмінностями від реального контексту. Це неадекватно усвідомлений конфлікт.

3. Об'єктивно конфліктна ситуація існує, але не усвідомлюється. У цьому разі конфліктна взаємодія відсутня.

4. Об'єктивно конфліктної ситуації немає, але стосунки сприймаються як конфліктні. Це удаваний, помилковий конфлікт.

Існують різноманітні прийоми керування своїми емоціями й запобігання стресовим ситуаціям:

1. Прийом релаксації (розслаблення). Ігнорування тривожних думок, вибір зручної пози сидіння (якщо можливо), дихання через ніс, із кожним видихом повторення якогось слова чи простого речення (тривалість: 10–20 хв.);

2. Прийом витіснення тривожних думок. Блокування нав'язливих думок, що викликають хворобливі відчуття (чоловік запізнюється, мають прийти гості тощо). Дотримання рівного дихання, рахування вдихів і видихів;

3. Прийом фокусування. Зосередження всієї уваги на стресі, що викликає фізичний дискомфорт (концентрування на першопричині поганого стану, глибоке дихання, витіснення думок дає змогу зосередитися, усвідомити, що стрес – це власне відчуття незручностей, лише деталь буття, якої не треба боятися і яка загалом сприяє зібраності, самовладанню);

4. Прийом уявного виключення себе із ситуації. Типові приклади: втеча від проблеми, яка пригнічує, перенесення подумки з поганого місця, поганого настрою туди, де добре, надійно, комфортно (берег моря чи батьківський дім); півгодинна прогулянка на свіжому повітрі; відтермінування моменту, коли може спалахнути сварка. Така ізоляція чи обмежена поведінка – спроба виключити себе із ситуацій, в яких можна постраждати, отримати психологічну травму, зазнати емоційного приниження – це пасивний спосіб зняття емоційної напруги, відкладення розв'язку проблеми до моменту, коли настане краща психоемоційна і фізична форма;

5. Прийом нагнітання. Нагнітання наслідків, форсуючи, доводячи ситуацію до катастрофічного завершення. Це врешті-решт усвідомлюється: “І все – через таку дурницю” (посмішка у такому випадку неминуха і перешкоджає виникненню стресу);

6. Уміння прислухатися до своїх думок і правильно оцінити їх (оцінка

реальності). Часто варто запитати себе: “Чи насправді все так погано?”

Доцільно зосередитись на тому, що знаєш точно, а не на тому, що підказує уява;

7. Аутотренінг. З метою управління своїми емоціями і подолання конфліктності слід більше займатися вихованням власних почуттів. В ідеалі необхідно досягти того, щоб неприємне слугувало сигналом для появи позитивних емоцій, переконуючи себе: усе, що робиться, – на краще. Дуже важливо навчитися отримувати задоволення не лише від результату досягнення мети, але і з процесу цього досягнення, із найдрібніших радощів і відкриттів, з яких він складається (наприклад, не мучитися в поїзді, чекаючи кінця шляху, а намагатись отримати задоволення від самої подорожі; швидко переорієнтувати свої емоції і спрямувати їх в інше русло);

8. Самонавіювання. Формула «Я задоволений» і стеження за поступовим розслабленням м'язів обличчя автоматично викликають посмішку і знімають напругу. Корисними у зв'язку з цим є такі поради: уміти отримувати задоволення від того, що є; радіти усвідомленню того, що могло б бути й гірше. Варто пам'ятати: якщо не можна змінити обставини, необхідно змінити ставлення до них;

9. Почуття гумору. Жарт, розіграш – чудові засоби для того, щоб оволодіти своїм роздратуванням.

Правила поведінки у конфліктній ситуації:

1. Для з'ясування стосунків варто вибрати відповідний час (не слід цього робити під час сніданку чи обіду, коли поспішаєте на роботу).

2. Учіться з'ясовувати причини конфліктів, уважно слухати іншого і формулювати основні претензії без узагальнень на зразок “ти завжди”, “ти ніколи”.

3. Необхідно говорити тільки про предмет суперечки.

4. Не треба згадувати про попередні промахи партнера, варто забути про те, що було вчора (“Ти завжди так”).

5. Не слід влаштовувати контрнаступів (“А ти сам!”).

6. Не іронізувати, не ображати один одного і не втрачати контроль над собою.

7. Шукати вину треба не в партнері, а в собі. Коли ви не праві – признайтеся в цьому, коли ви праві – промовчіть.

8. У шлюбі важливе вміння співпереживати та розуміти партнера.

9. Варто уникати агресивної поведінки та не доводити справу до повного визнання вини і “капітуляції” партнера.

Правила конфліктної поведінки не вичерпують усіх можливих порад на випадок родинних конфліктів. Але, можливо, їх дотримання зменшить число конфліктів у майбутній сім’ї.

У подружньому конфлікті є як ризик зруйнувати стосунки, так і шанс вийти на їхній новий рівень, конструктивно долаючи кризу, здобуваючи нові життєві можливості. Отже, конфлікт може не тільки виступати як фактор дестабілізації сім’ї, але й виконувати конструктивну функцію. У стабільних сім’ях конфлікти відбуваються на загальному тлі позитивних взаємин подружжя, виконуючи конструктивну функцію. Так, виявляючи відмінності потреб, орієнтацій, намірів подружжя, конфлікти допомагають виробити єдині позиції і сприяють успішній адаптації партнерів до шлюбу.

Стабільність сім’ї значною мірою залежить від того, наскільки подружжю вдається досягти згоди стосовно своїх прав і обов’язків, загальних цілей і завдань, а також спільну позицію у веденні домашнього господарства, вихованні дітей, розподілі сімейного бюджету тощо.

Узгоджені дії подружжя обумовлені їхнім прагненням зробити вагомий внесок у спільні справи сім’ї. При цьому поведінку подружжя можна і слід розглядати як результат взаємних поступок і взаємного пристосування – оскільки чоловік і дружина взаємозалежні. Так поступово в сім’ї формується складна система взаємодії і співробітництва.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Соціальна відповідальність батьків.
2. Сімейні цінності. Педагогічна культура батьків; рівні культури батьків.

3. Можливості родини у психолого-педагогічному супроводі дитини.
4. Батьківський авторитет та його значення у вихованні дітей.
5. Реалізація педагогічних вмінь батьків у всебічному вихованні дошкільників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонова Н. Культурно-дозвіллева діяльність як засіб соціалізації особистості / Н. Антонова // Соціальна педагогіка і адаптивність особистості. – Суми, 1994. – С. 385–389.
2. Апуневич О. Мовне виховання дітей засобами народної педагогіки / О. Апуневич // Українське народознавство і проблеми виховання учнів : у 2-х ч. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 113–116.
3. Сухарева Л. С. Піклуємось разом з батьками. Робота з батьками дошкільників / Л. С. Сухарева. – Х. : Вид. група „Основа”: „Тріада”, 2008. – 128 с. (Серія: „ЗДО. Вихователю”.)

ТЕМА 2.3 РОДИНА – ПРИРОДНИЙ ОСЕРЕДОК ЛЮДСЬКИХ ПОЧУТТІВ. СІМЕЙНІ ТРАДИЦІЇ

1.Тлумачення понять: традиції, звичаї, обряди та свята

Спосіб внутрішнього життя людини традиційного суспільства містив у своїй основі ємне поняття ладу, тобто порядку, гармонії у всьому. Його дійсність досягалася за допомогою регламентації усіх сфер життя, котре проходило у певній циклічності: або за річним календарем, або за стадіями розвитку людини та її сім'ї.

Кожна важлива подія у системі такої циклічності акцентувалася певними символічними діями: **обрядами, ритуалами та святами** – найважливішими складовими народної духовної культури.

Обряд – це традиційна символічна дія, яка супроводжує важливі моменти буття людини; сукупність традиційних умовних дій, котрі в образно-символічній формі виражають усталені зв'язки людей з природою та поміж собою; це особлива колективна символічна дія, яка призначена для того, щоб наочно – образними засобами оформити й відзначити важливі події в бутті людини, чи суспільства.

Разом з цим ми зазначаємо, що сукупність обрядів, пов'язаних з відзначенням найважливіших життєвих подій переважно, культового змісту, **становить ритуал** із цього витікає, що урочисте ж відзначення знаменних подій, яке включає розважальні елементи та деякі обрядові дії, – **це свято**

З теоретичної точки зору обряди формують не лише святкове тло, вони суголосні з побутовими традиціями – обряди весняного та зимніх циклів, весільна, родинна чи купальська обрядовість тощо.

Тому, визначення поняття «**традиції**» наголошує на:

а) елементи культури, що передаються з покоління в покоління і зберігаються протягом тривалого часу;

б) досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки, що склалися історично;

в) передача від покоління до покоління, як загальноприйняте, загальнообов'язкове, перевірене минулим досвідом, визнане необхідним для забезпечення подальшого існування й розвитку індивіда, колективу.

Давньогрецький філософ Демокрит 370 року до н. е. писав: «**Життя без свят, наче довга дорога без перепочинку**». Справді, свята покликані насамперед скрашувати суворі будні, знімати надмірну напругу, тонізувати енергетичними імпульсами дух і тіло людини. Але цим не вичерпується основне призначення свят. Кожне з них несе значно акумулює, очищає, утверджує і возвеличує духовність і моральність як і окремої людини, так і громади в цілому.

Слід зазначити, що слово «**духовність**» – це абстрактний іменник до слова «**духовний**» і має декілька понять:

а) це одна з характеристик людини, яка визначає усі його матеріальні якості, її цінність;

б) один із інтегруючих елементів суспільства;

в) основа внутрішнього психічного життя людини, її моральний світ;

г) це спосіб розбудови особистості.

Отже, з цього витікає, що духовність, і її перетворення на протязі історичного часу стимулюють прагнення людини до її самовдосконалення, що неможливе без формування моральності, і її складових.

Моральність – це сукупність моральних законів, по котрим живе людина і визначає по них ступень виховання; це світоглядні уявлення людини, які відзначають її поведінку в суспільстві, взаємовідносини з іншими членами суспільства; це форма духовно-практичного освоєння людиною крізь призму добра і зла, суцього і належного.

Буттям називають одне із найважливіших понять. До яких дійшло людство, в процесі свого розвитку. В українській мові це слово утворене від слова «бути», «існувати». З одного боку «буття» це поняття, що означає реальність об'єктивно існуючого, у іншому трактуванні це реальність, що належить сьогоденню. Український народ повинен випростатися на весь зріст і довести самому собі й усьому світові, що ми великий, талановитий, працьовитий народ, який любить свою Батьківщину, заслуговує на повагу і має пишатися своєю національною культурою.

Отже, сьогодні особливо актуально звучать слова палкого борця за Україну В. Липинського: «Ніхто нам не збудує держави, коли ми її самі не збудуємо і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути»

2. Родинні звичаї і обряди. Сімейна обрядовість, святково-трудова обрядовість

Родинні звичаї та обряди виступають як система обрядових дій та ритуальних норм поведінки, що пов'язані з різними етапами життя та трудовою діяльністю кожного члена родини і спрямовуються на виховання його фізично міцною, працелюбною, високоморальною особистістю. Репрезентуючи органічний спів духовно-морального й емоційно-психологічного впливу на особистість, вони утверджують красу, добрі родинні й громадські стосунки між людьми.

Справжньою школою духовного змушнення є для дітей родинні свята. Спільна участь у них різних поколінь дає змогу літнім людям передавати молодому поколінню соціальний досвід, а інформація, отримана під час родинних свят, примушує дорожити своїм родоводом і родиною.

Як засіб формування особистості родинні виховні традиції виконують такі функції: *пізнавальну* – дають знання про родовід, родинні, родинно-громадські стосунки, особливості трудової діяльності членів родини тощо; *конструктивну* – визначають методи виховного впливу на дитину; *комунікативну* – виробляють нормативи доброзичливих взаємовідносин між членами родини; *організаційну* – встановлюють режим праці і відпочинку дітей; *суспільну* – формують світогляд і моральні засади особистості; *соціалізуючу* – допомагають визначити особистості типи соціальної взаємодії з іншими людьми в конкретних історичних умовах.

Аналіз наукової літератури засвідчив наявність різних підходів до класифікації родинних виховних традицій. Як правило, вчені спиняються на родильних, весільних, поховальних звичаях і обрядах. Більш обґрунтованим є погляд З. Кузелі, котрий за змістом основних етапів життя та діяльності визначав родильні, весільні, похоронні, трудові та громадські звичаї та обряди. На значному історико-лінгвістичному матеріалі культуролог М. Ткач розглядає особові, природно-особові, власне родинні, виробничі, суспільні, побутові, поєднані звичаї. Але така характеристика неповно розкриває

виховні функції родинних виховних традицій, не дає чіткого уявлення про місце і роль родинно-громадських, мовних традицій, про їх перехід з покоління в покоління.

Ретельне вивчення наукової літератури дає змогу модифікувати класифікацію родинних виховних традицій, в основу якої покладено функціонально-змістовний принцип. Згідно з цією класифікацією ми виокремлюємо *види родинних виховних традицій: такі, що переходять з покоління в покоління, мовні, побутові, трудові, мистецькі, громадські, оздоровчі*. Ця класифікація взаємопов'язана з класифікацією за *видами родинного виховання: моральне, трудове, розумове, естетичне, фізичне* та інші. Зокрема, громадські виховні традиції і ті, що переходять з покоління в покоління, є компонентами морального виховання, мовні – розумового й морального, побутові, трудові – трудового, мистецькі – естетичного, оздоровчі – фізичного виховання.

Вважаємо, що така класифікація потрібна для поглибленої характеристики різних напрямків родинного виховання в психолого-педагогічному аспекті.

Серед тих традицій, які переходять з покоління в покоління, виділяємо традиції культу роду, честі роду, родичівства, родоводу, родинної злагоди, збереження родинних реліквій, піклування батьків про дітей, любові й пошани до батьків, родинної солідарності, етикету стосунків між членами родини, гостинності.

З образами батька та матері пов'язані поняття добра, правди, справедливості. Традиційна мораль ґрунтувалась на авторитеті батькового слова: «Хоч батько і скупий на слово, але воно є законом». Батько був захисником природного стану дитини, уособлював гідність, свободу і стійкість духу свого роду, формував у дітей такі фізичні і вольові якості, як витривалість, нездоланність духу, дисциплінованість, працелюбство. Заслуга матері – у вихованні гуманних цінностей особистості: милосердя, здатності до співчуття, терпимості, доброчинності.

Дідусь та бабуся передавали дітям народні знання, вірування, трудовий досвід, своїм прикладом спонукали до творчої праці, учили цінувати й оберігати честь роду. Через спілкування з представниками старшого покоління відбувалось формування світогляду молоді, засвоєння нею життєво необхідних знань та моральних цінностей. У традиціях багатодітних сімей відображено турботу про продовження свого роду, родинний достаток, про відносини між дітьми: «Як двоє в батька дітей, то так, як одно, а як одно, так, як жодного».

В українській родині завжди панував культ гостинності. «Вшануйте гостя, звідки він до вас не прийде» (В. Мономах. «Повчання дітям»). У селах і тепер збережено звичаї “шапкування” (зайшов у хату — скинь шапку, посміхнись, привітайся: «Здрастуйте у вашій хаті на хліб-сіль багатій»), гостинної символіки («Пороги мої дерев'яні! Дозвольте мені з хати вийти та гостей запросити»), «Домовий-домовий, господарю нам, дозволь гостей вітати та хлібом-сіллю пригощати»).

Важливу роль відіграють традиції рукостискання, спільного обіду, що символізував довіру, духовну єдність, гумору, що розвивав емоційно-вольову сферу людини, сприяв дружнім стосункам між людьми, був «громадським фільтром здорової народної моралі». Ці традиції виховували моральні чинники поваги, ввічливості, доброзичливості, адже «скривдити гостя – скривдити Бога».

Рідне слово (яскраве, образне, педагогічно доцільне, висококультурне) – головне знаряддя засіву людяності у дитячих душах, засіб ціннісного бачення світу, формування національної психології, характеру, світогляду особистості, філософсько-світоглядний чинник «Я». Серед родинно-мовних традицій ми виокремлюємо також родинно-говіркові, раціонального користування словом, вибору імені для новонародженого.

Родинно-розмовні елементи мають історичну, пізнавальну, естетичну цінність. Практиці народного, говіркового мовлення властива величезна кількість емоційно забарвлених, благородних, величавих слів, стійких

зворотів, образних порівнянь, ідіом. Так, родичів (батька і матір) називали на Східному Поліссі, батька діти називали батя, папа, матір – мама, мамочка, дитину – дитинка, сина – синок, дочку – доця, онука – онук, онучка тощо.

Твердження, що місцева говірка є свідченням низької культури тих, хто нею користується, може мати наслідком або те, що діти почнуть зневажливо ставитися до дідусів і бабусь, які найчастіше розмовляють місцевою говіркою, або ображатимуться за своїх «старих». Втім у родині завжди привчали до високої культури мови, логічного мислення, коректності у висловлюваннях, стриманості та зваженості, чіткості й доступності. Як стимулятор аналітико-синтетичного мислення дитини використовувались загадки, які допомагали пізнавати світ у його взаємозв'язках, вчили логічно висловлюватись, скоромовки, які творять ситуацію невимушеності, грайливості й одночасно тренують органи мовлення, лічилки, забавлянки.

Традиції вибору імені враховували історичні та соціально-етнічні фактори, милозвучність, виразність, інтонаційне забарвлення. Ознайомлення дітей з родинно-мовними традиціями формує відповідні мотиви поведінки, інтереси, духовні потреби, сприяє вивченню рідної мови, історії родини, рідного краю.

Родинно-побутові традиції зумовлюють поведінку людей у повсякденному побуті. Серед них виділяємо власне родинні і побутові. До власне родинних традицій належать родильні, весільні, поховальні звичаї та обряди. Родильні звичаї та обряди унормовували поведінку породіллі, виховували моральні чинники поваги до роду, пошани до батька-матері, людяності, делікатності, безкорисливості, доброти, привчали до дбайливого ставлення і догляду за дитиною. Весільні звичаї та обряди спрямовувались на виховання лицарського ставлення до дівчини, відповідальності, справедливості, вірності, відчуття обов'язку та відповідальності перед родом, вимогливості, благородства, гордості, що підкріплялося християнськими нормами дотримання чистоти у взаєминах. Поховальна обрядовість виховувала культ предків, збереження пам'яті про померлих, почуття пошани

до своїх пращурів, їхніх справ, заповітів, до співчуття, співпереживання, виховувала шляхетність, відданість отчій землі, вказувала на безперервність родовідних традицій.

Традиції обладнання житла визначають особливості та символіку раціонального розміщення речей хатнього побуту, житлових та господарських приміщень (наприклад, стіл символізував єдність і спільність інтересів у родині, поріг – захист від недугів, піч – тепло отчого дому), виховують охайність, хазяйновитість, працьовитість, традиції харчування унормовували режим у родині тощо. Побутово-обрядові свята (свято Нового року, День Матері, день народження, вхідчини, релігійні престольні свята) репрезентують особливий спосіб передати новим поколінням ідей, соціальних норм, цінностей, почуттів.

Родинно-трудова традиція – це морально-трудова досвід родини, способи підготовки дітей до самостійного трудового життя, які склались історично, передавались із покоління в покоління і підтримувались силою громадської думки. В основі цих традицій – усвідомлення потреби в праці. Родина була тим соціальним осередком, в якому кожен її член мав певні обов'язки, сумлінно їх виконував і відповідав за свою працю перед іншими членами родини і громадою. Тому родинно-трудова традиція завжди сприяла розвитку в дітей відвертості, єдності слова і діла, формували світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації.

До родинно-трудова традицій відносимо традиції залучення дітей до хатніх і господарських робіт залежно від статі, спільної праці, нахилів тощо. Традиції залучення до хатніх і господарських робіт визначають вимогу до праці, органічно поєднують життєву мудрість з материнською та батьківською любов'ю, честю і репутацією родини. Традиції спільної систематичної праці здійснюються через повчання й навчання, відповідальне ставлення і повагу до праці.

Традиції майстрів і трудових династій розвивали в юного покоління риси старанності, самодисципліни, наполегливості, комунікабельності,

сприяли формуванню цивілізованого господаря, виховували відповідальність у праці, передбачали засвоєння рис національного характеру. Через образно-емоційний, інтелектуально-пізнавальний та морально-дійовий компоненти цих традицій відбувається формування свідомого позитивного ставлення особистості до навколишнього середовища.

Трудові свята завжди були традиційною формою передачі старшим поколінням молодшому соціального досвіду та духовних цінностей, моральних норм і принципів. Вони розкривають красу і значення праці, звеличують її, оновлюють духовну і фізичну силу кожного члена родини, виховують у дітей зацікавленість справами батьків, усвідомлення значущості своєї праці, стимулюють соціальну активність дитини.

Родинно-мистецькі традиції (музичні, образотворчі, декоративно-ужиткові, фольклорні) відображують естетичний колорит побуту, гарну поведінку, доброзичливе ставлення до людей, вміння власноруч виготовляти корисні предмети, передають з минулого в майбутнє усталені століттями форми, ідеї, образи, теми, формують кодекс народної етики й естетики, а цим самим сприяють вихованню гармонійної та багатогранної особистості. Родинний досвід естетичного виховання полягає в тому, що діти набувають мистецьких умінь, смаків у практичній діяльності, продовжуючи творчі традиції батьків, дідів, прадідів.

Музичні традиції є особливо формою засвоєння навколишньої дійсності, найпотаємнішого і найтоншого стану душі. Вони завжди підтримували бадьорість духу і національну свідомість, сприяли формуванню цілісної особистості. Фольклорні традиції у сконденсованій формі прислів'їв та приказок, загадок, вітань, пісень відбивають найсуттєвіші сторони суспільних та родинних взаємин людини. Брати участь у фольклорному обряді означає не просто виконувати певні дії (співати пісень, водити танок), а й прилучатися до великої таїни природи і життя. Декоративно-ужиткові традиції сприяють розвиткові свідомого ставлення до праці і творчості, удосконалюють і збагачують навички, методи, стиль

роботи, формують естетичну культуру особистості. Твори народного мистецтва відіграють значну роль у розвитку художньо-творчих здібностей учнів молодших класів, їхньої уяви, ініціативи та самостійності, художнього смаку та індивідуальних художніх нахилів. Спілкування з творами народного мистецтва, з самим процесом виготовлення художніх виробів, уміння створювати і розуміти їх зміст є важливим засобом загального художнього розвитку дітей, виховання в них здорових моральних основ, поваги до праці, пізнання себе.

3. Родинне виховання на засадах народної педагогіки.

Традиційне українське родинне виховання – це історично сформована, відшліфована через безперервне застосування впродовж багатьох віків у середовищі українців педагогічна система поглядів, ідеалів та засобів батьківсько-материнського впливу на дітей та молодь, спрямованих на формування життєдіяльних особистостей, забезпечення розвитку духовної єдності, наступності, спадкоємності поколінь і безсмертя нації. Особлива його виховна цінність полягає в тому, що воно базується на ґрунті рідної мови й звичаєвої родинно-побутової культури, своїм змістом і духом підпорядковується самотутній природі української дитини, потребам забезпечення її належного тілесного, духовно-морального й інтелектуального розвитку, повністю відповідає прагненням й корінним інтересам батьків і народу в цілому, а також ідеалам української педагогіки у формуванні довершеної особистості українця. Сім'я завжди була найкращим колективним вихователем, носієм найвищих національних ідеалів. Тому виховний потенціал традиційної української родини виводимо в першу чергу з пріоритетних її основ, місця, функцій, покликання й призначення у житті кожної людини. Функції сім'ї надзвичайно благородні і різноманітні: відтворення і продовження роду людського, виховання дітей, організація домашнього господарства й побуту, забезпечення й передача новим

поколінням духовних і матеріальних цінностей, життєвого досвіду, трудових умінь і навичок, підготовка молоді до сімейного життя.

У сім'ї, яка народжує дітей, закладає основні підвалини виховання і формування характерів, народна мудрість бачить свій головний педагогічний інструмент. Вона є тим могутнім соціальним феноменом, найтісніше об'єднує людей у родинне гніздо на основі шлюбних і кровних зв'язків. Багатотисячолюдським досвідом доведено, що, по-перше, рівень родинного виховання зумовлюється станом самої родини. По-друге, родинне виховання має національний характер. Недарма кажуть, що коли міцна родина, то й держава сильна. По-третє, оптимальне його здійснення відбувається у родині традиційній, за умов державної самостійності народу.

Тому потенціал у виховному відношенні є українська **традиційна родина з українським вихованням дітей та молоді**. Звернувшись до глибин народної педагогіки, ми маємо почерпнути з них найголовніше – шанобливе ставлення до свого роду та предків, глибоку пошану та довіру до батьків, збереження статусу родини, як основного осередку виховання та розвитку людини, гармонійність стосунків у шлюбі, привчання дітей до праці, прищеплювання любові до рідного краю та домівки. Лише взявши за основу традиційне українське виховання, можна зміцнити та повернути домінуючий статус сім'ї у формуванні та розвитку духовності людини та держави загалом. Тому ще раз варто наголосити на необхідності використання народних традицій у навчальних закладах і безпосередньо у сімейному вихованні. Можна проводити різноманітні виховні заходи, присвячені українським традиціям або святкам (Додаток А)

Також доцільним є використання текстів на тему національної обрядовості чи традицій як дидактичного матеріалу на уроках української мови, літератури та народознавства.

З метою впровадження народних традицій у виховний процес варто використовувати у школі нестандартні форми проведення уроків із української мови, літератури, історії, географії, біології, етнографії,

фольклору: інтегрований бінарний урок-конференція, усний журнал, урок - узагальнення знань, вмінь, навичок, урок цікавої граматики, урок-концерт.) позаурочних заходів, що сприятимуть поглибленому вивченню української мови, усної народної творчості, літератури, етнографії: свято української мови, літературна гра, літератур-но-мистецький вечір, історико-літературний вечір пам'яті, вечір-реквієм, фольклорне свято. Новий підхід у вивченні народознавства – актуальна потреба сучасної дидактики, органічна потреба духовного відродження української нації.

В умовах зростаючої родинної кризи виникає потреба звернутися до здобутків української народної педагогіки з метою ліквідації сімейних проблем сьогодення, наукового прогнозування перспектив зміцнення сім'ї й піднесення її ролі у вихованні дітей та молоді.

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група мають свої традиції, звичаї, обряди та свята, становлення яких відбувалося протягом багатьох століть. Традиції – це ті найміцніші елементи, що об'єднують і цементують окремих людей в один народ в одну націю, підтримуючи її цілісність та зв'язок між поколіннями. Народні традиції охоплюють усі сфери людського життя, регулюючи сімейні та суспільні відносини. Українська родинна система виховання, яка історично склалася протягом багатьох віків нашим народом, головним об'єктом виховання визначає дитину, а суб'єктами - батьків, родину, громадськість. У результаті виховних дій мільйонів людей сформувався певний педагогічний досвід, який згодом викристалізувався у велику педагогічну мудрість – народну педагогіку. Отже, народна педагогіка є сумою здобутих народом знань і вмінь у справі виховання і навчання. Цілі, завдання і засоби народної педагогіки відображені у фольклорі (казках, легендах, приказках, піснях), а також іграх, мистецтві, музиці, святкових обрядах і традиціях трудового і сімейного виховання.

Родина закладає фундамент вихованості, який визначається особливою міццю, бо будується на ґрунті глибоких емоцій, любові між батьками і

дітьми, теплі кровних відносин. Педагогічний ідеал народної педагогіки – сім'я повна, багатодітна, зі сприятливою для виховання дітей педагогічною атмосферою. Виростаючи в родинній атмосфері добра, моральних чеснот дитина формується як гармонійно розвинута особистість. Головна мета сімейного виховання – сформувати справжню людину, наділену найкращими людськими якостями: високоморальну, здорову тілом і душею, сильну розумом.

Засобом досягнення головної мети народного виховання є народні традиції, які передаються з покоління в покоління, змалку формуючи у дитини необхідні якості та звички. Основою виховання є праця. Існує родинна традиція, за якою кожний член сім'ї, в тому числі й дитина, обов'язково трудиться, бере на себе частину загальних турбот та обов'язків. Величезний вплив на дитину справляють домашня обстановка, побут у сім'ї, тому існують естетичні традиції, які привчають дитину любити та берегти красу, шанувати рідний дім та батьків.

Родинна обрядовість, яка виступає засобом саморегуляції людського життя. Родинні обряди охороняли цінність сім'ї, зберігали святість людських стосунків. Чудовими спектаклями були майже всі весільні і календарно-обрядові свята, які розвивали творчі сили дитини, виховували її естетичні ідеали, любов до отчого дому, свого краю, родини, розвивали психіку, підтримуючи ідеали та принципи прищеплені дитині з допомогою народних традицій.

Родинне правильне виховання служить для наслідування у всіх прийдешніх поколіннях. Українська родина як виховна організація володіє великим педагогічним потенціалом, який має бути плідно використаний у сучасному вихованні. Народні традиції та обряди мають бути використані у навчанні, побудованому на етнопедагогічній основі. Новий підхід у вивченні народознавства – актуальна потреба сучасної дидактики, органічна потреба духовного відродження української нації.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Охарактеризувати та надати тлумачення понять: традиції, звичаї, обряди та свята.
2. В чому полягає сутність родинні звичаї і обряди .
3. Охарактеризувати сімейна обрядовість, святково-трудова обрядовість.
4. В чому полягає сутність родинного виховання на засадах народної педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 356 с.
2. Євтух М. Українська етнопедагогіка в навчально-виховному процесі як проблема вищої педагогічної освіти / М. Євтух, Т. Тхоржевська // Вища і середня педагогічна освіта. – 1993. – Вип. 16. – С. 65–84.
3. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка : навч. посіб. / М. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1996 – 452 с.

ТЕМА 2.4 СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РІЗНОЇ СТАТТІ

1. Статеве виховання та сексуальний розвиток дітей дошкільного віку

Ще донедавна питання статевого виховання не було настільки актуальним, як сьогодні. На це є свої причини: по-перше, акселерація, що прискорила статеve дозрівання; по-друге, великий потік різноманітної позитивної і негативної інформації; по-третє, природна дитяча допитливість.

Уже в 3-4 річному віці дитина ставить батькам запитання, пов'язані зі статевою тематикою, наприклад: «Звідки беруться діти?», «Чому діти не народжуються до одруження?», «Для чого потрібний тато?».

Отже, хочете ви цього чи ні, а статеve виховання починається рано. І першими вихователями у цьому напрямі є батьки. Саме до вас звертається дитина з першими запитаннями про чоловічу і жіночу стать, і ви повинні дати правдиву, і тільки правдиву, відповідь на доступному для її розуміння рівні. Кваліфікованим порадником у цьому стане, наприклад, стаття Б. Спока «Правда про життя». Авторитетні сексологічні дослідження переконують, що

ті, хто в ранньому дитинстві засвоїв ставлення до статі як до чогось соромітного і не мав можливості ознайомитися з будовою людського тіла, мають більше труднощів у дорослому сексуальному житті. А це свідчить про необхідність продуманого й делікатного ставлення дорослих до всіх проявів зацікавленості статевим питанням.

Часто батьки припускаються помилки, думаючи, що статеве виховання це відповідь на запитання дитини: «Звідки беруться діти?» або якась одноразова лекція в школі. Поняття статевого виховання значно ширше. Воно включає в себе питання формування в дітей з раннього віку ідеалу хлопчика і дівчинки, чоловіка і жінки, уявлення про норми і правила їхньої поведінки, вміння будувати взаємини з представниками іншої статі на основі поваги почуттів інших людей.

Статеве виховання дитини в сім'ї починається зі спостережень за взаєминами батьків і їхнім ставленням до дітей. І якщо батько хлопчика грубо поводить з матір'ю, то ніякі лекції не доведуть дитині, що шлюб – це союз взаємної любові й поваги. Досвід говорить йому про інше. Коли дитина дізнається про фізіологічний аспект шлюбу, вона пов'яже це з відомою їй картиною грубих стосунків. Або уявить дівчинку, яка росте з почуттям непотрібності, тому що батьки надають перевагу її братові. Вона завжди недолюбливатиме чоловіків, бо вважатиме, що вони одержують у житті все найкраще, а жінки завжди є жертвами. Тільки побудовані на коханні та повазі, піклуванні та увазі взаємини батьків є прикладом для наслідування сином чи донькою для розвитку в них найкращих рис.

Молодші школярі – це діти 6-10 років. Саме в цьому віці, у зв'язку з появою нових обов'язків перед колективом, суспільством, відбувається перебудова системи міжособистісних стосунків, їх зміст та форма значною мірою залежать від раніше сформованої готовності до співробітництва хлопчиків і дівчаток, власного досвіду спілкування з ровесниками і дорослими своєї та протилежної статі. Уже в цьому віці з'являються сексуальні інтереси, які учні старанно приховують, переживаючи сором,

страх. Негативне, хворобливе переживання проявів статевого дозрівання є наслідком неправильного статевого виховання. Коли діти не задовольняють свої інтереси щодо статевих проблем, стосунків між дівчатками і хлопцями, жінками і чоловіками, відчувають труднощі, в спілкуванні з особами своєї і протилежної статі, вони вдаються до мастурбації, сексуальних ігор.

Частіше це буває серед хлопчиків, бо їхня сексуальна активність вища, ніж у дівчаток. У них спостерігаються умовно сексуальні прояви, що сигналізують про необхідність втручання в процес статевого виховання: смоктання пальців, кусання губ і нігтів, виривання волосся, постійне тримання рук у кишенях.

У зв'язку з неправильним статевим вихованням дівчатка початкових класів нерідко насторожено ставляться до хлопчиків, уникають стосунків із ними; для хлопчиків же характерна переоцінка себе і почуття власної переваги над дівчатками. Суттєвим недоліком у вихованні школярів обох статей є невміння організувати спільну діяльність, знайти правильні шляхи побудови взаємин, що може ускладнити їхні стосунки.

Запобігання конфліктам між учнями й ученицями – це питання не тільки дисципліни, а й статевого виховання. Адже якщо дівчатка б'ються з хлопчиками, то останнім важко по-лицарськи ставитися до представниць «слабкої статі». А як виховувати «лицаря», коли немає «принцеси» – ніжної і слабкої, і, навпаки, як виховувати у дівчаток риси жіночості, якщо поряд немає благородного лицаря?

Пам'ятайте, що статеве виховання і статева освіта, виховання мужності і жіночості, культури взаємин хлопчиків і дівчаток – це, перш за все, підготовка до щасливого сімейного життя. Тому весь устрій сімейного і шкільного життя має бути побудованим з огляду на особливі відмінності між хлопчиками і дівчатками. Статева освіта не повинна обмежуватися підготовкою дівчаток і хлопчиків лише до фізіологічних проявів статевого розвитку.

Учені Німеччини вважають, що діти молодшого шкільного віку мають знати про чоловічі сім'яні клітини, жіночу яйцеклітину, запліднення, вагітність, живлення плода, пологи та ін. Енциклопедія сексуального життя для дітей 7-9 років, написана французькими медиками, допоможе вам делікатно і вміло відповісти на «важкі» дитячі запитання. Ефективність статевого виховання в умовах сім'ї значною мірою залежить від правильного вибору й використання методів виховання, зокрема таких, як бесіда, розповідь на етичну тему, пояснення, створення педагогічних ситуацій, сюжетно-рольова гра, перегляд і обговорення кінофільму, читання художньої літератури.

«Мама, звідки беруться діти?» Цього питання бояться всі батьки. Але рано чи пізно всім доведеться на нього відповідати. Багато дорослі люди вважають, що статеve виховання дошкільників починається саме в цей момент. Але це зовсім не так – статеve виховання починається набагато раніше. І саме на плечі батьків лягає цей обов'язок, наскільки успішно батьки впораються з цим нелегким обов'язком, залежить все подальше життя дитини, його сприйняття світу. Саме про статеve виховання ми і поговоримо з вами зараз. Будь-яка людина після появи на світ проходить шлях психосексуального розвитку. У дитини формується свій погляд на питання сексуальності і визначається зі своїми особистими уподобаннями. І починається це саме формування відразу ж після народження малюка. Наприклад, новонароджений малюк досить залежний від тактильного контакту зі своїми батьками – і в першу чергу з матір'ю.

Прослідкуйте за поведінкою свого малюка в той момент, коли ви берете його на ручки, погладжуєте, годуєте грудьми. Швидше за все, на обличчі дитини буде написано задоволення, він буде посміхатися, досить покректує, агукать. Дорослі навіть і не підозрюють, але все це є не що інше, як вираження так званої дитячої сексуальності. Хоча, само собою зрозуміло, нічого спільного дитяча і доросла сексуальність не мають. У міру того, як малюк росте і розвивається його моторна координація, він стає вкрай

допитливим. Всього в півроку – рік малюк починає активно досліджувати всі частини свого тіла, зокрема статевих органів. І багато батьків, помітивши це, починають панікувати і припускають, що в їхньої дитини є яка-небудь патологія психіки.

Однак це зовсім не так! Для дитини подібна поведінка – нормальна практика. Він вивчає всі частини свого тіла – носик, ротик, вушка, ручки, ніжки, статеві органи. Для нього подібні дії не мають особливої патології. Одні дітки, дослідивши свої статеві органи, геть втрачають до них інтерес. Інші ж, зазначивши ті приємні відчуття, що виникають під час дослідження статевих органів, починають цілеспрямовано намагатися повторити їх знову і знову. Подібне явище також цілком нормально і не свідчить про відхилення від норми.

Приблизно до двох років дитина знає, як називаються всі частини його тіла. А приблизно до трьох років маля цілком здатний відрізнити хлопчика від дівчинки саме за статевими ознаками, а не по спідничок і бантикам. У цей же період дитина цілком і повністю усвідомлює свою приналежність до тієї чи іншої статі. Закінчується цей процес приблизно до чотирьох років.

І саме до чотирьох років у дитини остаточно формується повне усвідомлення себе як хлопчика чи дівчинки. Крім того, саме в цей період у дитини поновлюється пильний інтерес до геніталій – як своїм, так і чужим. І дуже важливо, щоб батьки змогли сформувати правильне ставлення до своїх статевих органів і тілу загалом. Ні в якому разі не загострюйте увагу на тому, що дитина чіпає геніталії – цим самим ви ризикуєте йому нав'язати думку про те, що статеві органи є чимось ганебним і забороненим.

У віці приблизно п'яти років діти починають **усвідомлювати наготу і соромитися роздягатися**. Не смійтеся над дитиною і не ставитеся до його сором зневажливо. Пора починати ставитися до подібної поведінки дитини з повагою. Якщо дитині потрібна допомога батьків, наприклад, під час купання, краще, щоб це зробив батько одного з дитиною статі. Саме з дотримання цих простих правил і починається статеve виховання в сім'ї.

Інформаційна свобода або блокада? Приблизно в 4-5 років дитина починає усвідомлювати той факт, що в світі дорослих людей існують певні табу сексуального характеру. Статеве виховання дітей у цей період має бути особливо активним. Обов'язково розмовляйте з дитиною на відповідні теми. Дитина воліє бігати по дому голяка? Поясніть йому, що так робити не прийнято. Малюк цікавиться, звідки беруться діти? Ні в якому разі не замовчуйте цю тему, не віджартовувалися і не йдіть від відповіді. Постарайтеся в доступній для дитини формі пояснити, як саме відбувається зачаття і поява на світ малюка. Звичайно ж, багато тат і мам тушуються, не знаючи, як піднести цю інформацію. На допомогу їм прийде спеціальна література. Існує досить багато книг, присвячених такій проблемі, як статеве виховання дітей дошкільного віку. Однак перш ніж прочитати дитині ту чи іншу книгу, обов'язково ознайомтеся з нею самі. Як правило, після прочитання подібної літератури на кілька років у дитини пропадуть всі питання. Але будьте вкрай уважними і ретельно фільтруйте всю інформацію, яку дитина отримує з екрану телевізора і книг. У цей період дуже важливо, щоб дитина не бачив ніяких занадто відвертих сцен, і вже тим більше сцен з насильством. Кроха ще настільки малий, що не в змозі буде відфільтрувати подібну інформацію. І в результаті дитина може отримати достатньо серйозну психологічну травму, яка буде давати про себе знати протягом усього його життя.

Я зростаю! Але ось дитина підростає і у нього з'являються нові питання. Найчастіше відбувається це в період, коли дитина йде в школу, особливо в тому випадку, якщо в садок крихітка не ходив. І це не дивно – діти дуже люблять ділитися подібною інформацією. І вона може відрізнятись від тієї, яка є у вашої дитини. Ігнорувати питання дитини в жодному разі не можна - статеве виховання молодших школярів не менш важливо. Звичайно ж, розмови на інтимні теми – далеко не найлегша завдання. У батьків виникає велика кількість питань і побоювань. Раптом вони дадуть дитині занадто мало або, навпаки, занадто багато інформації? Раптом вони почнуть

розмову занадто рано чи пізно? Які слова можна вживати, а які не можна? Всі ці хвилювання цілком зрозумілі і природні. На сьогоднішній день не існує жодної універсальної схеми, тому батьки повинні будувати бесіду, враховуючи такі чинники:

Особистість дитини. Особистість дитини неможливо відокремити від сексуальності, так само, як і сексуальність – від особистості. Саме тому статеве виховання дітей дошкільного віку нерозривно пов'язане із звичайним вихованням. Простіше кажучи, не прагнете виховувати дитину сексуально – просто потрібно любити його і вести звичайний виховний процес.

Статеве виховання і статеве дозрівання. Дуже багато батьків вважають, що статеве виховання необхідно починати під час статевого дозрівання. Але це в корені невірно - дитячі психологи стверджують, що статеве виховання необхідно починати задовго до настання даного віку. Адже саме в ніжному віці дитини відбувається закладка основного ставлення до життя. Звичайно ж, дитина і сам цього не усвідомлює, але вся інформація відкладається в його підсвідомості. І мозок витягне його у відповідний момент. І хто знає, яку саме інформацію?

Довіра. Для того щоб процес статевого дозрівання був ефективним, необхідно вибудовувати з дитиною максимально довірчі відносини. Дитина повинна бути впевнений в тому, що вдома його в будь-якому випадку люблять, розуміють і завжди підтримають, що б не трапилося. Тільки в цьому випадку є гарантія, що дитина прийде зі своїми проблемами додому, а не до друзів.

Робота над собою. Перш ніж приступати до виховання дитини, пам'ятайте про те, що починати необхідно з себе. Напевно у кожного з нас є ті чи інші проблеми сексуального характеру, або ті чи інші комплекси. Перше, що необхідно зробити - взяти їх під суворий контроль. Звичайно ж, позбутися від них подібним чином вам навряд чи вдасться, але ви зможете знизити ризик передачі цих проблем своїй дитині. Поставтеся до цього вкрай серйозно - численні психологічні роботи показали, що найчастіше проблеми

сексуального характеру носять спадковий характер. Зробити це не так вже й складно, адже подібні бесіди не мають на увазі обговорення особистого життя батьків. Подібні бесіди дуже небажані в будь-якому віці дитини, навіть якщо він давно сам став батьком. Єдине, що повинні зробити батьки - це прищепити дитині правильне ставлення до свого тіла і процесу зачаття. Пам'ятайте про те, що в тілі людини немає нічого ганебного, так само, як і в процесі зачаття. Всі ми з'явилися на світ одним і тим же способом.

Вже не маля! Час летить, ваша дитина росте – і його питання перестають бути такими безневинними, як раніше. І саме на цьому етапі більшість батьків починають всіляко уникати подібних тем. І навіть у тому випадку, якщо дитина сам проявив ініціативу, попросту відводять розмову в сторону. І дуже даремно – це сприяє неправильного формування дитячого погляду на секс, яке може залишитися на все життя.

Головне, що повинні вселити батьки – це думка про те, що секс абсолютно нормальна сторона життя будь-якої людини. І тому ні в якому разі не варто її сприймати, як щось ганебне або заборонене. Хоча, зрозуміло, донести подібну інформацію до дитини вельми непросто. Дитячі педагоги пропонують наступні поради:

Природність. Ні в якому разі не червонійте і не виявляйте свого збентеження під час розмови. У цьому випадку дитина неодмінно відзначить цей факт. І обговорюйте всі питання, пов'язані із статевим вихованням, у невимушеній манері, як і всі інші теми. Не варто перетворювати подібні бесіди в нудні лекції. Говоріть з дитиною на вулиці, під час вечері, перегляду телевізора.

Манера розповіді. Дуже багато батьків бояться, що їх дитина почує про секс більше, ніж слід в його віці. Однак це зовсім не так - пам'ять дитини вкрай вибіркова - він навряд чи запам'ятає ту інформацію, яка виявиться йому незрозумілою або нудною. І пам'ятайте про те, що дуже важливо правильно висвітлити не тільки біологічну сторону процесу, а й емоційну. Це

допоможе дитині більш повно засвоїти всю інформацію, а батьки зможуть направити його мислення в необхідне русло.

Батьківська активність. У тому випадку, якщо батьки вважатимуть, що настав час поговорити з дитиною на настільки делікатну тему, та й момент виявиться відповідним, варто проявити ініціативу і першими почати розмову. Пам'ятайте, ми вже говорили про те, що статеве виховання є невід'ємною частиною загального виховання дитини? Тому і в статевому вихованні діють всі ті ж принципи – іноді набагато ефективніше заздалегідь попередити появу тих чи інших питань, ніж почути їх в самий невідповідний момент. Якщо дитина застане вас зненацька, ви цілком можете розгубитися. Але якщо ви відчуєте, що дитина не готовий обговорювати ці питання, не наполягайте. Просто дайте йому знати, що він у будь-який час може повернутися до цієї розмови.

Правильні слова. Дитячі психологи закликають батьків уникати «дитячих» назв статевих органів. Навчіться самі з однаковою інтонацією вимовляти як слова «рука», «нога», так і «член». Численні дослідження показують, що ті діти, які практично з пелюшок чули правильні визначення, відчувати сором НЕ будуть ні в подружньому ліжку, ні в кабінеті у лікаря.

Вже школяр! Статево виховання молодших школярів - найлегше, так як перша хвиля цікавості й інтересу до сексуальної сторони життя людства вже залишилася позаду, а до другого ще далеко. Тому в цей період батьки повинні всього лише прищеплювати дитині правильні погляди на відносини статей, і зокрема, для хлопчиків, вельми актуально правильне сприйняття дівчаток і жінок. Саме зараз саме час для того, щоб навчити дитину подавати дівчинці руку на виході з транспорту, пропускати в дверях, допомагати одягатися. Посміхнулися? Адже саме цього так часто не вистачає чоловікам. І цей етап виховання дуже тісно пов'язаний з сексуальним вихованням.

Я - підліток! Статево виховання підлітка – найскладніше завдання. Адже сексуальна неграмотність в цьому віці з дуже високою часткою ймовірності може обернутися серйозними проблемами, такими як венеричні

захворювання і небажана вагітність. Та й про емоційну сторону питання також не варто забувати. Ви ж не хочете, щоб ваша дитина вступив у доросле життя з тими чи іншими комплексами? А значить, бесіди про статеve виховання в цьому віці просто необхідні. Практично завжди саме в підлітковому віці дитина стикається з першим коханням. І допомога батьків в цей період вкрай важлива. Як правило, дитина ще не в змозі сам вибрати собі подругу чи друга. Тому він просто створює в своїй голові ідеальний образ. І іноді випадково знаходить його в тому чи іншому людині. І далеко не завжди виявляється правий. Саме тут дуже важлива роль батьків. Звичайно ж, не варто нав'язливо лізти в особисте життя дитини. Але, тим не менш, «тримати руку на пульсі» ви просто зобов'язані, щоб дитина не накоїв дурниць.

У дівчаток, як правило, сексуальний потяг до протилежної статі виражено набагато менш яскраво, ніж у хлопчиків. Як правило, дівчинка шукає закоханості, ласки, турботи і ніжності. Найчастіше дівчинка сприймає свого молодого чоловіка скоріше як друга, ніж статевого партнера. Прогулянки під місяцем, танці, вірші - ось далеко не повний список того, про що мріє ваша донька.

Хлопчики ж, навпаки, свідомо прагнуть саме до статевого контакту. І батьки повинні подбати про те, щоб він став безпечним. Поясніть дитині, що таке контрацепція, ненав'язливо порадьте найбільш оптимальний для нього варіант. Якщо ви не можете переступити через себе і поговорити з дитиною на таку відверту тему, хоча б подбайте про те, щоб йому в руки попалася необхідна література. Як правило, діти рідко шукають подругу чи друга серед ровесників. І це не випадково, адже дівчатка дорослішають набагато раніше. Вони починають поглядати на хлопчаків зверхньо, ??а ті, в помсту, починають ображати дівчаток. І цілком природно, що дівчинка буде шукати об'єкт уваги серед хлопців більш старшого віку. У цей період батьки повинні бути особливо уважними - статеve виховання підлітків не можна пускати на самоплив.

На жаль, в школах статеве виховання учнів зводиться максимум до поясненням фізіологічних моментів сексуального життя людини. Саме тому батьки повинні приділити увагу саме емоційної сторони питання. Адже саме в підлітковому віці, як правило, дитина стикається з таким поняттям, як перша любов. І те, наскільки світлі спогади вона залишить про себе, цілком і повністю залежить від батьків. Обов'язково розмовляйте з сином або донькою про дружбу, повазі, дівочої честі, чоловічу гідність. Учть дитину правильному відношенню до протилежної статі - він напевно ще скаже вам спасибі за це. Ви ж не хочете виростити із сина запеклого егоїста і ловеласа, а з дочки - цинічну стерву або дівчину легкої поведінки? Тому не шкодуйте часу і сил, спілкуйтеся зі своїми дітьми – і у вас все обов'язково вийде! Адже статеве виховання в школі навряд чи впорається з цим завданням.

Необхідність проведення статевого виховання підлітків викликає зазвичай багато суперечок. Деякі батьки бояться, що це розпушта їхніх дітей, що «їм рано ще про це знати». При цьому мами і тата навіть не здогадуються, що в цей час відбувається в голові їх «малят» і що творять самі «дітки».

Коли і з чого необхідно починати статеве виховання? Єдиної відповіді на це питання немає. Все залежить від індивідуальних особливостей розвитку дитини. За великим рахунком, статеве виховання починається з моменту народження дитини: привчання маляти до гігієни і відносини батьків у сім'ї теж можна розглядати як його аспекти. Ні для кого не секрет, що стереотип жіночого і чоловічого поведінки діти дуже часто копіюють з власних батьків, і якщо мама веде «вільний» спосіб життя, природно очікувати того ж від дочки. Хоча в сучасних умовах все набагато складніше.

На наших дітей дуже потужний вплив надають телебачення і комп'ютерні технології (ігри, Інтернет). У всьому світі існує жорстка законодавча база, що регламентує показ по телебаченню рекламних роликів і телепередач, що містять еротичний компонент. Скільки разів ми є свідками того, як показ мультфільмів переривався рекламою еротичного змісту. Такі

речі впливають на незміцнілу дитячу психіку вкрай негативно, розбещують її, стирають межі дозволеного. Ми повернемося до цієї теми трохи пізніше, поки ж я хотіла б у загальних рисах поговорити про те, що можна і потрібно знати дитині, в якому віці і обсязі слід підносити ту чи іншу інформацію.

Дуже важливо навчити кожного малюка стежити за чистотою свого тіла. І хлопчиків, і дівчаток необхідно привчити щодня підмиватися і міняти білизну. Але слід зауважити, що чим раніше тато буде відсторонений від купання дівчаток, а мама від купання хлопчиків, тим краще. Якщо в сім'ї немає жінок і батько один виховує дочку, він повинен привчити дівчинку з 2-3 років підмиватися самостійно під час прийняття душу. У 5-6 років більшість дітей здатні митися відносно самостійно: їм досить допомогти потерти спинку і вимити голову. Причому у ванну малюка слід посадити в трусиках, а після того як необхідна допомога буде надана, слід вийти, щоб він сам зробив все інше. У кожній дитині є природна сором'язливість, це нормальний захисний механізм, який багато нерозумні батьки самі ж і ламають.

Не треба невідступно стежити за тим, щоб руки дитини під час сну лежали поверх ковдри. Коли батьки цим дуже стурбовані, відповідь одна: «Кожен думає в міру своєї зіпсованості». Так, діти 2-3 років нерідко виявляють інтерес до своїх статевих органів, але не більше, ніж до вух, носа, пупка. Це природний процес пізнання себе. Ні в якому разі не можна дитину лаяти або тим більше карати, якщо ви застали його за цим процесом. Найкраще відвернути малюка чим-небудь цікавим.

2. Виховання хлопчиків у дошкільному віці

Серед проблем, які складають зміст статевого виховання молодших школярів, важливе місце займає питання **розподілу обов'язків у сім'ї**, їх взаємодоповнення з урахуванням індивідуальних, вікових і статевих

особливостей, бажань і нахилів членів сім'ї, оскільки саме це так чи інакше впливає на формування рис, притаманних жінкам чи чоловікам.

Отже, хлопчиків у сім'ї необхідно виховувати як помічників: доручати їм мити підлогу, чистити картоплю, прибирати у квартирі, поливати квіти тощо. Особливе значення має закупівля продуктів. Хибною є точка зору тих батьків, які вважають, що до магазину мають ходити тільки жінки. Виховуючи хлопчиків, слід прищеплювати їм не лише суто чоловічі вміння та навички, а й переконувати, що допомога жінці в домашній повсякденній роботі аж ніяк не принижує їхню чоловічу гідність. Привчайте поступатися місцем дівчинці, пропускати її вперед у дверях, допомагати нести важку сумку. Переконуйте хлопчиків, що дівчинка фізично слабша, морально чутливіша, вона майбутня мати і тому потребує бережливого, чуйного ставлення. Хлопчик повинен усвідомити: справжній чоловік той, у кого є почуття відповідальності, хто ніколи не зловживає перевагою в силі.

3. Виховання дівчаток у дошкільному віці

Дівчатка також мають мити посуд, чистити килими, прибирати в кімнатах, ходити до магазину. Якщо дівчинка з власного бажання бере в руки молоток, а не виконує тільки «жіночі» справи, то заважати цьому також не варто. І все ж таки, передусім, варто привчати дівчинку доглядати за старенькою бабусею, молодшим братиком чи домашніми тваринами. Почуття гордості, гідності, жіночності може бути виховане тільки шляхом залучення до діяльності, спрямованої на піклування про інших, зокрема представників чоловічої статі, розвитку вміння співчувати, допомагати і словом, і ділом. На випадок, коли відсутня чи хворіє мати, донька повинна знати, що саме необхідно придбати із харчових продуктів, і доручити це зробити комусь із членів сім'ї чоловічої статі.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Охарактеризуйте особливості виховання хлопчиків.
2. Охарактеризуйте особливості виховання дівчаток.

3. В чому полягає сутність статевого виховання та сексуальний розвиток дітей.

4. Яку роль відіграють батьки в становленні статевого виховання

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 356 с.

2. Євтух М. Українська етнопедагогіка в навчально-виховному процесі як проблема вищої педагогічної освіти / М. Євтух, Т. Тхоржевська // Вища і середня педагогічна освіта. – 1993. – Вип. 16. – С. 65–84.

3. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка : навч. посіб. / М. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1996 – 452 с.

ТЕМА 2.5 ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1. Особливості виховання обдарованої дитини в сім'ї

Проблема виховання обдарованої дитини існує стільки, скільки існує сама педагогіка. В певні періоди людської історії вона диктувалася прагненням панівної верхівки суспільства повністю нівелювати особистість, перетворити цілі народи на слухняних маріонеток. В інші епохи в плеканні неповторної індивідуальності вбачали сенс педагогічної діяльності, перспективу поступу держав і людства в цілому. Кризові, застійні явища в українському суспільстві сьогодні, як і завжди в подібні історичні періоди, породжують попит на обдаровану особистість, котра нестандартно мислить, наділену сильною волею і колосальною працездатністю.

Сьогодні з'являється все більше статей, публікацій, що зачіпають цю тему. Правда, вони всього лише крапля в морі педагогічних проблем, що з'являються у вчителів і батьків обдарованих дітей у наш час.

Тему виховання обдарованої дитини розробляли безпосередньо чи побіжно практично всі педагоги і психологи різних часів. Попри солідні теоретичні і практичні нароби, у цьому напрямку все ж існують численні прогалини, викликані складністю предмета дослідження. Зокрема, відсутні чіткі практичні рекомендації, побудовані на систематизації напрацьованого матеріалу з цієї проблеми.

Критичний аналіз наукових праць і практичного досвіду дає змогу зробити висновки, що рутинне виховання, побудоване на традиційних прийомах, згубно діє на обдаровану натуру. Необхідна індивідуалізація підходу. Які ж критерії визначення талановитої дитини відомі сьогодні? Теоретична педагогіка для діагностики обдарованості послуговується численними тестами. Системи тестів розроблені в усіх розвинених країнах, адаптовані для міст і сільських місцевостей. В Україні широко використовуються тести Г. Айзенка, Д. Векслера, Л. Занкова, І. Іразека, Н. Левітова, І. Максименка, А. Нечаєва та ін. Проте тести не є універсальним методом визначення обдарованості. По-перше, валідність навіть найточніших із них ніколи не перевищує 80 відсотків. По-друге, провідний вплив на виховання дитини здійснює сім'я, а батьки здебільшого не обізнані в галузі тестування. Як правило, не звертаються до нього у повсякденній роботі шкільні вчителі, вихователі дошкільних установ. Внаслідок цього для практиків придатніші критерії, які можна визначити, безпосередньо спостерігаючи за дитиною. Такі параметри були розроблені наприкінці XIX ст. російським педагогом Г. Рукавишниковим.

Провідним завданням вихователя Г. Рукавишников вважає необхідність помітити вподобання, прагнення, схильності дитини. Дійсно обдарована дитина, як засвідчує досвід, завжди виявляє глибокий інтерес до певних явищ, наполегливість у своїх діях, нерідко наближену до самовпевненості.

Природні нахили яскраво виявляються в іграх дітей. Відомо, що Т.Шевченко змалку любив ліпити з глини, малювати, пізніше – списувати вірші у саморобні, оздоблені візерунками книжечки. Конфуцій у дитинстві надавав перевагу грі в церемонії та жертвоприношення. Галілей, Ньютон, Едіссон з раннього віку захоплювалися виготовленням іграшкових млинів та різних механізмів. Якщо звичайним дітям під час гри запропонувати іншу гру, вони легко захопляться нею і забудуть попередню. Обдарована ж дитина завжди впевнена, що робить важливу справу, схильна займатися нею регулярно, не дозволяє псувати наслідки своєї праці. В талановитій дитині відразу помітні тонка спостережливість, зосередженість, посидючість, вміння наполегливо переслідувати поставлену мету, самостійність і незалежність у діяльності.

Обдаровані діти, як правило, мимоволі привертають до себе увагу вихователя, і від нього вимагатиметься не стільки активний виховний вплив, скільки своєчасне усунення перепон і можливе сприяння вільному розвитку дитини. Посилена увага до талановитою вихованця у той час, коли йому необхідні повне невтручання, незалежність, шкодять обдарованості. Протипоказано також насаджувати знання, уміння і принципи, які нівелюють прояви оригінальної думки. Небезпечно вдумливу замкнутість дитини розцінювати як боязкість, засмученість і боротися з нею. Немотивований тиск і нав'язування занять можуть тільки затримувати прояви справжніх природних нахилів.

Примус нерідко викликає в обдарованих, нетрадиційно мислячих дітей неспроможність виявити себе навіть у тих видах діяльності, до яких вони мають схильність. Із життєпису видатних осіб відомо, що Т. Едіссон, А. Ейнштейн, визнавалися у школі найгіршими учнями, і вчителі навіть

підозрювали у них розумову відсталість. А. Дістервег наполегливо застерігав проти насильства над дитячою природою, яке випливає з намагань зробити з дитини не те, до чого існує в неї природний потяг.

Проте занадто рання «спеціалізація» і «професіоналізація» у вихованні збіднюють особистість, ускладнюють її подальше життя. Тому на перший план доцільно висувати ідею – гармонійного розвитку сукупності тілесних, душевних і розумових сил людини. Важливим принципом виховання слід визнати також утилітаризм – озброєння дитини знаннями і вміннями, які становитимуть реальну користь у житті і допоможуть вихованцеві посісти достойне місце в суспільстві. Хист реалізується лише за умови вміння індивіда трудитися. Отже, завдання вчителя – розвивати в обдарованій дитини працьовитість, цілеспрямованість, вміння завершувати розпочату справу, силу волі. Ці якості неможливо сформувати тільки шляхом зовнішнього впливу, тому виховання потрібно будувати так, щоб спонукати дитину до самовиховання. Відповідно, мистецтво виховання – мистецтво пробудження у вихованця його власних сил

Самовиховання й зміцнення волі базується на самоповазі особистості. Самоповага реальніше за найсуворіші заборони утримає дитину від негативних вчинків, найшвидше розвине вміння володіти собою. Довіра дорослих пробуджує в дитині самоповагу, підносить її у власних очах, спонукає бути достойною цієї довіри. Необхідно надавати дитині не тільки свободу самодіяльності, а й можливість у певних межах обговорювати з дорослими свої наміри. Завдяки такій свободі вихованці пізнають власні сили, виробляють звичку оперувати своїми розумовими, фізичними і моральними ресурсами. В результаті виробляється самоповага і здатність критично оцінювати свої здібності й дії. Д. Локк вважав, що чим раніше ви почнете ставитися до дитини, як до дорослої, тим швидше вона такою буде.

Ознайомлення з різноманітною діяльністю, глибокі і помірно численні враження допомагають інтенсивному розвитку природних задатків людини. Потрібні для творчості фарби, звуки, форми, рухи талановиті діти знаходять

у спілкуванні з природою. Природа ж пробуджує мислення, уяву, фантазію. Проте творча думка, творча уява розвиваються також під впливом літератури. Відомо, що видатні вчені були схильні змалку до читання наукових книжок. А майбутні поети – дев'ятилітні А. Ахматова, М. Цветаєва, Леся Українка зачитувалися серйозними («дорослими») поетичними творами. Наголошуючи на розвивальній ролі читання, варто навести цікаві, перевірені практикою застереження Г.Рукавишнікова, що викликаний читанням надмірний розвиток уяви робить людей нетерпимими до буденної рутини і дріб'язковості. Тому вчитель має урегулювати розвиток уяви, щоб вона не паралізувала волю, характер, не порушувала гармонійного співвідношення між усіма сторонами багатогранного духовного і розумового життя людини.

Сучасні дослідження, проведені відомим психологом А. Баркан, містять цікавий матеріал для доповнення рекомендацій батькам і педагогам з питань виховання обдарованої дитини. А саме: **важливо не ігнорувати унікальності такої дитини, проте і не виказувати надмірних захоплень її обдарованістю.** Не можна перетворювати життя дитини в інструмент задоволення батьківських амбіцій. Необхідно створити всі умови для розвитку таланту, але не насаджувати дитині своїх захоплень та інтересів, не культивувати необхідності будь-що досягти неперевершених результатів, не перевантажувати, не змушувати постійно займатися улюбленою справою. Все це може відбити бажання цікавитися як улюбленим заняттям, так і будь-чим іншим, стати причиною неврозу, психічного захворювання або ж розвинути в дитини пихатість і претензійність. Потрібно тактовно, делікатно допомагати дитині, розвивати інтерес, навчати терпіння і заохочувати працювати старанно, завершувати почате.

Намагатися зменшити надмірну вразливість обдарованої дитини, вчити достойно програвати і не сприймати невдачу як трагедію; володіти емоціями, робити все, щоб дитина не занижувала своєї самооцінки і водночас не

виставляла напоказ свою обдарованість. **Обдарованій дитині здебільшого складно знайти контакт з оточуючими, зокрема, з ровесниками.**

Відповідно, турбота вчителя полягає в тому, щоб допомогти налагодити її стосунки з дорослими і дітьми, створити доброзичливу атмосферу навколо неординарної особистості. Дитину слід навчити бути доброзичливою в колективі, пояснити, що незручно виправляти інших, демонструючи свою освіченість, і постійно стежити за тим, що турбує її, своєчасно бути поруч. Якомога більше надавати уваги фізичній активності також одне з першочергових завдань вчителя.

Обдарована особистість, як правило, сама заявляє про себе, ускладнюючи життя самовпевнених консервативних дорослих, змушуючи їх шукати нестандартні виховні підходи. В ідеалі ж, констатує теоретична і практична педагогіка, кожна розумове повноцінна дитина по-своєму талановита, і вчитель має проникнути у внутрішній світ кожного вихованця. Недоцільно підганяти всіх дітей під одну мірку. Це призводить до духовного рабства. На думку Г. Песталоцці, навіть однакова любов до дітей не має заступати індивідуальностей. Тому система, орієнтована на виховання обдарованої дитини, позитивно вплине на пробудження і розвиток природних задатків кожної дитини.

Завдяки особливостям поведінки, умінню абстрагувати, ставити цікаві запитання, робити висновки, обдаровані учні привертають до себе увагу.

Науковцями виділено такі характерні особливості обдарованих дітей:

- мають добру пам'ять, добре розвинуте абстрактне мислення;
- як правило, дуже активні й завжди чимось зайняті;
- ставлять високі вимоги до себе, боляче сприймають суспільну несправедливість, у них гостро розвинуте почуття справедливості;
- наполегливі в досягненні результату в галузі, яка їх цікавить; для них характерний творчий пошук;

- хочуть навчатися і досягають у навчанні успіхів, що дає їм задоволення;
- завдяки численним умінням здатні краще за інших займатися самостійною діяльністю;
- уміють фантазувати, критично оцінювати навколишню дійсність і прагнуть зрозуміти суть речей і явищ;
- ставлять багато запитань і зацікавленні в позитивних відповідях на них;
- урок для них дуже цікавий тоді, коли використовують дослідницький метод;
- виявляють інтерес до читання, мають великий словниковий запас;
- із задоволенням виконують складні й довготривалі завдання;
- завдяки частому звертанню до засобів масової інформації, уміють швидко виділяти най значущі відомості, самостійно знайти важливі джерела інформації;
- ставлять перед собою завдання, виконання яких потребує багато часу;
- їм притаманне почуття гумору, вони життєрадісні;
- у них перебільшене почуття страху, емоційна залежність.

Виділяють три категорії обдарованих дітей:

1. Учні з ранньою розумовою реалізацією.
2. Учні з прискореним розумовим розвитком.
3. Учні з окремими ознаками нестандартних здібностей.

Учні з ранньою розумовою реалізацією – це учні, у яких за звичайного рівня інтелекту спостерігається особливий інтерес до якогось окремого навчального предмета. Такий учень захоплюється математикою, фізикою, біологією чи мовою, літературою, історією, значно випереджаючи ровесників легкістю засвоєння специфіки матеріалу. Уроки з інших предметів можуть його обтяжувати.

Учні з прискореним розумовим розвитком – це учні, які за однакових умов різко виділяються високим рівнем інтелекту, особливо вони бувають

помітні в молодших класах. Прискорений розвиток інтелекту завжди пов'язаний з великою розумовою активністю та пізнавальною потребою.

Учні з окремими ознаками нестандартних здібностей не виділяються розумовими особливостями, не випереджають ровесників у загальному розвитку інтелекту та не виявляють яскравих успіхів з того чи іншого навчального предмета, але вирізняються особливими якостями окремих психологічних процесів (надзвичайна пам'ять на які-небудь об'єкти, багатство уяви або здатність до спостереження).

Серед таких школярів зустрічаються учні з нелегким характером: незалежні, вперті, недостатньо контактні. На допомогу педагогам є рекомендації в роботі з обдарованими дітьми

Розрізняють шість царин обдарованості дітей:

1. Інтелектуальна царина.

Обдарована дитина вирізняється доброю пам'яттю, жвавим мисленням, допитливістю, добре розв'язує різні задачі, зв'язно викладає свої думки, може мати здібності до практичного застосування знань.

2. Царина академічних досягнень. Це успіхи з читання, математики, природознавства та інших навчальних предметів.

3. Творчість (креативність). Дитина дуже допитлива, виявляє незалежність і оригінальність мислення, висловлює оригінальні ідеї.

4. Спілкування. Добре пристосовується до нових ситуацій, легко спілкується з дорослими та дітьми, виявляє лідерство в іграх і заняттях з дітьми, ініціативна, бере на себе відповідальність за свої дії.

5. Царина художньої діяльності. Дитина виявляє великий інтерес до інформації, захоплюється художніми заняттями, її вирізняються оригінальністю. Виявляє інтерес до музики, легко відтворює мелодію. Із задоволенням співає, намагається створювати музику.

6. Рухова царина.

Точно і точна моторика, чітко зорово-моторна координація, широкий діапазон рухів, добре володіє тілом, високий рівень розвитку основних рухових навичок.

Важливою проблемою для педагогічних працівників є виявлення, розпізнавання великих потенційних можливостей розвитку дитини в майбутньому. Це дало б змогу дати кожному такому учневі поради, указівки, які сприяли б розвитку його здібностей.

Методи навчання обдарованих дітей мають відповідати:

- своїм основним завданням – наданню допомоги обдарованим учням в отриманні знань;
- рівню інтелектуального та соціального розвитку дитини, різним вимогам і можливостям, аби виявляти здібності дитини.

Удосконалення навчально-виховного процесу з обдарованими дітьми вимагає ґрунтовних, міцних знань. Озброїти їх практичним розумінням основ наук допомагає періодичність проведення олімпіад з основ наук, конкурсів, КВК, турнірів, вікторин, змагань.

2. Наступність у роботі з обдарованими дітьми.

Нині, у зв'язку із зростанням інтересу до навчання і виховання обдарованих дітей, проблема гармонійного розвитку набуває особливої актуальності. Гадаємо, що, розв'язуючи її, ми повинні виходити з палко відстоюваної П. Ф. Каптерєвим, О. М. Острогорським, Ф. С. Матвєєвим, Н. Булігіним та іншими прогресивними педагогами, ідеї про недопустимість «вирівнювання» здібностей (тим більше «пригальмовування» видатних якостей) та про необхідність враховувати вже сформовані нахили обдарованої дитини, пристосовуючи до них тип навчання. У першу чергу це має досягатися за допомогою диференційованих, а в деяких випадках індивідуальних навчальних планів.

Такий підхід не виключає й того, що з окремих навчальних предметів обдарованому учневі буде дозволено не тільки вивчати програму в меншому обсязі (що вже практикується в старших класах деяких наших шкіл), але навіть і з меншою результативністю. (Сьогодні вже очевидно, що в багатьох обдарованих дітей структура розумової сфери, її природні основи відзначаються певною дисгармонійністю, яка погано узгоджується із стандартним навчальним планом.) І, нарешті, таким учням треба залишати більше вільного часу, яким вони могли б розпорядитися на свій розсуд для самостійних занять відповідно до їхніх нахилів.

Менш за все нам хотілося б, щоб викладені тут міркування були сприйняті як цілком сформована позиція. Скоріше їх треба розглядати як роздуми над спостережуваними в психолого-педагогічній практиці фактами, підкріплені екскурсом до глибинних джерел досліджуваної проблеми у вітчизняній педагогіці.

Рекомендації педагогам у роботі з обдарованими дітьми

1. Учитель не повинен повсякчас розхвалювати кращого учня. Не слід виділяти обдаровану дитину за індивідуальні успіхи, краще заохотити спільні заняття з іншими дітьми.

2. Учителеві не варто приділяти багато уваги навчанню з елементами змагання. Обдарована дитина буде частіше від інших переможцем, що може викликати неприязнь до неї.

3. Учитель не повинен робити з обдарованої дитини “вундеркінда”. Недоречне випинання винятковості породжує найчастіше роздратованість, ревності друзів, однокласників. Інша крайність – зловмисне прилюдне приниження унікальних можливостей і навіть сарказм з боку вчителя – звичайно, недопустимі.

4. Учителеві треба пам’ятати, що в більшості випадків обдаровані діти погано сприймають суворо регламентовані заняття, що повторюються.

Якості, якими має володіти вчитель для роботи з обдарованими дітьми.

1. Бути доброзичливим і чуйним.
2. Розбиратися в особливостях психології обдарованих дітей, відчувати їхні потреби та інтереси.
3. Мати високий рівень інтелектуального розвитку.
4. Мати широке коло інтересів.
5. Бути готовим до виконання різноманітних обов’язків, пов’язаних з навчанням обдарованих дітей.
6. Мати педагогічну і спеціальну освіту.
7. Мати живий та активний характер.
8. Володіти почуттям гумору.
9. Виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду свої поглядів і до постійного самовдосконалення.
10. Мати творчий, можливо, нетрадиційний особистий світогляд.
11. Бути цілеспрямованим і наполегливим.
12. Володіти емоційною стабільністю.
13. Уміти переконувати.

14. Мати схильність до самоаналізу.

Існують критерії за якими можна визначити обдарованість дитини

Обдарованими можна вважати дітей, якщо вони:

- часто «перескакують» через послідовні етапи свого розвитку;
- у них чудова пам'ять, яка базується на ранньому мовленні; рано починають класифікувати інформацію, що надходить до них;
- Із задоволенням віддаються колекціонуванню. При цьому їхня мета – не приведення колекції в ідеальний і досить постійний порядок, а реорганізація, систематизація її на нових підстановах;
- мають великий словниковий запас, із задоволенням читають словники та енциклопедії, придумують нові слова і поняття;
- можуть займатися кількома справами відразу, наприклад, стежити за двома чи більше подіями, що відбуваються навколо них;
- дуже допитливі, активно досліджують навколишній світ і не терплять будь-яких обмежень свої досліджень;
- у ранньому віці здатні простежувати причинно-наслідкові зв'язки, робити правильні висновки;
- можуть тривалий час концентрувати свою увагу на одній справі, вони буквально «занурюються» в своє заняття, якщо воно їм цікаве;
- мають сильно розвинуте почуття гумору;
- постійно намагаються вирішувати проблеми, які їм поки що не під силу;
- визначаються різноманітністю інтересів, що породжує схильність починати кілька справ одночасно;
- часто роздратовують ровесників звичкою поправляти інших і вважають себе такими, що завжди мають рацію;
- їм бракує емоціонального балансу, вони часто нетерпеливі та поривчасті;

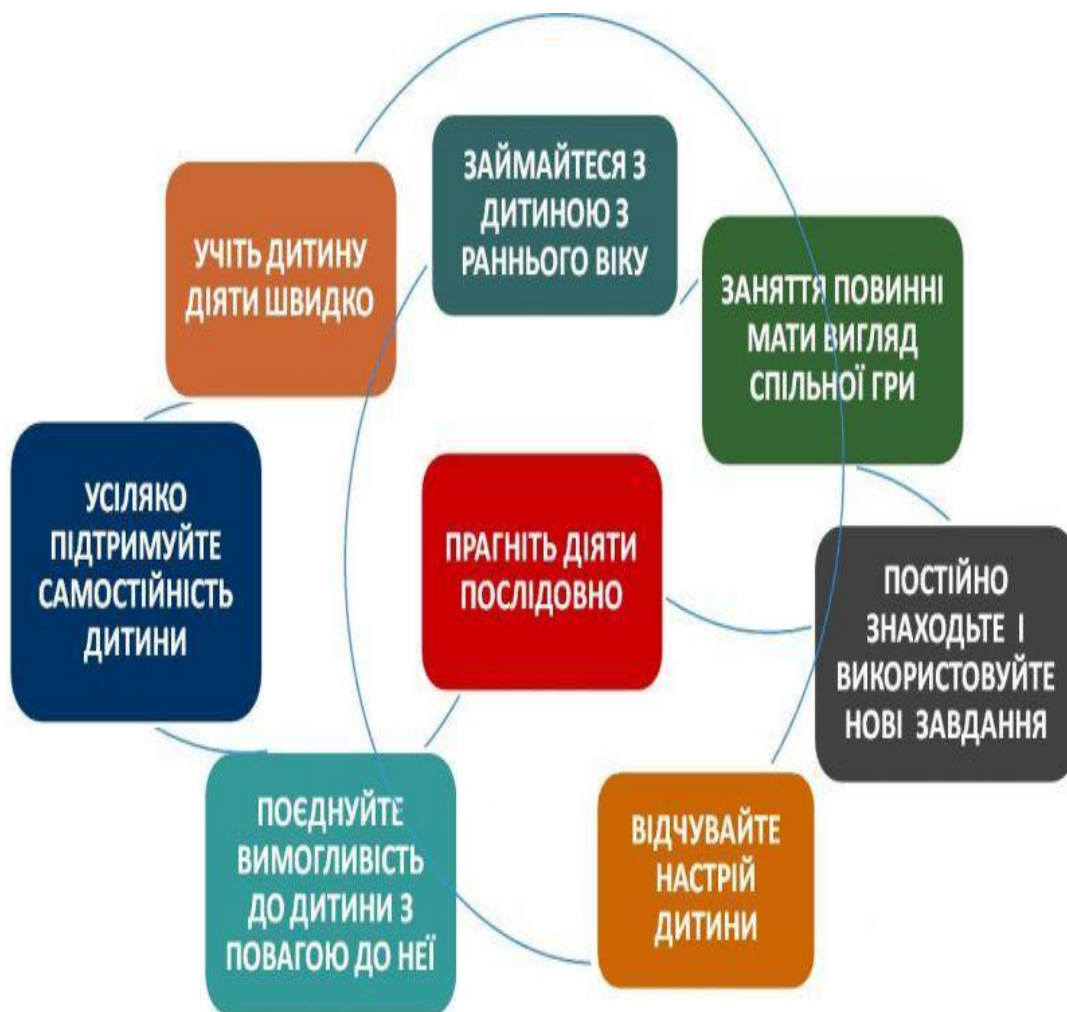
У своїй діяльності я використовую творчі методи, які сприяють ефективній роботі з обдарованими дітьми: повага до бажання учнів працювати самостійно; вміння утримуватись в процесі творчої діяльності; надання дитині свободи вибору галузі застосування свої здібностей, методів досягнення мети; індивідуальне застосування навчальної програми залежно від особливостей учня; заохочення роботи над проектами, запропонованими самими учням; виключення будь-якого тиску на дітей, створення розкріпаченої атмосфери; схвалення результатів діяльності дітей в одній галузі метою спонукати бажання випробувати себе в інших галузях діяльності; підкреслювання позитивного значення індивідуальних відмінностей; надання авторитетної допомоги дітям, які висловлюють відмінну від інших точку зору і у зв'язку з цим відчувають тиск з боку ровесників; добування максимальної користі з хобі, конкретних захоплень та індивідуальних нахилів; терпиме ставлення до можливого безладдя; заохочення максимальної захопленості у спільній діяльності; переконання учнів, що вчитель є їхнім однодумцем, а не ворогом.

При складанні індивідуальних програм потрібно врахувати проблеми обдарованих дітей:

неприязнь у школі часто з'являється тому, що навчальна програма нудна і нецікава для обдарованої дитини;

- ігрові інтереси – обдарованим дітям подобаються складні ігри і нецікаві ті, якими захоплюються їхні ровесники. Як наслідок – дитина опиняється в ізоляції;
- заглиблення у філософські проблеми – для обдарованих дітей є характерним замислюватися над такими явищами, як смерть, потойбічне життя, релігійні вірування набагато частіше, ніж для інших дітей;
- невідповідність між фізичним, інтелектуальним та соціальним розвитком – **обдаровані діти частіше віддають перевагу спілкуванню із дітьми старшого віку. Через це їм важко бути лідерами, бо вони поступаються фізичним розвитком;**

- прагнення до досконалості – для обдарованих дітей характерна внутрішня потреба досконалості – вони не заспокоюються, доки не досягнуть бажаного;
- почуття незадоволеності – вони критично ставляться до своїх досягнень, мають низьку самооцінку;
- нереальні цілі – вони часто ставлять перед собою завищені цілі, не маючи можливості досягти їх, переживають;
- надмірні чутливість, вразливість;
- потреба в уважному ставленні дорослих;
- нетерплячість, зневажливість у відношенні до дітей, які нижче від них в інтелектуальному розвитку.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Охарактеризувати особливості виховання обдарованої дитини в родині
2. В чому полягає наступність у роботі з обдарованими дітьми.
3. Вимоги до вихователя (викладача) до обдарованої дитини. Інноваційний підхід.

ЛІТЕРАТУРА

1. Машовець М. А. Підготовка студентів до співпраці з батьками дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. / Марина Анатоліївна Машовець.– К.: НПУ ім. М. Драгоманова, 2000. – 128 с.
2. Оржеховська В. М. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології, моделі: [навчальний практико-зорієнтований навчальний посібник] / В. М. Оржеховська, В. І. Кириченко, Г. Г. Ковганич. – Х.: Видавництво „Точка”, 2007. – 192 с.
3. Бех І. Д. Готовність педагога до інноваційної виховної діяльності // Бех І. Д. Виховання особистості : У 2 кн. – К., 2003. – Кн. 2. – С. 85–99.
4. Борисова З. Н. Розвиток відчуттів у дітей за методом Марії Монтессорі. Дидактичний матеріал / З. Н. Борисова, Н. А. Семернікова. – К., 1995 – 225 с.

ТЕМА 2.6 ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ В СІМ'Ї

1.Родинно-оздоровчі традиції виховання

Здоров'я є не тільки запорукою матеріального благополуччя, а й джерелом життєрадісного настрою, краси людини, адже «Поки здоров'я служить, то чоловік не тужить», «Як здоров'я маємо не дбаємо, а як втратимо, то плачемо». Родинно-оздоровчі традиції виховують готовність до збереження й зміцнення власного фізичного і психічного здоров'я завдяки дбайливому ставленню до власного тіла й організму, прагнення до безпосереднього спілкування з природою, формують інтерес до збирання лікарських рослин та аналізу народних прикмет-прогнозів, навчають цінувати здоров'я не тільки як запоруку матеріального благополуччя, а і як джерело життєрадісного настрою і краси людини. Наслідування цих традицій

завжди забезпечувало хороше самопочуття, добробут, добрі соціальні стосунки.

У родинно-оздоровчих традиціях виділяються традиції гри, народної кулінарії, доцільного одягу. У процесі гри в дітей формуються навички колективізму, міжособистісного та групового спілкування, виявляється ввічливість, поступливість, доброзичливість, виховується чесність, відповідальність, розуміння справжньої дружби, шляхетність. У правильно побудованій грі в дітей виникає бажання радіти, допомагати, підтримувати іншого. Традиції народної кулінарії відображали прагнення розвинути фізичні якості членів родини, традиції одягу – зберегти їм здоров'я.

Паралельний аналіз слова «грумада» у різних слов'янських мовах вказує на етимологічну спорідненість його зі словами «друг», «брат», «вірний», «надійний», «міцний». Батьки і діди глибоко розуміли і реалізовували силу, вигідність, авторитет колективних форм організації діяльності та їх виховного впливу на дітей. У родинному та громадському оточенні, у цих своєрідних мікро- і макросередовищах, через навіювання, настанови, заохочення, осуд, застереження тощо діти завжди набували знань, життєвого досвіду, наслідували стереотипні уявлення і цінності етносу. «Роби так, щоб батьку-матері не було соромно від людей»; «Де робить гурточок, там повен куточок»; «У товаристві лад – усяк тому рад»). У гурті завжди цінувались уміння, майстерність, господарські нахили, набуті в родині.

Серед родинно-громадських традицій виділяємо традиції добросусідства, побратимства, опікунства, молодіжних об'єднань та колективної взаємодопомоги. Традиції добросусідства виховують людяність, доброту, співчуття, повагу до односельців, взаємодопомогу, взаємовиручку («Без брата проживеш, а без сусіда – ні»). Традиційні побратимства зобов'язують до дружби, моральної чистоти, глибокої пошани до громади, вірності обов'язку перед другом, перед рідною землею. Прикладом чесних побратимів виступали козаки, характер яких вважається вищим типом

українського національного характеру («Немає рідного брата, так шукай названого»). В основі цих традицій – взаємна прихильність, довіра, відданість, товариська солідарність, духовна близькість, спільність інтересів, щира співдружність, заснована на взаєморозумінні.

Найбільш знедоленими були в суспільстві сироти: «Сироті життя, як горох при дорозі: хто йде, той скубне». Тому роль громадських вихователів і духовних наставників дітей-сиріт завжди виконували люди з високими моральними якостями та вродженими педагогічними здібностями: баба-повитуха, хрещені і названі батьки.

Традиції молодіжних об'єднань є засобом соціалізації особи в громаді, своєрідною школою морального виховання молоді. Вулиця, досвітки, вечорниці дисциплінували, зобов'язували не бути «на людських язиках», тобто заручитись гарною думкою про себе, сприяли формуванню життєво необхідних на різних вікових етапах потреб особистості: в емоційному контакті з ровесниками, у визнанні інших, в активній діяльності. Таким чином формувались спільні ідеї, погляди, звички, що становлять об'єднуючу творчу психологічно-національну внутрішню силу особи.

Звичайно, слід враховувати і особливості теле-, радіо-, комп'ютеризованого сьогодення, що практично витіснило механізм індивідуальної передачі досвіду виховання. А проте, засвоєння, зберігання та розвиток дітьми родинних виховних традицій українців та інших народів є важливим засобом зміцнення національної свідомості, згуртування і єдності всієї нашої нації та окремої великої родини. Тільки раціональне поєднання інтересів сучасного суспільства і оновленого, доступного дитині народного родинного досвіду дає можливість рухатись уперед, виховувати суспільство з високими духовно-моральними якостями.

2. Виховний потенціал сім'ї у формуванні в дитини здорового способу життя

Виховний потенціал сім'ї у формуванні в дитини здорового способу життя. Протягом століть родина вносила вирішальний внесок у виховання та соціалізацію дітей, формування світогляду, ціннісних орієнтацій, становлення характеру людини, що росте, розвиток інтелектуальної, емоційної і вольової сфер особистості. Різні сім'ї здійснюють ці функції з тим чи іншим ступенем ефективності.

Успіх цього процесу залежить від рівня виховного потенціалу сім'ї. Під «виховним потенціалом сім'ї» розуміється реальна, фактична здатність до виховання дітей з урахуванням конкретних соціальних обмежень, збалансованості матеріальних і нематеріальних ресурсів сім'ї. Поняття «виховний потенціал» дозволяє охарактеризувати можливості сім'ї, як реальні, фіксовані, що використовуються в даний час, так і не використовувані по яким-небудь причинам.

В якості показників, що дають можливість охарактеризувати виховний потенціал, виступають: цінності, що склалися в сім'ї, в тому числі орієнтації на сімейний спосіб життя, дозвілля, характер і зміст вільного часу, комунікативного (зовнішнього) і особистісного (творчого) спілкування, потреби, інтереси, установки, мотиви виконання соціокультурних функцій та можливості «соціальної участі» сім'ї в справах суспільства і держави. Найважливішою умовою успішності реалізації виховного потенціалу сім'ї є зміст і характер внутрісімейних відносин і, в першу чергу, ставлення до дитини.

Всі батьки хочуть бачити своїх дітей здоровими, веселими, добре фізично розвиненими. Тому, одночасно з турботою про чистоту тіла і з задоволенням потреби в їжі, необхідно створити умови для реалізації потреби в активних рухах, які підвищують стійкість до захворювань, мобілізують захисні сили організму. Здоров'я дитини багато в чому

визначається ставленням батьків до фізичного виховання. При цьому батьки розглядають фізичний розвиток як мету виховання частіше, ніж матері, і фізичному вихованню хлопчиків обоє батьків надають більшого значення, ніж вихованню дівчаток.

Помічено, що діти засвоюють спосіб життя батьків, їх звички, їх ставлення до життя, у тому числі до фізичної культури. Позитивний приклад батьків істотно впливає на формування у дітей прагнення займатися фізичною культурою у вільний час усією родиною. Форми можуть бути різними - туристичні походи пішки або на лижах, ігри, участь в колективних змаганнях. Звичка до здорового способу життя – це головна, основна, життєво важлива звичка; вона акумулює в собі результат використання наявних засобів фізичного виховання дітей дошкільного віку в цілях вирішення оздоровчих, освітніх та виховних завдань. Тому сім'я покликана в ранньому дитинстві, закласти основи здорового способу життя, використовуючи різні форми роботи.

На ранній стадії розвитку сім'я повинна допомогти дитині якомога раніше зрозуміти неминущу цінність здоров'я, усвідомити мету його життя, спонукати малюка самостійно й активно формувати, зберігати і примножувати своє здоров'я.

Найчастіше у дітей відсутня зацікавленість у заняттях оздоровчого характеру. На думку Г. Зайцева, це пов'язано з тим, що, по-перше, рекомендації щодо здорового способу життя насаджуються дітям найчастіше в повчальній категоричній формі і не викликають у них позитивних емоційних реакцій, а по-друге, самі дорослі рідко дотримуються зазначених правил у повсякденному житті, і діти добре це бачать. Крім того, виконання необхідних правил здорового способу життя вимагає від людини значних вольових зусиль, що вкрай важко для дитини-дошкільника, що має недостатньо сформовану емоційно-вольову сферу. За словами Б. Чумакова, купити здоров'я не можна, його можна тільки заробити власними постійними зусиллями.

Але для того, щоб зберегти здоров'я дитини необхідно об'єднати зусилля всіх дорослих, що оточують його (батьків, вихователів, лікарів, вчителів), насамперед це батьки, з метою створення навколо нього атмосфери наповненою потребами, традиціями і звичками здорового способу життя.

Сім'я - це колектив, члени якого взаємопов'язані певними обов'язками. Будучи членом сімейного колективу, дитина також вступає в систему існуючих відносин завдяки яким він осягає норми суспільної поведінки. У бесідах з батьками про роль сімейного виховання педагог підкреслює багатосторонній вплив батьків на формування особистості, розповідає про родину як перший соціальний комірць, про характерний для неї уклад і стиль стосунків усіх членів родини, про спрямованість їх інтересів і її потреби, що забезпечують здоровий мікроклімат. Від сімейного мікроклімату багато в чому залежить ефективність педагогічних впливів: дитина більш податлива виховним впливам, якщо росте в атмосфері дружби, довіри, взаємних симпатій. Сім'я для дитини – це місце народження і основне середовище проживання.

В сім'ї у нього близькі люди, які розуміють його і приймають таким, який він є – здоровий чи хворий, добрий чи не дуже, поступливий або колючий і зухвалий - там він свій. Саме у родині дитина отримує ази знань про навколишній світ, а при високому культурному та освітньому потенціалі батьків, продовжує отримувати не тільки ази, але і саму культуру на все життя. Родину зміцнюють загальні справи і турботи, будні, наповнені корисним змістом; спільне дозвілля і відпочинок. Фізичне виховання має велике значення для сім'ї. Сім'я багато в чому визначає відношення дітей до фізичних вправ, їхній інтерес до спорту, активність і ініціативу.

Цьому сприяють близьке емоційне спілкування дітей і дорослих у різних ситуаціях, природно виникаюча їхня спільна діяльність (обговорення успіхів спортивного життя країни, переживання при перегляді телевізійних спортивних передач, ілюстрацій у книгах на спортивні теми). Діти особливо сприйнятливі до переконань, позитивної поведінки батька, матері, укладу

життя сім'ї. Особистий приклад батьків, спільні фізкультурні заняття, здоровий спосіб життя - головні складові успіху фізичного виховання в сім'ї.

Також сім'ї виконують різні функції:

1. Репродуктивна функція сім'ї, пов'язана з відтворенням її членів і відтворенням населення країни є однією з найважливіших. Вона безпосередньо пов'язана зі здоров'ям людини. Реалізація цієї функції передбачає формування установки на дітонародження, в свою чергу, народження здорової дитини передбачає орієнтацію майбутніх батьків на здоровий спосіб життя.

2. Сім'я виконує функцію соціалізації особистості, залучення її до того соціального досвіду, який виробило людство, сприяє людині входження в суспільство. В ході процесу соціалізації людина формує свій образ життя

3. В даний час істотно трансформується культурна функція сім'ї: функція культурного взаємного обміну. Сім'я завжди була місцем входження людини в культуру, залучення до її цінностей і норм. Для сучасної сім'ї характерно культурне протиріччя між батьками, що живуть старими нормами та цінностями культури, та дітьми - прихильниками всього нового.

4. Соціально-психологічна функція сім'ї, сутність якої пов'язана з наданням взаємної підтримки членів сім'ї, їх емоційною стабілізацією, безпосередньо пов'язана з підтримкою психічного здоров'я людини.

5. Важливою функцією сім'ї є господарсько-побутова, тобто ведення спільного домашнього господарства. XXI століття істотним чином змінило побут людини, його спосіб життя. Змінилася і господарсько-побутова функція сім'ї. Не випадково західні соціологи сутність цієї функції бачать в підтримці фізичного здоров'я членів суспільства, і кожного члена сім'ї. Налагоджений побут звільнює час для активної діяльності особистості, в тому числі, фізичної активності.

6. Економічна функція родини пов'язана з економічною підтримкою, наданням економічної допомоги непрацездатним і неповнолітнім членам сім'ї.

7. Як зазначає М. Мацковський, в сучасних умовах зростає роль сексуальної функції сім'ї, пов'язаної із задоволенням сексуальних потреб особистості, підтриманням фізичної і духовної гармонії між подружжям. Ця функція лише в останні 10-15 років вивчається у вітчизняній соціології. Між тим, це одна з важливих сторін сімейного життя, яка пов'язана, як з фізичним, так і психічним станом людини.

Ми торкнулися основних функцій сім'ї як соціального інституту. При цьому кожна з них вносить свою лепту у формування здорового способу життя, підтримку здоров'я особистості. Як бачимо, всі функції сім'ї в ідеалі повинні сприяти формуванню орієнтацій на здоровий спосіб життя, так і самого здорового способу життя. Не завжди батьки приділяють увагу здоров'ю дитини (правильне харчування, гігієна, прогулянки, загартовування). Правильне харчування є одним з основних факторів здорового і повноцінного розвитку людини. Що і як ми їмо в дуже великій мірі впливає на все наше життя. Відомий вислів Аркадія Гайдара говорить про те, що правильне харчування кожен розуміє по-своєму.

У більшості випадків подання про корисну їжу пов'язані з сімейними харчовими звичками, національними традиціями, способом життя, а також з принципами ставлення до свого здоров'я. Найчастіше дитина харчується не правильно, з причини того, що батьки які не в змозі прогодувати дитину корисною їжею, у зв'язку з матеріальним недоліком, або із-за не достатку часу, наприклад, коли батьки на роботі, важко змусити дитину харчуватися саме в потрібний час і тим, чим слід. Велике значення в охороні та зміцненні здоров'я дитини належить його гігієнічному навчанню і вихованню.

Гігієнічне виховання – це частина загального виховання, а гігієнічні навички - це невід'ємна частина культурної поведінки. Глибоко не мають рації ті, хто вважає, що повідомлення дітям гігієнічних знань і прищеплення їм гігієнічних навичок є справою медичних працівників. Це кровна справа батьків, тим більше що грань яка віддаляє навички гігієнічної поведінки від елементарних правил гуртожитку, настільки невизначена, що її можна

вважати недейсною. Велике значення в профілактиці різних захворювань належить особистій гігієні.

Особиста гігієна – це догляд за своїм тілом і утримання його в чистоті. Шкіра захищає тіло людини від хвороб. Під загартовуванням слід розуміти використання природних сил (повітря, води, сонця) для підвищення стійкості організму до простудних захворювань. Практично у всіх країнах світу загартовування використовується як профілактичний засіб проти застуди та інших захворювань. Загартовування не лікує, а попереджає хворобу, підвищує опірність дитячого організму до різних подразників навколишнього середовища (протяги, перепади температури) і респіраторних захворювань, як грип, ангіна і т. д. Загартована дитина росте спокійною, емоційно врівноваженою, доброзичливою, добре спить і їсть, активно грає. І нарешті, прогулянки. Не так часто у сучасних людей зараз є можливість вибратися на прогулянку всім разом. І навіть вихідні багато батьків проводять на роботі, залишивши дітей у бабусь. Сімейні прогулянки завжди доставляють радість дітям.

Тому батьки повинні якомога частіше знаходити час для невеликих спільних походів на природу. За твердженням британських дослідників, здоровий спосіб життя, що включає правильне харчування і фізичну активність, не дасть очікуваного ефекту, якщо в родині часто відбуваються сварки і непорозуміння. Вчені провели експеримент, в ході якого вивчали стан здоров'я людини, коли він розмовляє зі своїми членами родини в нормальному тоні і під час сварок. Виявилось, що гарний настрій і доброзичливе спілкування з близькими людьми чинили позитивний вплив на фізичне здоров'я. В організації виховної роботи щодо здорового способу життя необхідну допомогу батькам можуть надати педагоги школи. Форми допомоги: батьківські лекторії (бесіди), дні здоров'я, спортивні заходи тощо.

Таким чином, можна зробити висновок, що саму головну позицію у вихованні здорового способу життя у дитини займають батьки або особи які їх замінюють. Починаючи з самого раннього віку, вони мають виховувати у

дітей активне ставлення до власного здоров'я за допомогою різних ігор, бесід.

3. Організація та напрямки виховання здорового способу життя дитини в сім'ї

Організація та напрямки виховання здорового способу життя дитини в сім'ї. Стан здоров'я дітей на сьогоднішній день залишає бажати кращого. І ріст захворюваності пов'язаний не тільки з несприятливою екологічною обстановкою, з постійним зростанням навантажень, психоемоційного перенапруження і гіподинамії, але й з відмовою батьків вести здоровий спосіб життя. Здоров'я дітей безпосередньо залежить від умов життя в сім'ї, санітарної грамотності, гігієнічної культури батьків і рівня їх освіти.

Часто рівень знань і умінь батьків у сфері виховання звички до здорового способу життя невисокий, а інтерес до даної проблеми виникає лише тоді, коли дитині вже потрібна психологічна або медична допомога. Більшість батьків не розуміють самої суті поняття «здоров'я», розглядаючи його тільки як відсутність захворювань, абсолютно не враховуючи взаємозв'язку фізичного, психічного і соціального благополуччя.

В результаті у дітей формуються шкідливі звички, від яких позбутися буває дуже важко.

Батькам необхідно знати критерії ефективності виховання здорового способу життя:

- позитивна динаміка фізичного стану вашої дитини;
- зменшення захворюваності;
- формування у дитини вмінь вибудовувати відносини з однолітками, батьками та іншими людьми;
- зниження рівня тривожності і агресивності.

Готовність до здорового способу життя не виникає сама собою, а формується у людини з раннього віку, насамперед всередині сім'ї, в якій народилася і виховувалася дитина. Завдання батьків - донести значення

щоденної турботи про своє здоров'я до свідомості своєї дитини, навчити мистецтва зміцнення здоров'я. Мистецтво це освоюється дітьми в процесі спільної діяльності з батьками. Батькам необхідно не спрямовувати дітей на шлях здоров'я, а вести їх за собою по цьому шляху своїм прикладом. Основним завданням для батьків є: формування у дитини морального ставлення до свого здоров'я, яке виражається в бажанні і потребі бути здоровими, вести здоровий спосіб життя. Дитина повинна усвідомити, що здоров'я для людини - найважливіша цінність, головна умова досягнення будь-якої життєвої мети, і кожен сам несе відповідальність за збереження і зміцнення свого здоров'я. Для вирішення такого завдання батькам необхідно пам'ятати правило: **«Якщо хочеш виховати свою дитину здоровою, сам йди шляхом здоров'я, інакше її нікуди буде вести!»**.

Формуючи здоровий спосіб життя дитини, сім'я совісно зі школою повинна прищепити дитині такі основні знання, навички та вміння:

- знання основних частин тіла і внутрішніх органів, їх розташування і роль в життєдіяльності організму людини;
- вміння вимірювати зріст, масу тіла, визначати частоту свого пульсу і дихання, розуміння значення визначення цих показників для контролю за станом здоров'я та його корекції;
- розуміння значення здорового способу життя для особистого здоров'я, гарного самопочуття, успіхів у навчанні;
- знання правил особистої гігієни, гігієни житлових і навчальних приміщень, одягу, взуття та ін.;
- вміння правильно будувати режим дня і виконувати його;
- знання основних правил раціонального харчування з урахуванням віку;
- розуміння значення рухової активності для розвитку здорового організму;
- знання правил профілактики захворювань хребта, стопи, органів зору, слуху та інших;

- знання основних природних факторів, які зміцнюють здоров'я, і правил їх використання;
- знання правил збереження здоров'я від простудних і деяких інших інфекційних захворювань;
- вміння аналізувати небезпечні ситуації, прогнозувати наслідки і знаходити вихід з них;
- уміння надавати найпростішу допомогу при невеликих порізах, ударах, опіках, обмороженнях;
- знання лікувальних установ, де можна отримати допомогу у разі хвороби;
- вміння взаємодіяти з навколишнім середовищем, розуміти, при яких умовах середовище проживання (будинок, клас, вулиця, дорога, ліс) безпечна для життя.

Формування здорового способу життя служить зміцненню всієї родини. Дитина повинна дізнатися краще сімейні традиції, зрозуміти значення і важливість сім'ї в житті людини, роль дитини у сім'ї, засвоїти норми і етику стосунків з батьками та іншими членами сім'ї. Батьки повинні розвивати інтерес дитини до професійної і побутової діяльності членів своєї сім'ї, формувати розуміння їх соціальної значущості. Виховувати в дитині доброту, дружелюбність, витримку, цілеспрямованість, сміливість, позитивну самооцінку, оптимістичне ставлення до життя, вміння висловлювати свої почуття, здатність вірити у власні сили і довіряти світу.

4.Формування культури здоров'я дитини в сім'ї

Основна відповідальність за розвиток і здоров'я дитини покладається на сім'ю. У кожній родині має панувати культ здоров'я. Свого часу представники за здоровий спосіб життя П. Брегг визначили 10 заповітів, «золотих ключиків» душевного і фізичного здоров'я. Вони вважали, що забезпечити міцне здоров'я можна за таких умов: чисте повітря, сонячне

світло; вживання тільки свіжих, життєво важливих продуктів, правильне споживання продуктів; щоденні прогулянки за будь-якої погоди; помірні і регулярні фізичні навантаження (хатня робота, гімнастика, фізичні вправи); абсолютна зовнішня охайність; глибокий сон; розуміння природних законів здоров'я та їх виконання; єдність трьох складових – тіла, розуму і духу; підтримання духовних сил, звернення до природи.

При доборі фізичних вправ для ранкової гімнастики та фізкульт-хвилинок, які виконуються в домашніх умовах, рухливих та спортивних ігор на подвір'ї батьки мають зважати на потреби і можливості організму дитини, рівень її фізичного розвитку. Основні принципи, яких необхідно дотримуватися: цілеспрямованість фізичних вправ залежно від можливостей і потреб організму; відповідність навантаження індивідуальним можливостям дитини; послідовна активізація розширення засобів фізичних вправ, збільшення навантаження; урахування результатів психодіагностики та медичних обстежень. Спостереження доводять, що більшість молодших школярів дотримуються норми рухової активності, яка складає півтори години на день, в основному за рахунок прогулянок, ігор на повітрі. Значно менше місце займають спеціальні фізичні вправи – ранкова гімнастика, фізкульт-хвилинка, які сприяють підтриманню високого рівня працездатності протягом дня.

Основою таких вправ є рухи, запозичені з трудової та побутової діяльності людини. Це випрямлення ніг і тулуба, розведення плечей, піднімання і повороти голови, стискання і розведення пальців. Крім того, у фізкультхвилинка може вводитися самомасаж активних точок бадьорості (носа і вух), дихальна гімнастика. Ранкова гімнастика для молодших школярів проводиться під керівництвом дорослих. Підлітки виконують вправи самостійно. Вчителі фізкультури, вихователі, лікарі підбирають завдання щоденної програми, які можуть складатися за такою схемою: Вчасно прокиньтесь, посміхніться один до одного. Потягніться 2-3 рази. Зробіть самомасаж (рук, шиї, обличчя, вушних раковин, голови,

живота і ніг). Зробіть ранкову гімнастику або комплекс статичних вправ. Виконайте дихальні вправи. Випийте вранці воду маленькими ковтками (краще гарячу). Зробіть водні процедури (вранці, ввечері). Почистіть зуби (вранці, ввечері). Походіть по камінцях 1-2 хвилини. Прийміть повітряні ванни. Походіть босоніж. Виконайте вправи для обличчя. Виконайте 1 -2 вправи для очей. Виконайте комплекс фізичних вправ (статичних поз, оздоровчі паузи, вправи на розслаблення). Присвятіть час улюбленій справі (малюванню, квітникуарству, співу, читанню).

Послухайте музику. Зробіть домашні справи. Вчасно лягайте спати. Оцініть стан свого самопочуття (за 5-бальною системою). Подібно складається "Життєвий ритм сім'ї" на тиждень, місяць, рік. Наприклад, тижневий план може містити самомасаж всього тіла, заняття в гуртках, секціях, недільні прогулянки тощо. В місячному графіку сплановані відвідування музеїв, театрів, виставок, зустрічі з друзями тощо. Річний «Життєвий ритм сім'ї» враховує зайнятість членів родини під час канікул, свят, відпусток. Такі програми не лише дисциплінують та сприяють формуванню умінь і навичок здорового способу життя кожного з членів родини особисто, вони згуртовують дітей і дорослих, роблять їх співниками в досягненні мети. гармонізують взаємини, тобто збагачують досвід соціальної поведінки. Надзвичайно важливий етап для соціального розвитку особистості – власне дитинство.

В цей час відбувається становлення особистості на рівні ще не розвиненої свідомості, встановлюються перші її зв'язки з людьми, головним чином, рідними. Дитина тільки вчиться орієнтуватися в розмаїтті життєвих ситуацій, співвідносити наявні в неї уявлення з життям, з реальними вчинками, з конкретною поведінкою. Вона довірливо ставиться до дорослих, безперечним авторитетом для неї є батьки. Це сприятливий період для цілеспрямованого впливу на дитину щодо формування моральних понять, позитивних емоцій, соціальних цінностей. У підлітковому віці розширюється коло суспільних інтересів дитини, особливе місце в її житті починають

займати товариші, однокласники, друзі. Відбувається опанування суспільного досвіду та самореалізація у випробуванні власних сил під час навчання у школі та спілкування з однолітками.

Формуються різноманітні життєві навички, необхідні для адаптації в суспільстві: спілкування з однолітками, молодшими, дорослими; критичне ставлення до себе й оточуючих; пізнання та оцінювання власних здібностей; соціально-психологічна адаптації до навколишнього середовища. Значну роль у розвитку особистості підлітка відіграє його самооцінка. Дослідження доводять, що значній частині підлітків притаманна занижена самооцінка, що свідчить про невпевненість у власних силах і здібностях, наявність почуття власної неповноцінності (меншовартості), що може призводити до психічних і соматичних розладів і захворювань.

Завдання батьків у даному випадку – формувати у підлітків адекватну або навіть трохи завищену самооцінку, що буде сприяти нормальній соціально-психологічній адаптації, збереженню психічного здоров'я. При спілкуванні з юнаками і дівчатами батьки повинні пам'ятати, що вони чекають від дорослих розуміння, співчуття, допомоги в пошуках моральних істин. Слід обговорювати проблеми, які хвилюють доросліших дітей: кохання, сексу, сім'ї, профілактики та подолання шкідливих звичок тощо. Результатом роботи, спрямованої на формування культури здоров'я дитини у сім'ї, має стати: компетентність у сфері збереження і зміцнення здоров'я (фізичного, психічного, соціального, духовного); соціальна адаптація, успішне включення в соціум; інтеріоризація – включення соціальних норм і цінностей до внутрішнього світу; самостійність у вирішенні власних проблем.

Отже, важливим інститутом формування культури здоров'я дітей і соціальної компетентності є сім'я. Саме в ній дитина починає усвідомлювати своє місце серед людей, набуває навичок позитивного ставлення до світу, накопичує індивідуальний досвід соціальної поведінки. Насамперед сім'я може задовольнити найголовніші потреби дитини: у любові, довірі,

самостворення, самостворення та визнання, що є основним напрямком становлення дитячої особистості. Позитивні взаємини з батьками та близькими дорослими – головна умова фізичного, психічного, духовного та соціального розвитку дитини. Якщо батьки бажають здоров'я своїм дітям, життя в сім'ї побудувати на принципах здорового способу життя: Живіть у певному режимі праці, відпочинку, харчування, а саме: намагайтеся вчасно лягати спати і вставати, повноцінно і раціонально снідати, обідати, а вечеряти не пізніше 19-20 години.

У раціоні повинна переважати рослинна та білкова їжа при мінімумі солодощів і тваринних жирів, обмеженні гострих солоних приправ. Стежте за тим, щоб за трапезою не виникало почуття переїдання у будь-кого з членів сім'ї; починайте день з ранкової фіззарядки не менше, як протягом 30 хвилин, бажано на свіжому повітрі. Після зарядки – душ, який необхідно завершити обливанням холодною водою. Перед сном обливання повторити.

Доведено, що дворазове обливання дає великий імпульс імунній системі організму, причому багатократно зростає протидія не тільки простуді, а й патології м'язового, опорно-рухового апарату, шлунково-кишкового тракту, нервової системи, навіть онкопатології та хвороб серцево-судинної системи; Облиште курити, доводячи своїй дитині, що це витончена форма самогубства. Обмежте вживання алкоголю, виключивши у присутності дітей його вживання взагалі. Залишайте за порогом свого дому роздратованість цінами, керівниками і підлеглими, невдачами і поганим самопочуттям тощо, бо все це непомітно передається і членам сім'ї. Відбувається поступове нагромадження стресової енергії, яка виснажує нервову систему, порушує роботу всіх систем організму, знижує його захисні функції, веде до хвороб. Не ставайте рабами телевізора, особливо у вихідні. Знаходьте час для спілкування з природою. Це допоможе відновити нервову систему, енергію, втрачену за тиждень, підвищити імунітет, зміцнити здоров'я. Пам'ятайте, що вигляд однієї хворобливої людини в сім'ї пробиває біоенергетичний та психологічний захист решти її членів; дуже добре, якщо

хтось захоплюється у вільний час одним з видів спорту. Регулярні заняття спортом роблять вашу імунну систему невразливою, нерви – сталевими, волю – залізною, а ваших дітей – схожими на вас, здоровими і щасливими.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Родинно-оздоровчі традиції виховання.
2. Виховний потенціал сім'ї у формуванні в дитини здорового способу життя.
3. Організація та напрямки виховання здорового способу життя дитини в сім'ї
4. Формування культури здоров'я дитини в сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лубишева Л. В. Взаємодія сім'ї і школи у формуванні здорового способу життя дітей молодшого шкільного віку / Л. В. Лубишева, А. В. Шукаєва // Фізична культура: виховання, освіту, тренування, 2007, NN3.-С.
2. Маркова А. І. Спосіб життя батьків як детермінанта здоров'я дітей / А. В. Маркова, А. В. Ляхович, М. Р. Гутман // Гігієна і санітарія, 2012, NN№ 2. - С. 55 - 61.
3. Маслов А. Р. Підготовки та проведення змагань учнів Школа безпеки/ А. Р. Маслов // Навчально - методичний посібник. М., 2000. С. 98
4. Матеріали науково - методичної конференції з фізичної культури і спорту (Благовещенськ, 14 квітня 2006р.) / Редкол. Т. Д. Каргіна [та ін] - 2006.

ТЕМА 2.7 ОСОБЛИВОСТІ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РОДИНІ

1. Патріотизм плекається в родині

Національно-патріотичне виховання дітей набуло сьогодні небувалої ваги. Однак навіть найґрунтовніше робота в дошкільному закладі зійде нанівець, якщо патріотичні почуття не плекаються в родині. У сім'ї закладаються й любов до рідної, почуття гордості за героїчних пращурів. Які ж спогади залишаться у нинішніх малят? Яке майбутнє свого роду, своєї країни будують сучасні батьки?

У педагогічній концепції «Патріотичне виховання учнів» зазначається, що одним із покликань української національної системи освіти

та виховання є завдання пробуджувати і виховувати в кожній дитині патріотичні якості, цінності:

- любов до батька і матері, родичів, своїх предків, рідної природи, землі;
- любов до рідної мови, культури, народу, пошану до його історичного минулого, національних традицій, звичаїв;
- глибоке усвідомлення своєї національної приналежності, відчуття єдності з представниками своєї нації;
- турботу про добре ім'я - своє і своїх друзів та країн, збереження своєї людської і національної гідності, честі;
- активну діяльність з метою розвитку рідної культури, мистецтва, науки, демократії, державотворчих процесів;
- боротьбу за підвищення духовності і добробуту всіх українців, представників національних меншин України;
- синівську любов до України – Батьківщини, готовність захищати від ворогів рідну землю, здатність на подвижництво, героїчні справи в ім'я свободи і незалежності України;
- готовність боротися з неправдою, злом, потворністю в будь-яких формах, спростовувати антиукраїнські, антинаукові версії, ідеї, шкідливі і ворожі для нашого народу, Батьківщини

У «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» висвітлюються завдання громадянського виховання. Одним з них є: «формувати в молодого покоління почуття патріотизму, відданість Батьківщині й водночас відчуття належності до світової спільноти»

У «Концепції національного виховання» представлені основні виховні завдання сучасної школи. Наведемо кілька з них, що мають значення для нашого дослідження:

- патріотичне виховання як основа духовного розвитку особистості, складова частина національного світогляду і поведінки дитини щодо

ставлення до рідної країни, до всіх націй і народів, патріотичне загартування як могутній стимул у боротьбі за розбудову нової незалежної України, духовне оновлення суспільства, формування високої етики міжнаціональних стосунків;

- розвиток моральних почуттів і рис поведінки, а саме: любові до Батьківщини, відданості їй, активної праці, спрямованої на примноження трудових традицій, звичаїв свого народу; шанобливе ставлення до історичних пам'яток, прагнення до зміцнення честі та гідності своєї держави; активна патріотична діяльність.

У «Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти» визначено основні завдання родинного виховання :

- «забезпечення духовної єдності поколінь, збереження родинних традицій, сімейних реліквій, вивчення родоводу, залучення дітей до народних традицій, рідної мови, звичаїв, обрядів, виховання в них національної свідомості і самосвідомості;

- виховання поваги до законів, прав і свобод людини, розвиток громадянської і соціальної відповідальності».

Сучасна національна школа потребує нових підходів до виховання, зокрема до патріотичного. Починати його потрібно з дошкільного та молодшого шкільного віку. Діти цього віку найкраще піддаються вихованню(В.Сухомлинський), оскільки в цей час закладаються основи особистості, її майбутнього характеру. Надається спрямованість її розумового, морального та естетичного розвитку. Знання та вміння, накопичені дитиною в цьому віці, пізніше стають основою для формування стійких моральних звичок і переконань, високих життєвих ідеалів.

Науковець І.Підласий зазначає, що піддатливість школярів, «їхня довірливість, схильність до наслідування, великий авторитет, який у них має вчитель, створюють сприятливі умови для формування високоморальної особистості».

У роботі з дітьми молодшого шкільного віку потрібно звертати увагу на їхні вікові особливості. Ці діти не мають сталих інтересів, власну ініціативу проявляють слабо, їхня увага нестійка. Вони потребують постійної допомоги та порад учителя в організації свого дозвілля.

Мислення в дітей цього віку конкретно-образне, для них ще не властиві узагальнення та абстрагування. Їх захоплює все яскраве, цікаве, тому що вони мислять відчуттями, звуками, барвами. Це все необхідно враховувати у виховній роботі зі школярами.

2. Основи національного та патріотичного виховання

Словник педагогічних термінів визначає **національне виховання** як історично зумовлену, створену самим народом систему виховних ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв, спрямованих на доцільну організацію діяльності членів суспільства, в ході якої відбувається оволодіння морально-духовними цінностями народу, забезпечується єднання і спадкоємність поколінь, соборність нації.

Патріотичне виховання передбачає передусім формування почуття гордості за матеріальні й духовні досягнення свого народу, любові до Батьківщини, прагнення зберегти загальнолюдські й національні морально-духовні цінності, характерні особливості Батьківщини, захистити культурні та матеріальні надбання свого народу, громади.

У сучасній педагогіці розрізняють **етнічний, територіальний і державницький** патріотизм.

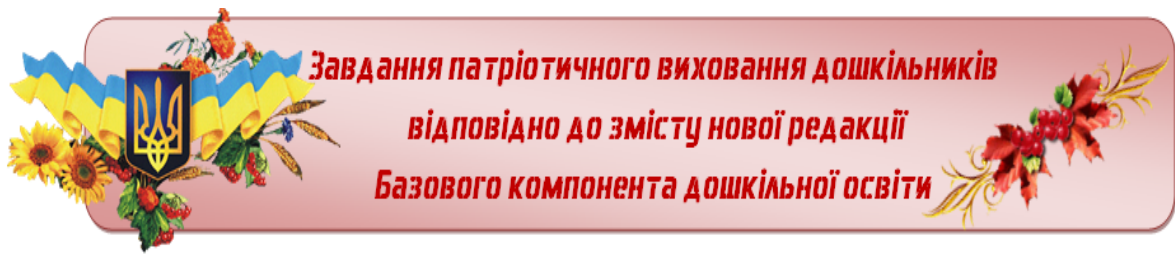
Етнічний патріотизм закладається з народження, повноцінно розвивається у дитини, яка зростає в національно орієнтованій сім'ї й виховується в національних освітніх закладах. Цей патріотизм ґрунтується на почутті приналежності до свого народу, причетності до його історії, любові до рідної культури. Тож важливо змалку навчати дитину рідної мови, залучати її до народних традицій і звичаїв, ознайомлювати з народною

творчістю: поезією, музикою, театром, танцем, архітектурою, художнім і декоративно-ужитковим мистецтвом – усім, що втілює неповторні особливості, ідеали та прагнення народу в матеріальній і духовній сферах.

Територіальний патріотизм закладається в ранньому дитинстві, формується та розвивається одночасно з розвитком свідомості. Розвитку цих почуттів сприятиме ознайомлення дітей з географічними та природними рідного краю, України, формування уявлень про історичні та сучасні побут, культуру, досягнення і звершення земляків.

Державницький патріотизм ґрунтується на державній ідеології та пов'язаний з поняттям громадянськості.

Національно-патріотичне виховання в дошкільному закладі передбачає надання дітям знань про власну сім'ю, традиції та історію свого роду, давній і сучасний побут, історію й сьогодення народу; виховання любові до сім'ї, рідного дому, дитячого садка, міста або села, рідного краю, пошани та бережного ставлення до культурної спадщини свого народу, поваги до державних символів, толерантного ставлення до однолітків, батьків, сусідів, інших людей, представників інших народів, культур і традицій, національної гордості за внесок нашого народу в матеріальну та духовну культуру України і людства загалом.

Освітня лінія «Особистість дитини»	Освітня лінія «Дитина в соціумі»	Освітня лінія «Дитина в природному довкіллі»	Освітня лінія «Дитина у світі культури»	Освітня лінія «Гра дитини»	Освітня лінія «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі»	Освітня лінія «Мовлення дитини»
------------------------------------	----------------------------------	--	---	----------------------------	--	---------------------------------

Формувати елементарні уявлення дитини про себе як носія свідомості, сприйняття себе в контексті відносин з іншими	Формувати уявлення дитини про країну, народи, наці суспільство людство. Виховувати готовність сприймати соціальний досвід, робити добрі вчинки	Формувати моральні норми гуманної взаємодії з природним довкіллям. Виховувати любов до природи рідного краю.	Залучати до надбань національної культури, формувати ціннісне ставлення до українських мистецьких традицій та творів українських митців. Виховувати інтерес до українського мистецтва	Знайомити із українським і народним іграшками та місцями їх виготовлення. Вчити відповідально ставитися до обов'язків, пов'язаних із роллю в грі	Формувати інтерес до довкілля та самої себе. Стимулювати активне сприйняття людей та подій, що відбуваються в соціумі	Формувати уявлення дітей про українську мову як державну. Вчити вести діалог використовуючи етикетну українську лексику
---	--	--	---	--	---	---

ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ БАТЬКАМ

Надзвичайно важлива роль у вихованні громадянина-патріота належить родині. Коли батьки та авторитетні для дітей дорослі проявляють щирі патріотичні почуття, це сприяє усвідомленню дошкільниками своєї національної приналежності, формуванню їхніх моральних переконань.

Формувати патріотичні почуття та уявлення про національну приналежність краще на основі доступних дітям фактів, безпосередніх спостережень за подіями суспільного життя, організованої дорослими практичної діяльності, посиленої для дошкільників. Корисними стануть дитячі книжки, мультиплікаційні фільми, телепередачі, в яких ідеться про історію й сьогодення країни, щоденне життя дітей і дорослих.

Дуже цінною для становлення світогляду дитини є традиція дослідження власного родоводу, створення родинного дерева. Почати можна з розглядання сімейних фотоальбомів, реліквій, речей, що перейшли у спадок. Про історію та життя родини розкажуть старі книжки, вітальні листівки, дитячі іграшки, новорічні прикраси. У кожній родині зберігаються різні речі на згадку про близьких. У когось це срібна ложечка “на перший зуб”, вишитий рушник на згадку про майстриню-бабусю або старовинний український посуд, яким користуються й дотепер. Ці реліквії, сповнені енергії добра, любові, теплоти, допомагають сучасному поколінню встановити духовний зв’язок з предками, дізнатися, що вони зробили для сім’ї, села або міста, в якому жили, в яких визначних подіях брали участь.

Таким чином малята пізнають історію не тільки своєї родини, а й міста або села, країни. Знайомство з життям прародичів іноді проливає для тат і мам світло на особливості характеру власної дитини, яка, на перший погляд, не схожа ні на кого з близьких рідних.

Розповіді батьків про своє минуле, нинішнє життя, бесіди про ймовірне майбутнє самої дитини, родичів, близьких і знайомих людей — багатюще джерело знань для малюка. Вони сприяють засвоєнню дошкільником культурологічних цінностей, формуванню автобіографічної пам’яті.

Ознайомленню дітей з історією та культурою рідного міста, країни надзвичайно сприяють екскурсії до музеїв: історичних, археологічних, краєзнавчих, природничих, літературних, меморіальних, мистецьких, етнографічних,

За допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій можна знайти й роздрукувати фрагмент мапи, на якому будуть позначені рідна домівка, дитячий садочок, будинок бабусі та дідуся. Дошкільникам буде цікаво нанести на таку мапу маршрути подорожей, місця, де побувала родина, зазначити, з якої нагоди це відбулося. Малюк може позначити на мапі різні шляхи від дому до дитячого садка, будинків рідних і друзів, улюблених місць прогулянок — міського скверу, парку тощо.

Привабить дитину й можливість самостійно (або за допомогою дорослого, старших брата чи сестри) створити мапу з різними маршрутами. Запропонуйте маляті намалювати вулицю на папері (тканині, шпалерах або іншій основі) фломастером (фарбами, олівцями, маркерами), розмістити на такій “мапі” фотографії або малюнки будинків, дитячих майданчиків, природних об'єктів та інших цікавинок, що трапляються по дорозі.

Залучення дошкільників до приготування народних святкових, обрядових страв допоможе ознайомити їх з деякими особливостями української кухні, національними традиціями гостинності. Участь у випіканні “жайворонків”, пасок, фарбуванні яєць стане цікавою і радісною подією для малят. Цікавим для дорослих і дітей може бути приготування страв інших народів, представники яких проживають на теренах України.

Формуванню уявлень про суспільне життя та важливість громадянських обов'язків сприятиме спільна участь батьків і дітей у загальноміських, районних толоках з прибирання та озеленення дворів, скверів, парків, праця на сільських присадибних ділянках, виготовлення і вивішування годівничок для птахів, шпаківень та ін.

Усвідомленню дитиною важливості її праці, особистого внеску у волонтерський рух сприятиме участь родини у різних добродійних акціях, таких як збирання іграшок або одягу для дітей-сиріт, допомога самотнім літнім людям, виготовлення сувенірів, оберегів для воїнів української армії, малювання вітальних листівок з нагоди Дня Незалежності України, Дня захисника України (Дня українського козацтва), свят новорічно-різдвяного циклу тощо.

Оскільки почуття національної приналежності й патріотизм у дитини зароджуються, формуються і розвиваються в сім'ї, вкрай важливо надавати малятам можливість брати участь у громадському житті, набуваючи таким чином необхідного соціального досвіду. Отже, власним прикладом і залученням дітей до активної соціально значущої діяльності батьки

сприятимуть вихованню патріотично налаштованих і національно свідомих громадян України.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Охарактеризуйте патріотизм, як основний аспект розвитку дошкільників в родині
2. Основи національного та патріотичного виховання

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А.М. Українське народознавство в дошкільному закладі: Навч. посіб. / А.М. Богуш, Н.В. Лисенко. – К.: Вища школа, 2002. – 407с.
2. Бех І.Д. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін : навчально – методичний посібник / І.Д. Бех, К.О. Журба, В.А. Киричок та ін. – К.: Пед. Думка. – 2011. – 240 с.
3. Довідник заступника директора школи з виховної роботи в [запитаннях та відповідях](#) / Авт. упорядн. Г.Л. Вороніна, Н.В. Кочанова - Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 464 с.
4. Лозинська Є.Ф. Українське народознавство дітям дошкільного віку: Метод. Посібн. для дошк. закл. / Є.Ф. Лозинська - Львів: Оріяна - Нова, 2008. - 208 с.
5. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка/ Стельмахович М.Г.-К., 1996.- 275с.

ПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ СПІВПРАЦІ ЗДО З РОДИНАМИ

Практичне заняття № 1

ТЕМА 1.1 ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З СІМ'ЄЮ

Мета вивчення: розкрити основні принципи, зміст та завдання курсу; з'ясувати основні напрямки роботи ЗДО та сім'ї.

Питання до контролю попередніх занять, обговорення, самостійного вивчення та осмислення навчального матеріалу

1. Розкрийте основну ролі сім'ї у вихованні дитини дошкільного віку.
2. Зазначте теорії сімейного виховання в Україні.
3. Що розумієте під поняттям «педагогічна культура батьків».

Хід практичної роботи

Завдання 1. В чому полягає сутність теорії сімейного виховання.

Завдання 2. Охарактеризуйте закономірності родинного виховання.

Завдання 3. Виокремити принципи, зміст і завдання родинного виховання.

Завдання 4. Визначити найперші завдання родинного виховання.

Завдання 5. Розкрити стратегію сімейного виховання відповідно до її вікових особливостей.

Завдання 6. Розкрити стан, особливості та тенденції розвитку сучасної родини.

Завдання 7. Охарактеризувати проблеми сімейного виховання у спадщині видатних педагогів

Практичні завдання

1. Складіть схему «Компоненти виховного потенціалу сім'ї» та дайте їй характеристику.

2. Напишіть міні-твір «Моя сім'я».

3. Розробіть зміст консультацій для батьків на теми: «Як готувати дитину до появи у сім'ї малюка», «Формування позитивних взаємин між старшими і молодшими дітьми».

Практичне заняття № 2

ТЕМА 1.2 ВЗАЄМОДІЯ СІМ'Ї І ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Мета вивчення: розкрити зміст, організацію й методику співпраці ЗДО та батьків, основні завдання та принципи взаємодії сім'ї та ЗДО

Питання до контролю попередніх занять, обговорення,
самостійного вивчення та осмислення навчального матеріалу

1. Охарактеризуйте основні завдання сімейної педагогіки.
2. Розкрийте взаємозв'язок сімейної педагогіки з іншими галузями знань.

Хід практичної роботи

Завдання 1. В чому полягає сутність організації спільної діяльності сім'ї та дошкільного закладу

Завдання 2. Охарактеризувати зміст, організацію й методика співпраці ЗДО та батьків

Завдання 3. Виокремити основні завдання та принципи взаємодії сім'ї та ЗДО

Завдання 4. Сформулювали основні протиріччя у взаємодії ЗДО та сім'ї. Дати характеристику

Завдання 5. Наукові погляди Н.Крупської на взаємодію сім'ї і дошкільного закладу.

Завдання 6. Виокремити загальні завдання по роботі з батьками в дошкільних установах.

Завдання 7. В чому полягає сутність розробки спеціальної методики для залучення батьків до діяльності дошкільної. Які етапи включає?

Практичні завдання

1. Складіть кругову діаграму шкільного дня дитини за результатами відповідей дитини на запитання, скільки часу йде на: сон, школу, друзів, хатню роботу, спілкування батьків з дитиною, інтереси, розваги.

2. Запитайте, щоб дитині хотілося змінити у цій діаграмі? Занотуйте пропозиції. Прокоментуйте метод діагностики взаємин батьків і дітей в родині.

3. Складіть кросворд з основною термінологією теоретичних питань «Сім'я і дошкільний заклад». Відповідь надати окремо.

Практичне заняття № 3-4

**ТЕМА 1.3 ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВЗАЄМОДІЇ
ЗДО ТА РОДИНИ**

Мета вивчення: визначити та охарактеризувати основні психолого-педагогічні умови взаємодії ЗДО та родини.

Питання до контролю попередніх занять, обговорення,
самостійного вивчення та осмислення навчального матеріалу

1. Визначте шляхи сімейного виховання в Україні.
2. Розкрийте значення виховання та освіти батьків.
3. Обґрунтуйте труднощі у вихованні культурних навичок і шляхи їх

подолання.

Хід практичної роботи

Завдання 1. Дати характеристику нової філософії взаємодії сім'ї і закладу дошкільної освіти.

Завдання 2. Викреслити основні наукові праці, які впливали на розвиток педагогічних умов взаємодії ДЗО та родини.

Завдання 3. Дати характеристику, згідно порівняно недавнім прогнозами академіка С. Г. Струмиліна.

Завдання 4. В чому полягає сутність такого поняття («Взаємодія протікає в умовах придушення однієї людини іншою, воно здатне маскувати справжні стосунки» (В. Н. Мясичев)»

Завдання 5. Дати характеристику поняття «Особливе поєднання внутрішніх процесів розвитку і зовнішніх умов (Божович Л.І.)».

Завдання 6. Що вважається головним поняттям у висловлюванні «Здавна ведеться суперечка, що важливіше в становленні особистості: сім'я чи суспільне виховання (дитячий сад, школа, інші освітні установи)» на думку науковців:

- а) Я.А. Коменський;
- б) І. Г. Песталоцці;
- в) Роберт Оуен.

Завдання 7. Визначте основні положення у роботі ЗДО і сім'ї.

Завдання 8. Викресліть основні проблеми взаємодії ЗДО з родинами.

Завдання 9. Які основні питання на Вашу думку, існують у взаємозв'язку ЗДО із родинами (шляхи їх подолання).

Завдання 10. Охарактеризуйте таке поняття «Змінити позицію - це значить переключити мати з власних образ на інтереси дитини: чим більше у нього рідних людей, які його люблять, тим вона щасливіша». Напишіть тези.

Практичні завдання

1. Скласти план та тези статті: «Сучасна іграшка дитини в родині».
2. Повідомлення на тему: «Проблеми співпраці з батьками в сучасній практиці дошкільної освіти».
3. Розробити проект пам'ятки для батьків: «Права дітей».

Практичне заняття № 5-6

ТЕМА 1.4 ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УКРАЇНІ І ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

Мета вивчення: викреслити особливості взаємодії виховного потенціалу в Україні і зарубіжних країнах світу.

Питання до контролю попередніх занять, обговорення, самостійного вивчення та осмислення навчального матеріалу

1. Визначте і обґрунтуйте методи вивчення сім'ї.
2. Обґрунтуйте необхідність формування батьків як педагогів.
3. Окресліть та охарактеризуйте шляхи оптимізації співробітництва з батьками.

Хід практичної роботи

- Завдання 1. Дати визначення виховного потенціалу родини.
Завдання 2. Виокремити компоненти виховного потенціалу.
Завдання 3. Історико-етнографічні, культурологічні дослідження сімейних традицій українських вченими.
Завдання 4. Педагогічне значення народних виховних традицій.
Завдання 5. Охарактеризувати механізми сімейних традицій (приклади).
Завдання 6. Функції родинних виховних традицій.
Завдання 7. Особливості виховного процесу в зарубіжних країнах світу.

Практичне завдання

1. Складіть таблицю «Основні механізми виховання»

№	авторитет батьків	стилі сімейного виховання	сімейні традиції	характер організації дозвілля

2. Виписати 5-10 висловлювань про особливості сімейного виховання відомих вчених (А. Макаренко, В. Сухомлинський)
3. Підготувати презентацію та тему «Порівняльна характеристика взаємодії виховного потенціалу в Україні і зарубіжних країнах світу» (робота в парі), кожна презентація виокремлює окрему країну, наприклад (США, Велика Британія), 7-10 слайдів.

Практичне заняття № 7-8

ТЕМА 1.5 НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ СТВОРЕННЯ СПІВДРУЖНОСТІ ДІТЕЙ І ДОРΟΣЛИХ

Мета вивчення: охарактеризувати науково-педагогічні основи створення співдружності дітей і дорослих.

Питання до контролю попередніх занять, обговорення, самостійного вивчення та осмислення навчального матеріалу

1. Визначте і обґрунтуйте методи вивчення сім'ї.
2. Обґрунтуйте необхідність формування батьків як педагогів.

3. Окресліть та охарактеризуйте шляхи оптимізації співробітництва з батьками.

Хід практичної роботи

- Завдання 1 Охарактеризуйте методи поглибленого вивчення сім'ї
- Завдання 2. Дати визначення : метод документалістики,
- Завдання 3. Охарактеризувати метод опосередкованого вивчення сім'ї,
- Завдання 4. Охарактеризувати метод спостереження і прямого вивчення сім'ї,
- Завдання 5. В чому полягає сутність «педагогічного паспорту сім'ї».
- Завдання 6. По всім методам навести 3-5 прикладів.
- Завдання 7. Робота з батьками - це складна й важлива частина діяльності педагога, що включає: (перерахувати)
- Завдання 8. Організація спільної діяльності сім'ї та дошкільного закладу

Практичні завдання

1. Скласти кросворд за основними поняттями лекції (15-20 питань)
2. Повідомлення: «Авторитет педагога в сім'ї і ЗДО». Інноваційні впровадження.
3. Скласти пам'ятку для батьків: «Культурний рівень сім'ї»

Практичне заняття № 9-10

ТЕМА 1.6 ФОРМИ І МЕТОДИ ВЗАЄМОДІЇ ВИХОВАТЕЛЯ І БАТЬКІВ

Мета вивчення: охарактеризувати форми і методи взаємодії вихователя і батьків та виокреслити основні особливості

Питання до контролю попередніх занять, обговорення, самостійного вивчення та осмислення навчального матеріалу

1. Охарактеризуйте типи батьківського авторитету.
2. Визначте зміст і форми організації спільної виховної роботи дитячого садка і сім'ї.

Хід практичної роботи

- Завдання 1. Визначте шляхи сімейного виховання в Україні.
- Завдання 2. Розкрийте значення виховання та освіти батьків.
- Завдання 3. Обґрунтуйте труднощі у вихованні культурних навичок і шляхи їх подолання.
- Завдання 4. Охарактеризуйте сучасні підходи до проблеми співробітництва дошкільного закладу і сім'ї.
- Завдання 5. Визначте зміст і форми організації спільної виховної роботи дитячого садка і сім'ї.
- Завдання 6. Визначте і обґрунтуйте методи вивчення сім'ї.
- Завдання 7. Обґрунтуйте необхідність формування батьків як педагогів.
- Завдання 8. Окресліть та охарактеризуйте шляхи оптимізації

співробітництва з батьками.

Завдання 9. Розкрийте тезу про «відкритість» дитячого садка з точки зору участі батьків у роботі дошкільного закладу.

Завдання 10. Як зацікавити і залучити до співробітництва батьків, які вважають, що виховувати повинен дитячий садок, а вони – забезпечити матеріальні й оздоровчі умови життя дітей?

Практичне завдання

1. Складіть анкету для батьків, на основі якої можна було б визначити, чи знають вони свою дитину.

2. Підберіть відповідну літературу для вихователя по формуванню у батьків навичок педагогічної рефлексії.

3. Розробіть сценарій проведення будь якої форми взаємодії вихователів з батьками.

Практичне заняття № 11-12

РОЗДІЛ II. СИСТЕМА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОСВІТНИЦТВА БАТЬКІВ: ЗМІСТОВИЙ КОМПОНЕНТ **ТЕМА 2.1 ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ БАТЬКІВ**

Мета вивчення: розкрити основні напрямки компетенції батьків; з'ясувати можливості родини у психолого-педагогічному супроводі дитини; проаналізувати реалізацію педагогічних вмінь батьків у всебічному вихованні дошкільників.

Питання до контролю попередніх занять, обговорення, самостійного вивчення та осмислення навчального матеріалу

1. Визначте і обґрунтуйте методи вивчення сім'ї.
2. Обґрунтуйте необхідність формування батьків як педагогів.
3. Окресліть та охарактеризуйте шляхи оптимізації співробітництва з батьками.

Хід практичної роботи

Завдання 1. У чому полягає соціальна відповідальність батьків?

Завдання 2. Яке значення має батьківський авторитет для виховання дитини? Дати визначення поняття «авторитет»?

Завдання 3. Що таке психолого-педагогічний супровід дитини?

Завдання 4. Дати визначення поняття «формування педагогічної культури батьків» (навести приклади)

Завдання 5. В чому полягає доцільність організації занять з батьками?

Завдання 6. Якими особистісними якостями необхідно користуватися педагогам для ефективного вирішення проблемних питань (навести приклади)

Завдання 7. В чому сутність сімейних цінностей у вихованні дітей

Практичні завдання

1. Навести приклад конфліктних ситуацій між батьками та дітьми за якими ви спостерігали на практиці. Запропонувати варіанти їх вирішення.
2. Скласти задачі про спілкування працівників дошкільних навчальних закладів з родинами «Батьки - головні вихователі», «Відповідальність батьків за виховання дітей», «Дитячі громадські організації і сім'я», «Акселерація та її наслідки». Сформулювати питання.
3. Повідомлення «Найпоширеніші міфи стосовно створення сім'ї»

Практичне заняття № 13-14

ТЕМА 2.2 СІМЕЙНІ АСПЕКТИ КОМПЕТЕНЦІЙ БАТЬКІВ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Мета вивчення: розкрити основні принципи та правила педагогічного просвітництва батьків; з'ясувати типи батьківського авторитету; проаналізувати функції та стилі спілкування в родині.

Питання до контролю попередніх занять, обговорення, самостійного вивчення та осмислення навчального матеріалу

1. Визначте і обґрунтуйте методи вивчення сім'ї.
2. Обґрунтуйте необхідність формування батьків як педагогів.
3. Окресліть та охарактеризуйте шляхи оптимізації співробітництва з батьками.

Хід практичної роботи

Завдання 1. В чому полягають особливості української сім'ї?

Завдання 2. У чому полягає сутність педагогічного просвітництва батьків?

Завдання 3. Яке значення має батьківський авторитет для виховання дитини?

Завдання 4. Як спілкування в родині впливає на соціалізацію дитини?

Завдання 5. За якими ознаками розрізняється сучасна українська сім'я?

Завдання 6. Який вплив мають значення соціально-педагогічні умови за теорією Абрахама Маслоу.

Завдання 7. Назвіть правила поведінки у конфліктній ситуації.

Завдання 8. Виокресліть особливості дослідження сімейних цінностей, які проводила організація The Gallup?

Завдання 9. Назвіть основні стилі вирішення конфліктів.

Практичні завдання

1. Розробити та охарактеризувати схему «виховання без насильства; види насильства».

2. Розробити 5 ситуацій, пов'язані із умовами виховання важковиховуваних дітей.

3. Навести приклади, застосовуючи 9 прийомів керування емоціями при стресових ситуаціях.

Практичне заняття № 15-16

ТЕМА 2.4 ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РІЗНОЇ СТАТТІ

ТЕМА 2.5 ВИХОВАННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

Мета виконання: розкрити сутність та особливості виховання дівчаток та хлопчиків у сім'ї. Розкрити сутність та особливості виховання обдарованих дівчаток та хлопчиків у сім'ї та ЗДО.

Питання до контролю попередніх занять, обговорення, самостійного вивчення та осмислення навчального матеріалу

1. Охарактеризуйте типи батьківського авторитету.
2. Визначте зміст і форми організації спільної виховної роботи дитячого садка і сім'ї.

Хід практичної роботи

Завдання 1. В чому полягає сутність статті Б. Спока «Правда про життя».

Завдання 2. Які поради потрібно надавати батькам, при запитанні (Звідки беруться діти?)

Завдання 3. В чому особливості статевого виховання молодших школярів?

Завдання 4. Дати визначення поняття «психофізичний розвиток дитини»?

Завдання 5. Визначити поетапно статевий розвиток дитини дошкільного віку?

Завдання 6. Яким чином ЗМІ впливають на статеve виховання (приклади, способи запобігання негативних моментів)?

Завдання 7. Охарактеризуйте особливості виховання обдарованої дитини в родині.

Завдання 8. Окресліть критерії обдарованості дитини.

Завдання 9. Дайте визначення поняття „діссінхронія розвитку”.

Завдання 10. Обґрунтуйте проблеми батьків обдарованих дітей.

Завдання 11. Надайте характеристику гіперактивної дитини.

Завдання 12. Схарактеризуйте гіпердинамічний синдром.

Завдання 13. Визначте основні поняття у працях психолога А. Баркан?

Завдання 14. Охарактеризувати три категорії обдарованих дітей?

Завдання 15. Охарактеризувати шість царин обдарованості дітей?

Завдання 16. Визначте методи навчання обдарованих дітей?

Завдання 17. Які основні етапи у роботі з обдарованими дітьми?

Практичні завдання

1. Розробити презентацію на тему «Особливості статевого виховання в розвинутих країнах світу» (обирати окрему країну США, Велика Британія, робота в парах).
2. Розробити поради батькам стосовно статевого виховання дітей.
3. Повідомлення: «Особливості статевого виховання в Україні (переваги і недоліки)», 10 сторінок.
4. Розробити рекомендації для вихователів по роботі з обдарованими дітьми.
5. Розробити презентацію «Обдарованість відомого (поета, музиканта, художника, педагога)», на прикладі окремої особистості.
6. Повідомлення «Проблеми виховання обдарованих дітей».

Практичне заняття № 17

ТЕМА 2.6 ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ В РОДИНІ

Мета: виконання: розкрити особливості здоров'я та гігієнічної поведінки дитини дошкільного віку; з'ясувати роль природи у збереженні здоров'я дитини та фактори руйнування здоров'я.

Питання до контролю попередніх занять, обговорення, самостійного вивчення та осмислення навчального матеріалу

1. Охарактеризуйте особливості виховання обдарованої дитини в родині.
2. Дайте визначення поняття «діссінхронія розвитку».
3. Складіть кросворд з понятійно-термінологічного апарату, використовуючи словник.

Хід практичної роботи

Завдання 1. Які особливості у формуванні здоров'я дитини в родині.

Завдання 2. Як ви вважаєте, що є домінуючим у здоров'ї дитини: природа чи роль батьків?

Завдання 3. В чому полягають основи безпеки життєдіяльності дитини в родині?

Завдання 4. З'ясуйте сутність здоров'я та гігієнічної поведінки дитини дошкільного віку.

Завдання 5. Схарактеризуйте поняття „здоров'я”, „гігієна”.

Завдання 6. Поясніть роль природи у збереженні здоров'я дитини. Фактори руйнування здоров'я.

Завдання 7. Охарактеризуйте функції сім'ї у формуванні здоров'я дитини?

Завдання 8. Визначте критерії ефективності виховання здорового способу життя?

Завдання 9. Основні принципи здорового способу життя?

Завдання 10. Визначити 10 заповітів, «золотих ключиків»(П. П.Брегг)

Практичні завдання

1. Розробіть правила для формування гігієнічної поведінки дитини в сім'ї.
2. Повідомлення: «Основи безпеки життєдіяльності дитини в родині».
3. Розробити розклад вихідного дня за темою: «Сім'я – здоровий осередок».

Тема: Підсумкове заняття (колоквіум).

Хід практичної роботи

Завдання. Підготуйтеся до колоквіуму (усної відповіді) за наступними питаннями:

1. Проаналізувати сучасну сім'ю та її роль у вихованні дитини (дошкільників, молодшого школяра).
2. Обґрунтувати розвиток теорії сімейного виховання в Україні.
3. Визначити закономірності сімейного виховання.
4. Визначити принципи, зміст і завдання родинного виховання.
5. Проаналізувати педагогічну культуру батьків: сутність, умови формування.
6. Визначити сучасні підходи до проблеми співробітництва дошкільного закладу і сім'ї.
7. Визначити зміст і форми організації спільної виховної роботи дитячого садка і сім'ї.
8. Обґрунтувати методи вивчення сім'ї.
9. Проаналізувати формування батьків як педагогів.
10. Визначити шляхи оптимізації співробітництва з батьками.
11. Визначити діяльність вихователя з формування педагогічної культури батьків.
12. Визначити типи батьківського авторитету.
13. Дати оцінку процесу спілкування в сім'ї.
14. Визначити функції спілкування.
15. Визначити стилі спілкування.
16. Проаналізувати процес виховання без насильства.
17. Обґрунтувати види насильства в сім'ї.
18. Проаналізувати виховання обдарованої дитини в родині.
19. Дати оцінку гіперактивної дитини.
20. Проаналізувати особливості педагогічної взаємодії сім'ї та школи.
21. Визначити особливості виховання доньки в родині.
22. Визначити особливості виховання сина в родині.
23. Дати оцінку значення статевого виховання дитини.
24. Обґрунтувати здоров'я та гігієнічна поведінка дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.
25. Дати оцінку загартування та здоров'язберігаючі технології.
26. Визначити фактор негативного впливу на дитячий організм.
27. Проаналізувати основи безпеки життєдіяльності дитини.

28. Обґрунтувати застосування народної педагогіки в родині.
29. Проаналізувати значення сімейних традицій у вихованні дитини.
30. Дати оцінку виховання працелюбності у молодших школярів.
31. Обґрунтувати екологічний світ родини.
32. Дати характеристику екологічне виховання дитини дошкільного та молодшого шкільного віку в сім'ї.
33. Визначити поняття дитина і гроші. Економічне виховання дитини дошкільного та молодшого шкільного віку в сім'ї.
34. Обґрунтувати правові основи сучасного сімейного виховання.
35. Визначити поняття «Сім'я – базовий інститут виховання».
36. Вивчення сім'ї у початкових класах.
37. Визначити дієвість форм взаємодії вчителів і батьків.
38. Обґрунтувати спільна колективна діяльність вчителів, батьків і дітей.
39. Проаналізувати кваліфіковане просвітництво батьків дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.
40. Проаналізувати особливості сімейних традицій.
41. Обґрунтувати значення традицій, звичаїв, обрядів та свят у вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.
42. Проаналізувати родинне виховання на засадах народної педагогіки.
43. Дати оцінку спілкування батьків, дітей і вихователя як основа виховання дошкільника.
44. Проаналізувати можливості родини у психолого-педагогічному супроводі дитини дошкільного та молодшого шкільного віку.
45. Визначити систему дошкільного і родинного виховання в педагогічній спадщині В. Сухомлинського.
46. Проаналізувати співпрацю батьків і вихователів у формуванні високих моральних якостей дошкільників.
47. Проаналізувати співпрацю ДОЗ і родини у моральному вихованні дитини.
48. Проаналізувати українське пестувальне мистецтво, його вплив на розвиток дитини. Колискова пісня.
49. Дати оцінку морально-патріотичне виховання дитини дошкільного та молодшого шкільного віку в родині.
50. Дати оцінку господарсько-трудове виховання дитини дошкільного та молодшого шкільного віку в родині.
51. Дати оцінку виховання любові й поваги до батьків (передусім до матері), інших членів сім'ї, друзів у дитини дошкільного та молодшого шкільного віку.
52. Проаналізувати виховання почуття захоплення рідною природою і дбайливого ставлення до неї.
53. Визначити Історію розвитку сімейного виховання.
54. Дати оцінку переваги й недоліки сімейного виховання.
55. Обґрунтувати проблеми виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в сучасній молодій сім'ї.

56. Визначити роль засобів масової інформації у формуванні культури дитини дошкільного віку в родині.

57. Обґрунтувати розумове виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в родині.

58. Обґрунтувати педагогічне значення народних виховних традицій.

59. Визначити функції родинних виховних традицій.

60. Визначити правові основи сучасного сімейного виховання.

61. Обґрунтувати поняття «Сім'я – базовий інститут виховання».

62. Проаналізувати вивчення сім'ї у початкових класах.

63. Дати оцінку дієвості форм взаємодії вчителів і батьків.

64. Охарактеризувати спільну колективну діяльність вчителів, батьків і дітей.

65. Визначити кваліфіковане просвітництво батьків дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

66. Визначити особливості сімейних традицій.

67. Обґрунтувати значення традицій, звичаїв, обрядів та свят у вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

68. Проаналізувати родинне виховання на засадах народної педагогіки.

69. Проаналізувати сучасна сім'я та її роль у вихованні дитини (дошкільників, молодшого школяра).

70. Визначити розвиток теорії сімейного виховання в Україні.

71. Визначити закономірності сімейного виховання.

72. Проаналізувати принципи, зміст і завдання родинного виховання.

73. Визначити педагогічну культура батьків: сутність, умови формування.

74. Обґрунтувати сучасні підходи до проблеми співробітництва дошкільного закладу і сім'ї.

75. Визначити зміст і форми організації спільної виховної роботи дитячого садка і сім'ї.

ПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота № 1

Тема: Зміст і завдання законодавчої бази сімейного виховання

Мета виконання: ознайомитись із законодавчою базою, змістом та завданнями сімейного виховання.

Література:

1. Бех І. Д. Готовність педагога до інноваційної виховної діяльності / Бех І. Д. / Виховання особистості : у 2 кн. – К., 2003. – Кн. 2. – С. 85–99.
2. Борисова З. Н. Розвиток відчуттів у дітей за методом Марії Монтесорі. Дидактичний матеріал / З. Н. Борисова, Н. А. Семернікова. – К., 1995. – 145 с.
3. Венжик Л. Ф. Сільський дитячий садок / Л. Ф. Венжик, В. Г. Сазонтова. – К. : Радянська школа, 1978. – 118 с.
4. <http://www.mon.gov.ua/>
5. <http://www.krok.org.u>

Завдання для самостійної роботи:

1. Занотуйте „Концепцію дошкільного виховання”, „Положення про заклад дошкільної освіти”, Закон „Про освіту” статті які регламентують процес виховання дітей дошкільного віку.
2. Дайте характеристику Загальній декларації прав людини, Декларації прав дитини і Конвенції про права дитини, тим аспектам де йдеться мова про особливості виховання дитини.

Методичні рекомендації:

1. Ознайомтесь із документами, які необхідні для опрацювання.
2. Ознайомтесь із документами, які регламентують практичну діяльність ЗДО.
3. Використовуйте матеріали з офіційного сайту Міністерства освіти і науки України.

Самостійна робота № 2

Тема: Взаємодія освітніх закладів і сім'ї як фактор підвищення педагогічної культури батьків.

Мета виконання: розкрити структуру та особливості взаємодії освітніх закладів і сім'ї.

Література:

1. Євтух М. Українська етнопедагогіка в навчально-виховному процесі як проблема вищої педагогічної освіти / М. Євтух, Т. Тхоржевська // Вища і середня педагогічна освіта. – 1993. – Вип. 16. – С. 65–84.
2. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка : навч. посіб. / М. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1996 – 452 с.
3. <http://www.mon.gov.ua/>
4. <http://www.krok.org.u>

Завдання для самостійної роботи:

1. З'ясуйте відмінні і спільні риси у поняттях „взаємодія”, „спільна діяльність”, „взаємовідносини” у контексті виховання дітей дошкільного віку батьками і ЗДО.
2. Проаналізуйте зміст і функції сімейного виховання.
3. Дайте характеристику трьом чинникам впливу сім'ї на розвиток дитини: емоційний характер сімейного виховання, широту діапазону сімейного впливу, його тривалість.

Методичні рекомендації:

1. Ознайомтесь із науковими працями сучасних науковців в галузі сімейного виховання.
2. Ознайомтесь із документами, які регламентують практичну діяльність ЗДО та взаємодію ЗДО з родинами.
3. Використовуйте матеріали з офіційного сайту Міністерства освіти і науки України.
4. Розкрийте поняття «педагогічний такт» у співпраці з родинами.
5. Написати анотації статей, в яких розглядаються проблеми взаємодії працівників дошкільних навчальних закладів з батьками.
6. Скласти каталог монографій, підручників, посібників сучасних науковців з даної проблеми.

Самостійна робота № 3

Тема: Науково-педагогічні основи створення співдружності дітей і дорослих.

Мета виконання: розкрити основні методи співробітництва ЗДО з родинами; з'ясувати дієвість форм взаємодії вчителів і батьків.

Література:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 356 с.
2. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка : навч. посіб. / М. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1996 – 452 с.
3. <http://www.mon.gov.ua/>
4. <http://www.krok.org.u>

Завдання для самостійної роботи:

1. Занотуйте методи співробітництва ЗДО з родинами.
2. Проаналізуйте зміст і завдання діючих програм з вивчення сім'ї (В. Г. Постовий, А. Н. Алексеєнко та ін.).
3. Дайте характеристику формам взаємодії вихователів ЗДО і батьків.

Методичні рекомендації:

1. Ознайомтесь із документами, які необхідні для опрацювання.

2. Візьміть до уваги: робота з родинами важлива і складна ланка діяльності вихователя та інших працівників дошкільного закладу. Вона спрямована на розв'язання таких завдань:

- встановлення єдності у вихованні дітей;
- педагогічне просвітництво батьків;
- вивчення й поширення передового досвіду сімейного виховання;
- ознайомлення батьків з життям і роботою дошкільного закладу.

3. Використовуйте матеріали з офіційного сайту Міністерства освіти і науки України.

4. Навести приклади ситуацій в яких виникають труднощі в працівників дошкільних навчальних закладів у роботі з батьками.

5. Розробити рекомендації для матері, яка одна виховує дитину.

Самостійна робота № 4

Тема: **Форми і методи взаємодії вихователя і батьків.**

Мета виконання: розкрити основні напрямки формування батьків як педагогів (перших вихователів дитини); з'ясувати дієвість форм взаємодії вчителів і батьків; проаналізувати методи співробітництва ЗДО з батьками.

Література:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 356 с.

2. Євтух М. Українська етнопедагогіка в навчально-виховному процесі як проблема вищої педагогічної освіти / М. Євтух, Т. Тхоржевська // Вища і середня педагогічна освіта. – 1993. – Вип. 16. – С. 65–84.

Завдання для самостійної роботи:

1. Занотуйте методи співробітництва ЗДО з родинами.
2. Проаналізуйте зміст різноманітних форм індивідуальної роботи з батьками:

- бесід;
- консультацій;
- відвідування сімей;
- запрошення батьків до дитячого садка.

У роботі з родиною є такі проблеми, які доцільніше ставити на обговорення колективу батьків. До таких проблем належить: авторитет батьків, роль сім'ї у вихованні дитини.

3. Складіть детальний план проведення батьківських зборів (тема і група дітей на вибір).

4. Створити мультимедійну презентацію для батьків на тему: «Сучасна іграшка для моєї дитини».

Методичні рекомендації:

1. Ознайомтесь із планами з виховної роботи вихователів ЗДО.

2. Візьміть до уваги: робота з родинами важлива і складна ланка діяльності вихователя та інших працівників дошкільного закладу. Допомогати батькам в оволодінні знаннями про дитину, про закономірності її розвитку, шляхи впливу на неї з метою всебічного гармонійного розвитку, підготовки до навчання в школі. Вихователь відвідуючи сім'ї, бесідує з батьками, спостерігаючи за дітьми, відмічає позитивний досвід організації життя дітей у вечірній час, у вихідні дні, вмілий вплив батьків на їхні інтереси вчинки.

3. Використовуйте матеріали з офіційного сайту Міністерства освіти і науки України.

Самостійна робота № 5

Тема: **Спільна колективна діяльність педагогів та батьків.**

Мета виконання: розкрити основні форми колективної діяльності педагогів та батьків; з'ясувати дієвість форм взаємодії вихователів і батьків; проаналізувати методи співробітництва ЗДО з батьками.

Література:

1. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка : навч. посіб. / М. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1996 – 452 с.
2. <http://www.mon.gov.ua/>
3. <http://www.krok.org.u>

Завдання для самостійної роботи:

1. Розкрийте основні форми колективної діяльності педагогів та батьків.
2. Розробіть методику вивчення сім'ї.
3. Дайте характеристику формам взаємодії вихователів ЗДО і батьків.
4. Навести приклад компенсаторного зв'язку у взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї.
5. Навести приклад координаційного зв'язку між працівниками дошкільних навчальних закладів та сім'єю вихованців.

Методичні рекомендації:

1. Соціально відповідальні батьки багато зусиль втрачають для того, щоб їхні діти вирости досконалими особистостями, максимально самореалізувалися в житті. Однак ці зусилля не завжди дають очікувані результати, що великою мірою залежить і від системи сімейних цінностей, рівня особистісної культури кожного з батьків, у тому числі педагогічної культури. Як залежить формування педагогічної культури батьків від системи сімейних цінностей?

2. Розробіть сценарій проведення тематичних батьківських зборів.

3. Опрацюйте методи визначення положення дитини в сім'ї – методика рисуночка; проєктивні методики; ігрові завдання; методика коментування картинок; методика завершення розповіді; методика не закінчених речень.

Самостійна робота № 6

Тема: **Формування компетенції батьків.**

Мета виконання: розкрити основні напрямки компетенції батьків; з'ясувати можливості родини у психолого-педагогічному супроводі дитини; проаналізувати реалізацію педагогічних вмінь батьків у всебічному вихованні дошкільників.

Література:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 356 с.
2. Євтух М. Українська етнопедагогіка в навчально-виховному процесі як проблема вищої педагогічної освіти / М. Євтух, Т. Тхоржевська // Вища і середня педагогічна освіта. – 1993. – Вип. 16. – С. 65–84.
3. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка : навч. посіб. / М. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1996 – 452 с.
4. <http://www.mon.gov.ua/>
5. <http://www.krok.org.u>

Завдання для самостійної роботи:

1. Розкрийте механізми соціальної відповідальності батьків.
2. З'ясуйте сімейні цінності. Поясніть залежність педагогічної культури батьків від рівня культури батьків.
3. Визначте можливості родини у психолого-педагогічному супроводі дитини.
4. Проаналізуйте види батьківського авторитету та його значення у вихованні дітей.
5. Яким чином відбувається реалізація педагогічних вмінь батьків у всебічному вихованні дошкільників.

Методичні рекомендації:

1. Поясніть як впливають системи сімейних цінностей на загальне виховання дитини в сім'ї?
2. Розробіть детальний план консультування батьків.
3. Що таке психолого-педагогічний супровід дитини?
4. Навести приклад конфліктних ситуацій між батьками та дітьми за якими ви спостерігали на практиці. Запропонувати варіанти їх вирішення.
5. Скласти задачі про спілкування працівників дошкільних навчальних закладів з родинами. Сформулювати питання.

Самостійна робота № 7

Тема: **Кваліфіковане просвітництво батьків.**

Мета виконання: розкрити основні принципи та правила педагогічного просвітництва батьків; з'ясувати типи батьківського авторитету; проаналізувати функції та стилі спілкування в родині.

Література:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 356 с.

2. Євтух М. Українська етнопедагогіка в навчально-виховному процесі як проблема вищої педагогічної освіти / М. Євтух, Т. Тхоржевська // Вища і середня педагогічна освіта. – 1993. – Вип. 16. – С. 65–84.

3. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка : навч. посіб. / М. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1996 – 452 с.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розкрийте основні принципи та правила педагогічного просвітництва батьків.

2. Розробіть методику вивчення сім'ї.

3. Дайте характеристику типів батьківського авторитету.

4. З'ясуйте стилі та функції спілкування в сім'ї.

5. Схарактеризуйте поняття „виховання без насильства”, „насильство”.

Методичні рекомендації:

1. Поясніть, у чому полягає сутність педагогічного просвітництва батьків?

2. З'ясуйте, яке значення має батьківський авторитет для виховання дитини.

3. Як спілкування в родині впливає на соціалізацію дитини?

Самостійна робота № 8

Тема: Родина – природній осередок людських почуттів. Сімейні традиції.

Мета виконання: розкрити основні поняття: традиції, звичаї, обряди та свята; з'ясувати вплив сімейних традицій на формування особистості дитини дошкільного віку; проаналізувати особливості родинного виховання на засадах народної педагогіки.

Література:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 356 с.

2. Євтух М. Українська етнопедагогіка в навчально-виховному процесі як проблема вищої педагогічної освіти / М. Євтух, Т. Тхоржевська // Вища і середня педагогічна освіта. – 1993. – Вип. 16. – С. 65–84.

3. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка : навч. посіб. / М. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1996 – 452 с.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розкрийте сутність понять: „традиції”, „звичаї”, „обряд” та „свята”.

2. Схарактеризуйте особливості народної педагогіки.

3. Що лежить в основі педагогічної культури сучасної української сім'ї

Методичні рекомендації:

1. Розробіть сценарій святкового батьківського вечора, із використанням українських традицій, звичаїв та обрядів.
2. Проаналізуйте, яким чином впливає українська обрядовість на виховання дитини.
3. Як впливає материнська колискова пісня на загальний розвиток дитини?

Самостійна робота № 9

Тема: **Виховання дітей різної статі.**

Мета виконання: розкрити виховні особливості хлопчиків та дівчаток у період дошкільного віку; з'ясувати вплив родини на виховання дітей різної статі; проаналізувати особливості статевого виховання дітей дошкільного віку.

Література:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 356 с.
2. Євтух М. Українська етнопедагогіка в навчально-виховному процесі як проблема вищої педагогічної освіти / М. Євтух, Т. Тхоржевська // Вища і середня педагогічна освіта. – 1993. – Вип. 16. – С. 65–84.
3. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка : навч. посіб. / М. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1996 – 452 с.
4. <http://www.mon.gov.ua/>
5. <http://www.krok.org.u>

Завдання для самостійної роботи:

1. Розкрийте основні принципи та правила виховання хлопчиків (дівчаток) в родині.
2. Розробіть власні правила виховання дітей різної статі в сім'ї.
3. З'ясуйте як тип батьківського авторитету впливає на виховання дітей різної статі?

Методичні рекомендації:

1. Поясніть, у чому полягає сутність педагогічного просвітництва батьків в аспекті виховання дітей різної статі?
2. З'ясуйте, яке значення має батьківський авторитет для виховання дитини.
3. Як спілкування в родині впливає на соціалізацію хлопчиків (дівчаток)?

Самостійна робота № 10

Тема: **Виховання обдарованих дітей.**

Мета виконання: розкрити особливості виховання обдарованої дитини в родині; з'ясувати критерії обдарованості; проаналізувати проблеми батьків

обдарованих дітей.

Література:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 356 с.
2. Євтух М. Українська етнопедагогіка в навчально-виховному процесі як проблема вищої педагогічної освіти / М. Євтух, Т. Тхоржевська // Вища і середня педагогічна освіта. – 1993. – Вип. 16. – С. 65–84.
3. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка : навч. посіб. / М. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1996 – 452 с.
4. <http://www.mon.gov.ua/>
5. <http://www.krok.org.u>

Завдання для самостійної роботи:

1. Розкрийте особливості у вихованні обдарованої дитини в родині.
2. Розробіть власні правила виховання обдарованої дитини в родині.
3. З'ясуйте як тип батьківського авторитету впливає на виховання гіперактивної дитини?

Методичні рекомендації:

1. Поясніть, у чому полягає сутність педагогічного просвітництва батьків в аспекті виховання обдарованої дитини?
2. З'ясуйте, яке значення має батьківський авторитет для виховання гіперактивної дитини.
3. Як спілкування в родині впливає на виховання обдарованої дитини?

Самостійна робота № 11

Тема **Формування здоров'я дитини в родині.**

Мета виконання: розкрити особливості здоров'я та гігієнічної поведінки дитини дошкільного віку; з'ясувати роль природи у збереженні здоров'я дитини та фактори руйнування здоров'я.

Література:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 356 с.
2. Євтух М. Українська етнопедагогіка в навчально-виховному процесі як проблема вищої педагогічної освіти / М. Євтух, Т. Тхоржевська // Вища і середня педагогічна освіта. – 1993. – Вип. 16. – С. 65–84.

Завдання для самостійної роботи:

1. З'ясуйте сутність здоров'я та гігієнічної поведінки дитини дошкільного віку.
2. Розробіть правила для формування гігієнічної поведінки дитини в сім'ї.
3. Поясніть роль природи у збереженні здоров'я дитини. Фактори руйнування здоров'я.

4. Основи безпеки життєдіяльності дитини в родині.
5. Схарактеризуйте поняття „здоров’я”, „гігієна”.

Методичні рекомендації:

1. Які особливості у формуванні здоров’я дитини в родині.
2. Як ви вважаєте, що є домінуючим у здоров’ї дитини: природа чи роль батьків?
3. В чому полягають основи безпеки життєдіяльності дитини в родині?

Самостійна робота № 12

Тема **Формування культури дитини дошкільного віку в родині.**

Мета виконання: розкрити сутність та особливості формування культури дитини дошкільного віку в сім’ї та ЗДО.

Література

1. <http://www.mon.gov.ua/>
2. <http://www.krok.org.u>

Завдання для самостійної роботи:

1. З’ясуйте сутність культурної поведінки дитини дошкільного віку.
2. Розробіть правила для формування культурної поведінки дитини в сім’ї.
3. Поясніть чинники формування культури дитини дошкільного віку.
4. Схарактеризуйте поняття „культура”, „поведінка”.

Методичні рекомендації:

1. Складіть кросворд з понятійно-термінологічного апарату, використовуючи словник.
2. Обґрунтуйте необхідність виховання працелюбності у дітей дошкільного віку.
3. Схарактеризуйте основи екологічного та економічного виховання дитини дошкільного віку.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Базова

1. Бех І. Д. Готовність педагога до інноваційної виховної діяльності // Бех І. Д. Виховання особистості : У 2 кн. – К., 2003. – Кн. 2. – С. 85–99.
2. Борисова З. Н. Розвиток відчуттів у дітей за методом Марії Монтессорі. Дидактичний матеріал / З. Н. Борисова, Н. А. Семернікова. – К., 1995 – 225 с.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 356 с.
4. Голубева Я. Г. Развитие и воспитание детей раннего возраста : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед. / Л. Г. Голубева, М. В. Мещенко, К. Л. Печора. – М. : Академия, 2002. – 192 с.
5. Дичківська І. Я. Індивідуальне виховання дітей дошкільного віку в педагогічній спадщині Марії Монтессорі / І. Я. Дичківська. – Одеса, 1996. – 120 с.
6. Матвієнко О. В. Принципи виховання та розвитку особистості. Загальні методи виховання // О. В. Матвієнко практикум з курсу „Теорія виховання”. – К., 2001 – С. 60–75.
7. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка : навч. посіб. / М. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1996 – 452 с.
8. Духнович О. В. Народная педагогия в пользу училищ и учителей сельских, - Львов: Тип. Ин-та Ставропиг., 1857, - Ч. 1: Педагогия общая. - 91 с.
9. Егоров С. Ф. Теория образования в педагогике России начала XX в.: Историко-педагогический очерк - М.: Педагогика, 1987 - 152 с.
10. Жураковский Г. Е. Очерки по истории античной педагогики. - М.: Изд-во АПН РСФСР, 1963. - 510 с.
11. О. Г. Дзевєрін. - К.: Радянська школа, 1963. - 222 с.
12. Золотухіна С. Т. Виховуюче навчання: (Спецкурс з історії педагогіки) - Харків: ХГІ “НУА”, 1994, - 168 с.
13. История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в.: Учебное пособие для пед. учебных заведений / Под. ред. А. И. Пискунова. - 2-е изд., испр. и дополн. - М.: Сфера, 2001. - 512 с.
14. Історія педагогіки / За ред. М. С. Гриценка. - К.: Вища школа, 1973. - 448 с.
15. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упоряд. О. О. Любар / За ред. В. Г. Кременя. - К.: Знання, КООО, 2003. - 766 с.
16. Я. А. Коменский, Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо, И. Г. Песталоцци.

Педагогическое наследие: Сборник /Сост. В.М. Кларин, А.Н. Джуринский-М.: Педагогика, 1987.-412 с.

17. Константинов Н.А., Струминский В.А. Очерки по истории начального образования в России,- 2-е изд., испр. и доп.- М.: Изд-во МП РСФСР, 1953.-270 с.

18. Курило В.С. Освіта і педагогічна думка Східноукраїнського регіону у ХХст. - Луганськ: ЛДПУ, 2000. - 459с.

19. Латышина Д.И. История педагогики (История образования и педагогической мысли): Учебн. пособие. - М.: Гардарики, 2002. - 603с.

20. Левківський М.В.; Микитюк О.М. Історія педагогіки: Навч.посібник. - Харків: ОВС, 2002. - 240 с.

21. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Г. Історія української школи і педагогіки: Навч. посібник. - К.: Знання, КОО, 2003. - 450 с.

22. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина - ХХ ст.): Хрестоматія / Упоряд.: Л.Д.Березівська та ін. - К.: Науковий світ, 2003. -418 с.

23. Мединський С.М. Братські школи України і Білорусії в ХУІ-ХУІІІ ст. Пер. з рос. вид., перероб. і доп. автором,- К.: Радянська школа, 1958,- 210

24. Медынский Е.Н. История русской педагогики с древнейших времен до Великой Октябрьской социалистической революции: Учебное пособие для студ. пед. вузов- 2-е изд., испр., доп - М.: Учпедгиз, 1938 - 512 с.

25. Микитюк О.М. Становлення та розвиток науково-дослідної роботи у вищих педагогічних закладах України (історико-педагогічний аспект) - Харків. "ОВС", 2001.-256с.

26. Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР 1917-1967 / Редкол.: Бондар А.Г. (відп. ред.) та ін. - К.: Радянська школа, 1967. - 483с.

27. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР: 2 пол. / Под. ред. А.И.Пискунова. - М.: Педагогика, 1976. - 600 с.

28. Педагогічна Харківщина: Довідник /За ред. В.І. Лозової, І.Ф. Прокопенка.- Харків: ХДПУ, Вид-во Круглова, 1997 - 159 с.

29. Прокопенко И.Ф. Подготовка учительских кадров в Харькове в советский период: концептуальные подходы, практический опыт: (1917-1991).Х.: ХГПИ, 1992.-92с.

30. Прокопенко И.Ф., Кочат Д.А. История становления и развития народного образования на территории Харьковщины в дооктябрьский период (конец XIX - начало XX вв.): Учебное пособие по спецкурсу для студ. пед. Харьков: ХГПИ, 1990 - 92 с.

31. Развитие экспериментальных учебно-воспитательных учреждений в

СССР и за рубежом: Сб. науч. тр. АПН СССР, НИИ общей педагогики /Под ред. А.И. Пискунова- М., 1977 (вып. дан. 1978).- 89 с.

32. Рідний край. Навч. посібник з народознавства / За ред. І.Ф. Прокопенка - 2-е вид. випр. і доп. - Харків: ХДПУ, 1999. -526с.

33. Розвиток народної освіти і педагогічної науки на Харківщині,- Харків: ХДПІ, 1992.-333 с.

34. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X – початок ст.): Нариси / Редкол.: М.Д.Ярмаченко, Н.П.Калениченко, С.У.Гончаренко та ін. - К.: Радянська школа, 1991. - 384 с.

35. Розвиток народної освіти і педагогічної науки в Українській РСР 1917-1957. -К.: Радянська школа, 1957. -448с.

36. Сірополко С. Історія освіти в Україні / Підготував Ю. Вільчинський. - 2-е вид. - Львів: Афіша, 2001. - 664 с.

37. Сковорода Г'.С. Повне зібрання творів: У 2-х т. [Ред. колегія: чл.-кор. АН УРСР В.І.Шинкарук (голова) та ін. -К.: Наукова думка, 1973. -Т.1. - 531с.; Т.2. - 574с.

38. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. - К.: АПН., 2003. - 68 с.

39. Сухомлинська О.В. Нариси з історії українського шкільництва (1905- 1933): Навч. посібник,- К.: Заповіт, 1996.- 304 с.

40. Українська педагогіка в персоналіях: У двох книгах/ за ред. О.В.Сухомлинської. - К.: Либідь, 2005. - Кн. 1. - 622 с.; Кн. 2. - 550 с.

41. Хижняк З.І. Києво-Могилянська академія: Історичний нарис. -К.: Знання, 1991. -78 с. Хрестоматія з історії вітчизняної педагогіки /За заг. ред. С.А. Лигвинова - К.: Радянська школа, 1961,- 652 с.

42. Хрестоматія по истории зарубежной педагогики. Сост. и автор введных статей чл.-кор. АПН СССР, проф. А.И. Пискунов. -М.: Просвещение, 1981.-560 с.

Допоміжна

1. Алешина Ю. Цикл развития семьи: исследования и проблемы / Ю. Алешина // Вестник МГУ Психология. – Сер. 14. – 1987. – № 2. – С. 21–27.

2. Антонов А. Социология 227еми / А. Антонов, В. Медков. – М. : Просвещение, 1996. – 304 с.

3. Антонова Н. Культурно-дозвіллева діяльність як засіб соціалізації особистості / Н. Антонова // Соціальна педагогіка і адаптивність особистості. – Суми, 1994. – С. 385–389.

4. Апунович О. Мовне виховання дітей засобами народної педагогіки / О. Апунович // Українське народознавство і проблеми виховання учнів: у 2-х ч. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 113–116.

5. Беленька Г. В. Здоров'я дитини від родини. Як виховати в сім'ї здорову дитину від народження до повноліття / Г. В. Беленька, О. Я. Богініч, М. А. Машовець. – К. : 2006. – 157 с.

6. Дитина : Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років (3-тє видан., доопр. і доповн.) / наук. кер. проекту : О. В. Огневюк, К. І. Волинець, наук. кер. Програмою : О. В. Проскура та ін. – К., 2012. – 492

7. Сухарева Л. С. Піклуємось разом з батьками. Робота з батьками дошкільників / Л. С. Сухарева. – Х. : Вид. група „Основа”: „Тріада”, 2008. – 128 с. (Серія: „ЗДО. Вихователю”.)

Інформаційні ресурси

1. www.e-ukraine.org/cms-service.
2. www.iteach.com.ua/about/presentations.

Навчальне видання

Шаповалова Ольга Віталіївна

РОЛЬ СІМ'Ї У ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів

Комп'ютерний набір *Шаповалова О.В.*